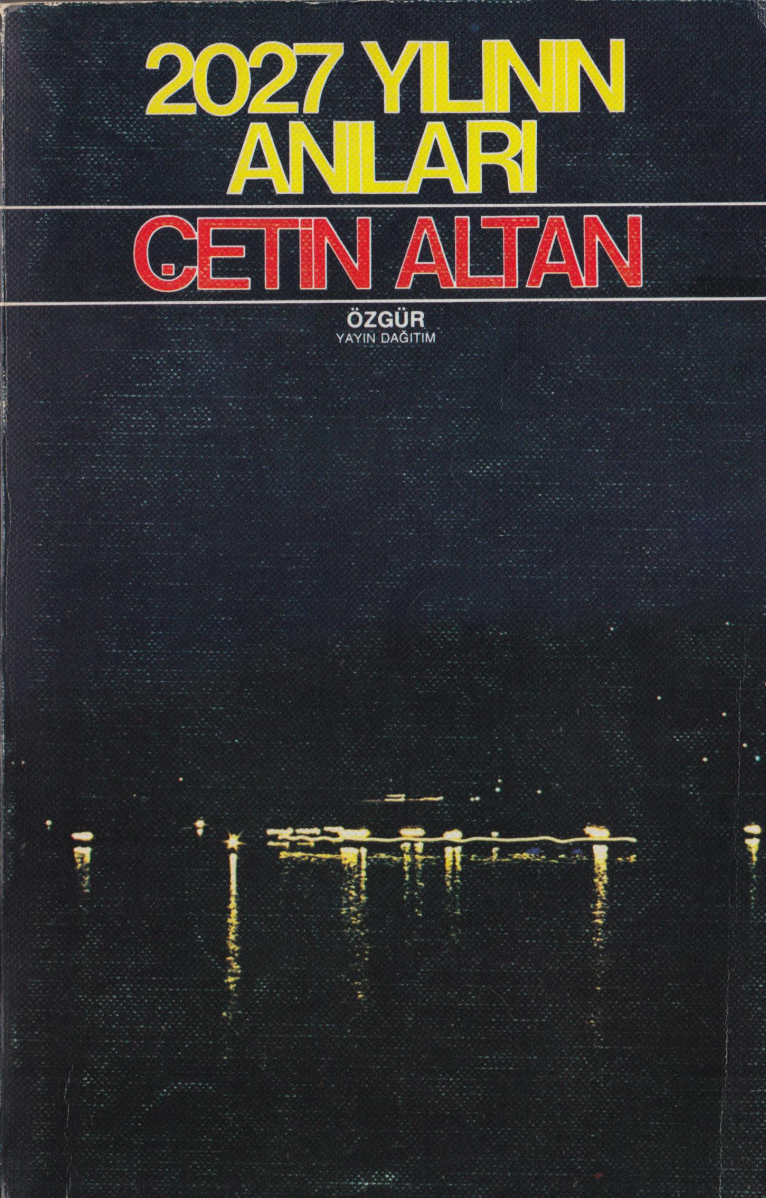
2027 YILININ ANILARI

ÇETİN ALTAN

ÖZGÜR
YAYIN DAĞITIM

ÇETİN ALTAN

2027 YILININ ANILARI

ÇETİN ALTAN

2027 YILININ ANILARI

ÖZGÜR
YAYIN DAĞITIM
Ankara Cad. 31/2
Cağaloğlu/İst.
Tel: 526 25 13

AYDA 2 BİN DOLARDAN AŞAĞI GEÇİM ZORLAŞTI

Açık denizlerde giden bir geminin su üstü lumbozundan dışarıya baktığınız zaman, geminin nereden nereye gitmekte olduğunu kestirebilir misiniz? Ufuk hep aynı ufuk, su yığınları hep aynı su yığınları gibi görünür. İnsanlar da, kendi yaşam bölümlerine rastlayan toplumsal değişimlerin gerçek boyutlarını tam olarak bir türlü algılayamıyorlar. Caddeler hep aynı cadde, kıyılar hep aynı kıyıymış gibi geliyor onlara...

Ben 1977'de doğmuşum, babam 1950'de, dedem 1927'de, benim elli yaşımın İstanbul'u aynı mı? Benim çocukluğum da dahil, ne kıyıları ta Hopa'dan İskenderun'a kadar dolaşan altı sıralı otobanlar vardı, ne Moda'dan Pendik'e kadar, gözün alabildiğine uzanan plajlar, ne de Haliç kıyılarının Santa Lucia'ya taş çıkartan, müzikli, rengârenk ışıklı, yüzer gezer kafeteryaları... Hele Beyoğlu'yla Tünel çevresi, kirli sönük, yaygaralı bir köstebek yuvası sıkışıklığındaydı....

Şimdi ise oraları, İstanbul tarihini gerçek ölçüleriyle yansıtan ve on beş milyonluk görkemli metropolde, orta çağdan kalma oyuncak bir Ceneviz kentini, günün görünmez konforlarıyla sergileyen, enfes bir eğlence ve yüzlerce minik otel sitesi... Haliç'e bakan yamaçlarla, Boğaz ve Marmara'ya bakan yamaçlar da, birbiri üstüne yığılmış betonlardan önemli ölçüde arınıp, yer yer

yeşil alanlarla kaplandı... Eskiden oralarda oturanların mirasçıları şimdi Boğaz'ın Kavaklar'dan sonraki bölümündeki koruluk villalarda oturuyorlar...

İstanbul'un ağırlığı Karadeniz'le Büyükçekmece'ye doğru kaydıkça, eski İstanbul derlendi toparlandı, sakinleşti, yeryüzünde eşi menendi bulunmayan, canlı bir müze-kent oldu... Eyüp'ten Yedikule'ye, Yedikule'den Sarayburnu'na, Sarayburnu'ndan Bebek'e, Bebek'ten Kâğıthane'ye kadar çevrelenen bölüm, yılda otuz milyonluk bir turizm değirmeninin odağı...

Nelerin değişmediğine gelince... Benim çocukluğumdaki gecekonduların sedirli-minderli dünyasında bazı önemli rötuşlar oldu ama, ne piyano ne keman girebildi oralara... Sadece başörtüler yarı yarıya azaldı. Eskiden arsa boşluğuyla, kuytu sokak aralarında kesilen kurbanlar da, şimdi, belediyelerin yaptırdığı özel kuruluşlarda kesiliyor... Flört artık o mahallelerde dahi ayıp sayılmıyor. Eski erkek erkeğe kahvelerinde, kızlı-erkekli gruplara rastlamak fazla yadırganmıyor... Bekâretin önemi de genel kanının yargısından çok, eşlerin kendi anlayışları içinde değerleniyor.

Yaşam düzeyine gelince... Ayda iki bin dolardan aşağıya geçinme olanağı kalmadı İstanbul'da... İşsizlik sigortası ise beş yüz doları aşamadı... Alavere dalavereyle yuttur gitsin anlayışı tümden kaybolmadıysa da, turizmin getirdiği evrensel ölçüler yüzünden bir hayli törpülendi... Telsiz telefonlu gezginci ustalar, içini atölye durumuna soktukları kamyonetlerle, dükkanlarda çalışmaktan daha çok para kazanıyorlar...

Zaten bana sorarsanız en büyük devrimi ne uydulardan alınan TV programları, ne pıtırak gibi her yeri

sarmalayan video kameraları yaptı. En büyük devrimi telsiz telefon yaptı. Herkes iç cebinde her an dünyanın her yeriyle konuşabileceği ve her an dünyanın her yerinden aranabileceği bir telsiz telefon taşıyor... Telefon numaraları, aynı zamanda o numara sahibinin bankadaki hesap numarası... Beş milyar kanallı uluslararası bir merkeze telefon edip de, o akşam Azor Adaları'na gitmek istediğini söylediğin ve uçaklarla otellerde bir haftalık yer ayrılmasını rica ettiğin zaman; merkez elektronik beyin, bankadaki hesabını hemen inceleyip, durum uygunsa, sana bir kot numarası söylüyor ve sen o numarayı havaalanındaki görevlilere açıklayarak, bilet almadan uçağa biniyor, sana ayrılmış yere otururak Azor Adaları'na gidiyor ve yine aynı kot numarasıyla Azor Adaları'ndaki havaalanının turizm bürosundan otelinin adresini alıyor ve yine aynı kot numarasıyla otelde bir hafta yiyip içip kalabiliyorsun... Dönüşte de evinde yapmış olduğun harcamaların faturasını buluyorsun...

Kimse kimseyi de kolayından dolandıramıyor. Örneğin kimse kimsenin telefon numarasını kötüye kullanamıyor... Çünkü telefon numaraları kimlik kartlarında da yazılı ve kimlik kartları, mağazalarda, istasyonlarda, hava alanlarında, otellerde elektronik bir aygıtın testinden geçiyor... O aygıtları atlatma ve kendi telefon numaranla kendi banka hesabın yerine, başkasının telefon numarasıyla, başkasının kullanma olanağın yok... Kimlik kartında bir sahtecilik yapılmışsa, test makinesi kimlik kartını yutuyor. Ve derhal güvenlik örgütüyle tüm dünyadaki güvenlik görevlilerinin bellekli telefonlarına geçiriyor...

Böyle bir sahteciliğin cezası, bir yıllık kazancının yarısı... Cezayı ödeyinceye kadar da yeni kimlik kartı alamıyor ve felç oluyorsun. Aynı suçu bir daha işlersen, kimlik kartının üstüne yargı kararıyla test makineleri-

nin saptadığı görülmez bir damga basılıyor ve telefon numaranı kullanarak sağlayabileceğin olanaklar kısıtlanıyor. Aynı suçu üçüncü kez işlediğin zaman ise ıssız bir adaya sürülüyorsun.

O ıssız adalar geçen yüzyılın cezaevlerinden çok daha korkunç... Çünkü ne yöneticiler, ne de gardiyanlar var... Ne yiyip ne içecek ve ne giyeceksen, kendin üretmek zorundasın. Ve korunmasızsın. Çünkü, cinayet suçu suç sayılmıyor o adalarda...

Geçen yüzyılın ceza düzeni suçluları yeniden topluma kazandırma amacını güderdi. En azından böyle söylenirdi. Şimdi ise suçlular bir kez daha topluma kazandırılmak istenmiyor. Buna karşılık ölüm cezası yok ve yalan yanlış suçlamalarla kişileri güme götürmek kolay değil... Gerçi cinayetlerde azalma yerine artma oldu ama, bunların çoğu ya cinnet cinayetleri ya da sadik zevklerin cinayetleri... Onların suçlularının da yüzde doksanını psikiyatri kliniklerine koyuyorlar... Trafik kazaları ise, arabalara takılan elektronik güvence aygıtları sayesinde, kalmadı gibi bir şey.... Buna karşılık iki kişilik özel helikopterde bazı belalı sakatlıklar oluyor...

2000 yılından bu yana denizcilik aldı yürüdü İstanbul'da... Marmara hatta Karadeniz nerdeyse, kotra, motor, deniz uçağı, tekneli helikopter, şarpi, yat, yelkenli gölü oldu... Denize doğru bu yoğun açılma iş alanlarını da genişletti. Adam başına yılda balık tüketimi elli kiloya çıktı... Marmara kıyıları özel istakoz tarlalarıyla dolu... Lahmacunla kebapçı dükkanları gitgide kıyı mahallere doğru çekilmede...

Bir başka yenilik de plaj sinemaları... Kumsal ve

deniz aşkı yaşayanlar suların ortasından otomatik olarak çıkan, yirmi metre yüksekliğinde ve otuz metre genişliğindeki dev ekranlarda pornoyla karışık serüven filmleri izleyerek, aşkın tadını bir kat daha koyulaştırıyorlar... Bütün harcamaları uluslararası reklam şirketleri ödüyor... Bazı ekranların ayrıca antenleri de var... Film artisti olma özlemini gidermek isteyenler, belirli bir ücret karşılığında bu ekranlarda kameralı telsiz telefonlar aracılığıyla skeçler oynuyorlar...

Kabaran turist dalgalarıyla, yeni seks dalgaları da yaygınlaşmada... Bazı video kaset kulüpleri, müşterilerinin kendilerine bıraktığı özel yaşam kasetlerini, aynı konuda kendilerine bırakılmış başka kasetlerle yirmi dört saatliğine değiş tokuş ediyorlar...

Bu değiş tokuşlarda birtakım sürprizler de olmada... Bir İtalyan çifti kendi kasetlerini bırakıp bir başkasının kasetini almışlar. Meğer kaset İtalyan kadının ilk kocasıyla olan sevişmesine aitmiş... Yeni koca bir hayli bozulmuş ve sürprizin kasıtlı olarak düzenlendiğini düşünerek kulübü dava etmeye kalkmış...

TV'deki ajans haberlerinde, İtalyan kadının, her iki kocasıyla ilgili kasetlerindeki durumu, karşılaştırmalı olarak yayınlandı ve dünya kamuoyunun da katıldığı bir açık oturum düzenlendi...

Dünyanın neresinde olursanız olunuz, bulunduğunuz yerden bu tür TV tartışmalarına kameralı telsiz telefonunuzla katılabiliyorsunuz. Sadece bu isteğinizi yirmi dört saat öncesinden dünya programlarını izleyen uluslararası bir büroya bildirmeniz ve numaranızı kaydettirmeniz gerekiyor. Sıra size geldiği zaman TV spikeri numaranızı çevirip, sizi görüntüye alıyor ve düşüncelerinizi yayınlıyor.

Dünya kamuoyu, TV'deki tartışmalar sonucunda, İtalyan kadının ilk kocasını daha çok sevmiş olduğu yargısına vardı. İkinci koca da, karısının eski kocasıyla olan ilişkisinin kendisine kasıtlı olarak verildiğini kanıtlayamadı. Kendi kaseti de eski kocaya gittiği için, mahkeme durumu eşit değerde gördü. Davayı reddetti.

Yetmiş yedi yaşındaki babam ise, dünya kamuoyunun aksine, kadının, ikinci kocasını daha çok sevdiğinde inatlaştı ve torunlarıyla inceden inceye uzun bir tartışmaya girdi...

Torunlar, dedelerinin eski teknikle yeni teknikleri birbirine karıştırdığı için böyle inatlaştığı yargısına vardılar...

Eski tekniklerle yeni teknikler arasındaki farklar da gerçekten bir hayli garip... Belirli bir seks eğitiminden geçmişler, göz göze bakma yönteminden, küçük parmaklarla birbirine dokunma yöntemine kadar, vücutlarının hemen her bölümünü kullanarak da, ortak orgazma yönelebiliyorlar ve bazen bu yöntemlerin tümünü aynı anda kullanabiliyorlar. Ancak böylesi bir yoğunlaşma, bazen *«zevk ölümlerine»* yol açıyor...

Bu konuda din adamları arasında da çeşitli görüşler savunuluyor... Hoca, papaz ve hahamların katıldığı bir TV açık oturumunda, *«zevk ölümleri»*nin eski Mısır, İskenderiye ve Roma uygarlıklarından bu yana var olduğu açıklandı ve ancak üç büyük peygamberin bu ölümleri durdurabildiği belirtildi.

Babam geçen yüzyılın sonunda dedemin, seks yaşamlarının akıl almaz boyutlara ulaşacağı konusundaki öngörülerini anlattı. Dedeme göre insanların beyinlerini kullanma oranları yükseldikçe, seks ilişkilerinde de te-

lapatinin etkinliği artacak ve galaksiler arasında dahi birbirini tanımayanların çıldırtıcı aşk yaşamları olacakmış...

2027, dedemin öngörülerinden henüz çok uzak... Belki de daha on bin yıl beklemek gerek dedemin öngörülerinin gerçekleşmesini...

Rahmetli zaten ya geçmişte ya gelecekte yaşar, anı ise çokçası canı sıkılarak geçirirmiş. Bıraktığı notlardan da günlük yaşamı pek değerlendirmediği, çalışmadığı zamanları ya konuşmak ya onu bunu kızdırmakla yok edip götürdüğü anlaşılıyor. Bir kez olsun ne ata binmiş, ne tenis oynamış, ne kayak, ne deniz altı avı yapmış, ne tatile çıkmış. Yazıp söylenmekle körletip yitirmiş yaşamını... Şimdi sağ olsa kimbilir ne yapar, belki de deniz dibi lokantalarında ay'a nasıl gidip geldiğini, yahut yanardağların içine nasıl inip çıktığını anlatırdı. Belki de yoksul mahalle kebapçılarında rakı içerek şiir okumayı yeğlerdi. Rahmetlinin her ne kadar çalışma disiplini keskinse de, avareliğe de bir hayli yatkınlığı varmış herhalde.

Babamın onun hakında anlattığı olmadık serüvenler biraz bunu gösteriyor... Dedemin dedesi ise, daha onun okula bile başlamadığı yaşlarda, böyle giderse kaz çobanı olacağını söylermiş...

2027'de şimdi hepsi ne kadar uzak ve karanlık bir boşlukta... 2077'de herhalde bizim torunlar da beni böyle görecekler...

BELÇİKA KRALI'NIN SEVİŞMESİNİ TV'DE İZLEDİK

Zamanın ne kadar hızlı geçtiğini yüreğinin ta kökünde duymak için, elli yıllık bir yaşam bölümünü gerilerde bırakmak gerekiyor galiba... «*Yılsayaç*»ların hepsi -ki benim gençliğimde onlara hâlâ daha takvim denirdi- 2027'yi gösteriyor. Elektronik cep defterlerinin üstündeki elektronik saatlerin göbeğinde 2027. Alanlardaki, istasyonlardaki, gökdelenlerin tepesindeki, uydulardan TV reklamı yapan, koskocaman ekranlı elektronik saatlerin üst, yahut alt köşelerinde 2027... Denizaltı lokantalarının projektörleri içinde yüzen uskumrularla lüferlerin dahi kıpırtılı kuyruklarında nerdeyse 2027'yi göreceğim...

Bir dostum ultra modern bir ayna armağan etti. Dedemin ninesinden kalma eski zaman konsollarının üstündeki, çerçevesi ceviz oymalı, antika aynaların bir kopyası aslında. Ama yine de ultra modern bir ayna... Çocukluğundan başlayıp çeşitli yaşlarında çekilmiş fotoğraflarının slaytlarını, tarih sırasıyla ultraviyole ışınlı bir projeksiyon makinesinde aynaya yansıtırsan; ayna doğduğundan bu yana yüzünün nasıl değiştiğini, kendini seyrederken usul usul sana göstermeye başlıyor...

Sağlık yahut gençleşme enstitülerinin hepsinde var bu aynalardan. Yaşlanmakta olan suratından sıkılmışsan, aynada biribirinin içinde eriyerek yer değiştiren eski yıl-

lara ait görüntülerinden beğendiğin birini, iki saat içinde yeniden yüzünde gerçekleştiriyorlar...

Üç gün önce yetmişindeki dostlardan birine rastladığın zaman, üç gün sonra aynı dostu otuzbeşinde de görebileceğini unutmamak gerek...

Geçen yüzyılın sonlarına doğru estetik operasyonlar epey yaygınlaşmıştı. Ünlü sahne sanatçıları, devlet adamları, zamparalığa doyamamış moruklar, kulak arkalarından, saç diplerinden, ense köklerinden derilerini çektire çektire *«her dem taze»* kalmaya çalışırlardı. Çekik gözlü Japon kızları, gözlerini yusyuvarlak; karga burunlu çıtı pıtı ahular da, burunlarını yontucu elinden çıkmışçasına hafif kalkık yaptırmaya daha yüzyıl öncesinden başlamışlardı...

Yedi yaşında mıydım neydim; ilkokul birinci sınıfa gitmeye hazırlandığım günlerdi. Şimdi ellisinde olduğuma göre, 1984 falan...

Dedem hepimizi cümbür cemaat yemeğe götürmüştü. O yıllardan aklımdan kalan en rüzgarlı anılar, dedemin o gürültülü patırtılı lokanta yemekleridir. Olmadık zamanlarında çıka gelir, biribirinden kopuk dünyaları, hiç kimsenin gerçek yaşamının farkında değilmişçesine, arabasına doldurur, zamanın deniz kıyısı lokantalarına götürerek, kocaman masalar kurdururdu. Ve yemekte sadece kendisi konuşurdu. Sonra yine herkesi birbirinden kopuk dünyalarına bırakarak, tüyüp giderdi... Rahmetli, her tanıyanın kendisine göre yorumladığı garip bir adamdı. Genel kanı, ne zaman ne yapacağının pek kestirilemeyeceği türden, kendine göre zeki, ama huysuz bir adam olduğu doğrultusundaydı.

O gün de yine babamı, beni, babamın birkaç arkadaşını toparlayıp bir yerlere götürmüştü. Sanki dede de-

ğil de, babamın iki yaş büyüğü yahut küçüğüydü. Kelleşmeye başlamış kafası, takma dişlerinin dudakları kıyısında direnleştirdiği çizgilerle, masadaki konuşmasını kesmeden, kendisine selam verenlere, ağız mitralyözünden fırlattığı sözcükler ortasında; herkes önce, onun yaşıyla tavrı arasındaki farkı yadırgar; ama sonunda ona alışıp, kendini yadırgamaya başlardı... O yemekte de rakısına zamanında gelemeyen buzun nedenini, lokanta sahibiyle garsonlarının çocukken kelebek koleksiyonuyla uğraşmamış olmalarına bağlıyor ve avcunun tersiyle arada bir masayı tokatlayarak:

— Kelebek koleksiyonu yapmadan yetişenler eşek sevmekle kadın sevmek arasındaki lezzet karışıklığının sıkıntısını, bizim rakının gelmeyen buzuna kadar yansıtırlar, diye bağırıyordu.

Sofradaki hanımlar kıkırdıyor, erkekler kah kah kah gülüyorlardı. Ben ne dediğini hiç anlamıyordum, ama, söyledikleri de hep aklımda kalıyordu... Kelebek koleksiyonu... Eşek sevmek... Kadın sevmek... Arasındaki fark... Ve rakının gelmeyen buzu... Yedi yaş çocuğu, anlamasa da unutmaz böyle sözleri...

Derken dedem, yanındaki genç hanımın hafif havaya kalkık burnunu iki parmağıyla kıskaçlayıp

— Öyle değil mi güzel kız, dedi.

Bir çığlık koptu.

Babam ayağa fırladı. Öteki konuklar da ayağa fırladılar. Dedemin elin yanına düştü. Kız, iki avcunu yüzüne kapatmış:

— Burnum burnum, diye bağırıyordu.

Dedem, alttan mı, üstten mi olduğu kestirilemeyen bir ses tonuyla:

— O kadar da sıkmadık yahut, diye savunma yapmaya çalışıyordu.

Herkes eğilip kızın yüzüne baktı. Demincekki o kalkık burun, üstüne basılmış çürük hurma gibi kızın dudakları üstüne uzayıp yapışmıştı. Bir ay öncesi yapılmış bir estetik operasyon, dedemin bir içtenlik hamlesiyle uzanıveren iki parmağının kıskacına dayanamamıştı.

Yemeğin zehir zıkkım olduğu kızı, hemen evine taşıdılar. Dedem, yarattığı facianın ikinci sahnesinde de rol alıp, gençlerle birlikte kızı evine kadar götürmeye pek yanaşmadı. Babam ise ortalığı yatıştırmaya dönük yapay bir soğukkanlılıkla, dostlarını yalnız bırakmıyormuş gibi, lokantanın kapısına kadar gitti, hemen bir taksi durdurdu hepsini bindirdi, sonra da dedemin yanına esnek adımlarla geri döndü. O sırada dedemin buzu da gelmişti. Karşılıklı kadeh tokuşturarak, burun üstüne bir yığın söz ürettiler.

Ertesi gün de baba oğul sanırım ortak bir buket gönderdiler kıza...

Zamanın ne kadar hızlı geçtiğini yüreğinin ta kökünde duymak için, elli yıllık bir yaşam bölümünü gerilerde bırakmak gerekiyor...

1984... İlkokula başladığım yıl... Bazen çok uzaklarda gibi ama, bazen de o kadar yakın ki...

Bu yorumları önce dedemden duyardım, sonra babamdan... Şimdi yetmiş yedisinde babam... Bütün ıkınıp sıkınmasına karşın, torunlarıyla bir türlü diyalog kuramıyor ve torunlarının biri iki, öteki üç yaşındaki çocuklarıyla, sinemacılık oynuyor.

Evlerin her köşesine, açıları uzaktan ayarlanan küçük kameralar yerleştirme modası aldı yürüdü... Yatak odalarından banyolara, tuvaletlere kadar...

Düğmeye bastın mı, kamera her şeyi avuç büyüklüğündeki bir videonun belleğine geçiriveriyor... Sonra da duvar büyüklüğündeki hafif buzlu ekranda, hangi bölümü istersen, göstermeye başlıyor... Babamla torunlarım, bunlarla biribirlerine şakalı sürprizler yapmaya bayılıyorlar...

Politikacılar arasındaki son çekişme konusu da yine bu... Bazıları ev videolarındaki özel çekimleri, istendiği an, genel TV programlarına verebileceklerini söylüyorlar... *«Halk her özelliğimizi görüp bilmeli»* diyorlar...

Bazıları ise özel yaşamla siyasal yaşamın bu kadar birbirine karıştırılmasının halkı şaşırtacağı ve olumsuz düşüncelere yol açacağı kanısında...

Gelişmiş ülkelerde ise, siyasal yaşama atılanların her özelliğini çekip göstermeyi üstlenmiş büyük video firmaları var.

Seçmenler alabildiğine eğleniyorlar bunları seyrederken...

Uydular aracılığıyla bazı programları buradan da izleyebiliyorsunuz. Geçenlerde eski Belçika Kralının banyodaki bir sevişmesini verdi TV... Gülmekten hepimiz geberdik... Bir babam pek hoşlanmadı filmden, ilkel ve kaba buldu.

Bir bakıma haklıydı da... Kral önce eski yöntemle sevişmeye kalkıyor, ancak kocaman köpüklü banyoda, en denk gelecek pozisyonu bir türlü bulamıyordu. Ya kendisinin kafası suyun içine batıyor, ya sevgilisinin başı suyun içinde zorlanarak boğulur gibi sesler çıkarıyordu. O yüzden çiftlerin bacakları da birbirlerine, bir türlü kaynaşamıyordu. Kral da sonunda modern aygıtlarla sevişmeyi yeğliyordu.

Modern aygıtlarla sevişme yeni bir yöntem değildi ama, teknoloji sayesinde çok geliştirilmişti. Sevgililer birbirlerinden ne kadar uzakta olurlarsa olsunlar, kullandıkları aygıtların telsize bağlı frekanslarından biribirlerinin titreşimlerini aynen duyabiliyor ve biribirlerini telsiz ekranında da görerek konuşabiliyorlardı...

Her ne kadar firmalar, sattıkları aşk aygıtlarına ait özel frekansların başka aygıtlarınkiyle asla karışmayacağına dair güvence veriyorlarsa da; bazen dalga boyutlarında yine karışmalar oluyor ve bazen bir pilot, düşkünler yurdundaki seksenlik bir kocakarıyla; onbeş yaşındaki bir kız, hastane morgundaki bir din görevlisiyle sevişmek çaresizliğinde kalıyordu...

Eski Belçika kralının ise sevgilisiyle banyodayken böyle bir araç kullanmasını babam ilkel ve kaba bulmuştu.

2000 yılını düşünüyorum. Üçüncü Boğaz Köprüsü henüz yapılmamıştı. Yirmiüç yaşındaydım. Nişanlıydım. İki kişilik helikopterler şimdiki kadar yaygınlaşmamıştı. İstanbul plajları yeni yeni dünyanın turizm gündemine giriyordu. Geçen yüzyılın ikinci yarısında kente akan köylülerin üçüncü kuşakları, can havliyle yabancı dil öğrenmeye vurmuşlardı kendilerini. Geçinme sıkıntılarından, zengin olma özlemlerine doğru kanat çırpmalar başlıyordu. Köylü kalanlarla köylülükten kurtulanlar su ile zeytinyağı gibi birbirlerinden iyice kopuyorlardı.

Eski alışkanlıklarla politikada ön almak isteyenler, hangi bölümü tutacaklarını şaşırmışlardı. Yoksul görünenlerden gizli zenginler, zengin görünenlerden de gizli kokozlar, hızla ortalığı kaplıyordu. Geçen yüzyılın ortalarında bir avuç azınlığın tekelinde olan tatil keyfi, ye-

ni yüzyıla girerken neredeyse nüfusun yarısını sarmalıyordu.

Ve ben, bakteri enerjisi dalının hem Amerika'da, hem Sovyetler'de çift doktora yapmış biyokimyacısı, gitgide kaybolmakta olan düz yazı anlatımına, bir hobi olarak ağırlık vermeye sürükleniyordum. Yazmak artık arkaik bir uğraş olsa da, kimseye göstermeden her sabah birkaç saat, görüp yaşadıklarımı kağıtlara dökmeden edemiyordum.

Yazdıklarımın ne belgesel, ne de bilimsel hiçbir değeri olmadığını biliyordum. Mikrofilm arşivleri, benim yazdıklarımdan çok daha zengin, çok daha geniş açılı, çok daha objektif bir repertuvara sahipti.

Ben, sadece benim gözlüklerimden bana yansımışları, kendi koşullanma ve yorumlarımın sübjektif süzgeçlerinden geçirerek, kendi dilimde dalga geçiyordum... Sözün kısası, kaybolmakta olan eski bir alışkanlığı kendi yaşamımın bir köşesinde sürdürüyordum.

Torunlarım 2077 yılında ellisini geçmiş olacaklar. Şimdi ellisinde olan dedelerinin yazılarını okurlarsa, belki biraz eğlenirler. Nasıl ki ben de, elli yıl önce dedemin yazdıklarını karıştırırken, adamın nelerden habersiz olduğuna gülüp şaşıyor, şaşıp gülüyorum...

Babam ise, hâlâ babasını yere göğe koymuyor. «Şimdi sağ olsa, 2027'yi kimbilir nasıl yazardı» diyor...

Torunları bıktılar onun bu baba öykülerinden. Zavallı ihtiyara takılıp duruyorlar:

— Dede, senin baban sağ olsa şimdi uzayda ev kurmaya gider miydi?

Babam ise kendi kuşağının üslubuyla:

— Ulan piçkuruları, diyor, eğer o uzayda ev kurmaya gitmese, sizler geleceğin içinde bu kadar çabuk arz-ı endam edemezdiniz...

UZAYDA BAŞLAYAN DİYALOG VE TEK BİR SÜPER DÜNYA

2027 yılındaki en çarpıcı değişikliklerden biri de, herkesin bulunduğu her yerdeki seçime katılabilmesi... Ancak bu katılma sayısı, yılda onu geçemiyor. Diyelim bir İstanbullu günü birliğine Brüksel'e gitti. O gün de Brüksel'de belediye seçimleri var. İstanbullu günü birliğine gittiği Brüksel'de oyunu kullanarak belediye seçimlerine katılabiliyor. Yeryüzünde yaşayan herkesin cebinde, taşıdığı telsiz telefonun numarası, aynı zamanda hem banka, hem de kimlik kartının numarası olduğu için, dünyanın neresinde bulunursan bulun, oradaki seçime katılma işlemi gayet kolay oluyor. Hangi partiye yahut hangi kişiye oy vereceksen, TV'lerde durmadan ilan edilen seçim kompütürlerinin telefon numarasını çeviriyor, kendi kimlik numaranı söylüyor ve oyunu kimin için kullandığını açıklıyorsun.

Seçim kompütürü aynı zamanda uluslararası kimlik kompütürüne de bağlı olduğu için, hemen senin dosyanı tarıyor ve henüz bir yıl içindeki seçime katılma hakların dolmadıysa, oyunu değerlendiriyor. Seçimin bittiği an, seçimlerin de sonuçları açıklanıyor.

Havada uçarken yahut açık denizlerde giderken, yahut bir uzay gezisine çıkmışken oy kullanmak istiyorsan, nerenin seçimi için oy kullandığını da ayrıca belirtiyorsun...

Benim çocukluğumdaki, yani geçen yüzyılın sonundaki çift süperli dünya, büyük oranda tek bir dünyaya dönüştüğü için, süper bir dünyanın üyesi olmayı kabul etmiş devletlerin vatandaşları, bütün bu haklardan yararlanabiliyorlar...

Son yapılan anlaşmalara göre, gelecek yıl, Sovyet vatandaşları Amerika'dayken Amerikan seçimlerine, Amerikan vatandaşları da Sovyetlerdeyken Sovyet seçimlerine katılabilecekler.. Bu yoldan devletlerin biribirinin seçimlerini etkilemeye kalkmasında da bir sakınca görülmüyor, çünkü kim seçilirse seçilsin, süper dünyanın otomatizasyona dayalı üretim biçiminde hiçbir değişiklik olmuyor. Önemli kararlar ise zaten tüm dünya yöneticileri ve tüm dünya kamuoyuyla birlikte alınıyor...

Henüz süper dünyanın üyesi olmayan ülkeler de var. Bunlar, biribirleriyle didişmekten henüz usanmamış, donatımsız, küçük toplumlar... Gerçi onlar da büyük oranda süper dünyanın olanaklarından yararlanıyorlar ama, ortak dillerden birini konuşma olanağına tam erişemedikleri için, kendi yerel ve geleneksel düzenlerinin dışına kolay kolay çıkamıyorlar... Örneğin onların telefon, banka ve kimlik kartı numaraları, uluslararası merkezlere kayıtlı değil. O yüzden de diledikleri yerlere, diledikleri gibi gidip gelemiyor, başka yerlerdeki seçimlere katılamıyorlar. Tabii başkaları da onların seçimlerine katılamıyor.

Bütün bu değişmelerde en büyük pay, uzayla diyaloğun artık başlamış olmasında...

2000'lerde uzaydan gelen sesler yakalanmaya başlamıştı. Ancak, bu seslerin anlamı bir türlü çözülemiyordu.. Şimdi çözülüyor ve hemen yanıtlanıyor.. Ayrıca sesler görüntüye de çevriliyor...

Daha geçen yüzyılda bilim-kurgu edebiyatına merakın genişlemesiyle, «*zaman tüneli*» diye düşsel bir tez atılmıştı ortaya... Bu teze göre, geçmişte yaşanılmış zamana da, gelecekte yaşanılacak zamana da gitme olanağı vardı...

Şimdi bu düşsel tez, büyük ölçüde bir gerçeklik kazanma döneminde...

Evreni oluşturan elementlerin değişmez bir sayıda olması; geçmişin de, geleceğin de kilit noktası...

Diyelim elinizde değişik boy ve renklerde yüz elli bardak var. Her bir masaya yüz elli bardağı dilediğiniz biçimde yerleştirmek koşuluyla, on masada biribirinden değişik yerleşimler yapabilirsiniz. Yüz masada da yapabilirsiniz. Peki bir milyar masada?.. Peki yüz milyar masada?.. Peki, yüz trilyon masada?..

Masaların sayısı sonsuza çıktığı zaman, masaların üstüne yerleştirilen değişik boy ve renklerdeki yüz elli bardağın da yerleşimlerinde, tıpatıp biribirine benzeyen durumlar ortaya çıkar...

Evrende mekan sonsuz, elementler ise değişmez bir sayıdadır.

Şayet bir masa bundan iki bin yıl öncesiyse ve elementlerin o çağda biribirleriyle yarattığı kompozisyon, o masanın üstüne yerleştirilmiş değişik boy ve renklerdeki bardaklara benzetilirse, uzayda bardakları yine aynı biçimde yerleştirilmiş bir yığın masaya daha rastlanacaktır...

Arz'ın yaşadığı iki bin yıl öncesinin sonsuz kopyeleri dolaşıp durmaktadır evrende... Tıpkı iki bin yıl sonrasının kopyeleri de dolaştığı gibi...

Uzayla başlayan diyaloglar bu gerçeği doğrulayacak yönde...

İlk gelen mesajların çözümü şöyle:

«Bin yıllık geçmişiniz ve bin yıllık geleceğinizle birlikte sizleri şimdilik elli bin aynada birden izliyoruz... Teknik düzeyimiz, uzayda her anınızın sadece elli bin kopyasını bulacak kadar... Kendimizin ise beşyüz bin kopyasını bulduk... Bu kopya yaşamlarla alışverişe girmek üzereyiz... İster geçmişte olsun, ister gelecekte olsun hangi anınızı görmek istiyorsanız, size yansıtabiliriz...»

Mesajların çözümünden sonra aynı anlatım biçimiyle uzaydaki dostlardan iki yüz yıl önceki Washington ile Moskova'nın kopyaları istendi. Ve işte mucize o zaman oldu, iki yüz yıl önceki Washington'la, Moskova'nın tüm ayrıntılı kopyaları sesli ve renkli olarak Arz'a yansıtıldı. Bunlar daha önceden çekilmiş filmler değildi. Halen uzayın bir yerlerinde yaşanmakta olan yaşamlardı. Ve aynı gezegende değillerdi. Biribirlerinden de habersizdiler... Bizimki gibi aynı gezegene rastlamış başka kopyaların bulunduğu da bildiriliyordu.

Bu gelişim, çift süperli dünyayı, süper bir dünya durumuna getirmenin ilk adımı oldu. Gerçi halk yığınları henüz bu yeni döneme tam bir uyum sağlamış değiller ama, koskoca dünyada tek bir ülke gibi sadece bir tek telefon numarasıyla dolaşıp durmak da hoşlarına gidiyor...

Biz şimdilik bu gelişimleri sadece TV ekranlarından izleyebiliyoruz. Kimimiz inanıyor, kimimiz inanmıyor...

İstanbul'un kırsal kesim geleneklerinden henüz arınmamış bölümü, büsbütün mistik bir fanatizme doğru kaydı... Onlar, uzayla uğraşanların belasını aradıkları kanısındalar. Ne var ki, son kuşak çocuklarına çok söz geçiremiyor, örneğin artık flörtleri önleyemiyorlar. Geçim sıkıntılarından kurtulmak için, uluslararası ortak dillerden en az birini öğrenmek gereğine inandıkları ve buna da

canla başla çalıştıkları halde, şimdilik tam bir başarıya da ulaşmış görünmüyorlar. Uzmanlar hayvan kökenli protein tüketiminin artmasıyla, başarı oranında da bir hızlanma olacağını haber veriyor ve balık tüketimindeki olağanüstü artışı, çok olumlu bir işaret sayıyorlar...

Babam, torunlarıyla tartışırken:

— Sizin şimdi yaşadıklarınızı, bilimsel bir sürpriz olarak görmeye gerek yok, biz bunun sonunda böyle olacağını daha gençliğimizde biliyorduk, diyor...

Bizim çocuklar da:

— Dede, zaten sen her şeyi, yetmiş yedi yıl önce daha doğarken öğrenmişsin diye dalga geçiyorlar onunla...

Geçen gün babamla üçüncü boğaz köprüsünün üstünden geçiyorduk. Birden birinci köprünün yapıldığı yılları anımsadı...

Türkiye'nin karga avlayarak kalkınabileceğini resmen iddia eden adalet bakanları bile varmış o yıllarda...

Babam;

— Oğlum, toplumlar sisli sabahlar gibidir, diyordu. Hem sabahın aydınlığını görür, hem de henüz dağılmamış sisler yüzünden güneşi göremezsin... Bugün de yoksul mahalleleri, uluslararası eğitim kompütürlerini diledikleri gibi kullanabiliyorlar mı? Sevişmeleri dahi gönülsel ve fiziksel bir bütünleşmeye henüz ulaştıramadık...

Babam yetmiş yedi yaşında ama hâlâ daha aşk dünyasından elini eteğini çekmiş değil... Geçenlerde Pekin'e kadar gitmişti. Orada tanıştığı Komorlu Müslüman bir melez hanımla döndü İstanbul'a... Uzakdoğu aşklarıyla Afrika kıyısı aşklarının boyut farklarını konuşuyorlarmış...

Yaşam ortalaması yüz yirmi yaşa doğru çıkınca, seksenlik zamparalar da her yeri kaplamaya başladı...

Kadınlar ise, işi altmış, altmış beşe kadar götürüp, sonra daha sakin bir yaşamı yeğliyorlar... Erkek azgınlığı, kadın azgınlığından yirmi yıl daha öne geçmiş durumda...

Üç beş yıla kadar bu farkın da kapatılacağı belirtiliyor.

Olabilir. Geçenlerde otuz beşinde gösteren ve o yaşta olduğuna yemin billah eden bir hanımın gerçekte seksen beşinde olduğu kanıtlandı... Sevgilisi ise:

— O benim için herkesten daha genç, dedi ve evlendi kadınla...

Estetik operasyonlardan geçmiş kadınlarla, erkekler arasında, yaş kandırmacasıyla, yaş aldanmacasına artık çok sık rastlanıyor... Bilimciler elli yıla kadar, gençlikle yaşlılık arasında aşırı bir ayırım olamayacağını söylüyorlar...

İnsanlık arayıp durduğu ölümsüzlüğü sonunda bulacak mıdır nedir?

ÇAĞA UYUM SAĞLAYAMAYANLAR ÇOK

Geçen yüzyılın başında Fenerbahçe'den Pendik'e doğru uzanan bağlık bahçelik köşklerin çamları, atkestaneleri, cevizleri, çınarları, ahşap damların tepesinden bakardı. Geçen yüzyılın sonuna doğru ise birinci Boğaz Köprüsü'nün yapımıyla, eski köşklerin bağlık bahçelik arazileri büyük değer kazandı. Yapsatçı diye adlandırılan inşaat girişimcileri, köşklerin ikinci hatta üçüncü kuşak sahiplerinden, buraları yeni yapacakları otuz kırk daireli apartmanlardan, yüzde kırk, yüzde elli oranında paylar vererek ele geçirmeye başladılar. Bağlar, sebzelikler, meyvelikler, çiçek tarlaları, bostan kuyuları ve yüz yaş çevresindeki cihannümalı ahşap köşkler, buldozerlerle dümdüz edildi. Bu genel köşk kırımdan canlarını kurtarabilen çamlar, akasyalar ve cevizler ise, birden ortaya çıkıveren gökdelen yavrularının diplerinde pek küçümencik kaldılar.

Şimdi oralarda yapılar yeniden bahçelenip villa tiplerine dönüşüyor ve ağaçlar, yüz yıl öncesinde olduğu gibi, tarihsel bir deneyin öcünü çoktan unutmuşcasına rüzgârlarda salınarak yeniden damların tepesinden bakmaya başlıyor.

Konut sıkıntısı tam çözümlenmiş değil ama, akıl almaz bir gelişim gösteren teknoloji sayesinde ulaşım sorununun hemen hemen ortadan kalkmış olması; kentler le kırsal kesim arasında ayırım bırakmadığından ve ya-

rısı yerin altında bir milyon insanı barındırabilecek yapı-kentlerin gerçekleşmesi eli kulağında olduğundan; eski sıkıntılarla sıkışıklıklar hızla azalmada..

Yapı-kentler, hastanelerinden lokantalarına, aile konutlarından iş bürolarına, helikopter alanlarından cenaze kurumlarına kadar bir kentte ne varsa, hepsini içinde barındıran, bin metre boyunda elli bin metre karelik yapılar. Çevreleri de alabildiğine yeşil alan..

Bunlardan üç beş tane yaptığın zaman, eski kentler hemen boşalarak canlı bir müzeye dönüşüyor ve turistlere otel-eğlence yeri oluyor...

New York, Londra, Paris, Viyana, Moskova, Tokyo, büyük ölçüde yararlanmaya başladılar yapıkentlerden...

İstanbul için de bazı projeler var ama henüz yapımına geçilmedi.

2027 yılının karşımıza diktiği en keskin sorun toplumun önemli bir bölümünün henüz çağdaş teknolojiye uyum sağlayamaması. Bu bölüm dededen babadan ne görmüşse onu sürdürmekte direniyor ve süper dünya üyeliğinin sağladığı nimetlerden bir türlü yeterince yararlanamıyor.

En yararlanamadıkları alan da uluslararası bilgi bankası. Kent kitaplıklarıyla ev kitaplıklarının, tarihsel önemi dışında bir değeri kalmadı. Evdeki bilgisayarın üç beş tuşuna basarak, uluslararası bilgi bankasından her istediğini görüntülü olarak elde edebiliyorsun... Bu yöntem sayesinde dünyadaki okulların da, programlarında bir bütünleşme olmaya başladı. Günde iki saatliğine okula giden öğrenciler, gönüllerinin çektiği alanda yapacakları araştırmalar için uluslararası bilgi bankasından yararlanıyorlar. Bu araştırmaların önem derecesi okul öğret-

menleri ve eğitim kompütürleri tarafından değerlendiriliyor. Gerekli aşamaya ulaşan öğrenciler ise uluslararası kurumlardan hemen iş önerisi alıyor ve daha okulu bitirmeden evlerinde çalışmaya ve para kazanmaya başlıyorlar.

Toplumun eski alışkanlıklarından kurtulamayan bölümü ise, bu yeni yönteme ayak uyduramadığı için; birçok bölgede geçen yüzyılın eğitim sistemi hâlâ sürüp gitmekte. Ne var ki, eski sistem yeterince kazanç sağlamaya yetmiyor. Kol gücünün ise üretimde hemen hiçbir rolü kalmadı. Kaç yüzyılın emekçi sınıfı hızla tarihe karışıyor.

Ve bazı toplumların süper dünya koşullarına uyum sağlayamayan bölümleri, gerek evrensel, gerek yerel sorunların en başında geliyor. Şimdilik işsizlik sigortalarını fazla yükseltmemek ve böylece toplumun süper dünyaya yeterince uyum sağlayamayan bölümlerine iktisaden baskı yapmak politikası güdülüyor ama, gerek yerel, gerek evrensel muhalefet buna hışımla karşı çıkıyor.

Dünyadaki tüm olanaklardan yararlanmanın, insanları daha hızlı geliştirebileceğini savunuyor onlar. Ve İstanbul'da beş yüz dolar olan işsizlik sigortalarının dört katına çıkarılmasını istiyorlar.

Ancak yapılan araştırmalar, kazanç grafiği ile dünya nimetlerinden yararlanma grafiğinin at başı gitmediğini gösteriyor. Gerek müzik, gerek spor, gerek uzay gezilerindeki artış oranı, kazançlardaki artışla aynı hızda değil. Buna karşılık kumar ve içki tutkusundaki artışlar büyümede.

Geçen yüzyıllardaki sermaye-emek çelişisi, gitgide yaşamasını bilenlerle bilemeyenler çelişisine dönüştü. Bu çelişinin kaç kuşakta ortadan kalkacağı ise tam hesapla-

namıyor. Eski tuvaletlere alışık olanlar, elektronik tuvaletlerden hoşlanmıyorlar. Banyo zevki de beklenen gelişimi tam göstermiyor. Hele mutfak konusunda yemek çeşitleri sadece bir avuç azınlığın dünyasında artıyor.

İki kuşak önce köylü olan bir lazer mühendisi:

— İnanın, diyordu, tüm yaşamım en ileri teknoloji üstüne kurulu ama, «mutfak» dediğin zaman, yoğurtlu kebaptan vazgeçemiyorum. Dün sabah Sidney'de Hint Okyanusu kıyılarından getirilme bir çeşit karides tadında özel yosun ograten yedim, doğrusu sahanda yumurtanın yerini tutmadı.

Oysa elektronik mutfakların en mütevazısında bile, on beş dakikada sofraya konan elli çeşit değişik yemek var. Bir düzine depoya gerekli malzemeleri koydun da, genel listenin ibrelerini, istediğin yemeklerin üstüne getirdin mi, on beş dakika içinde fırın kapaklarının ışıkları yanıyor ve mutfağa ısmarladığın yemekleri otomatik olarak alıyorsun.. Yapılan bir istatistiğe göre elli çeşidin en çok on ikisi kullanılıyormuş bizde.

Kültür koşullanmaları kolayından değişmiyor. Sadece buluğyaşındaki genç erkeklere ilk aşkı tattırmak isteyen kadın sayısı bunun dışında. Geçen yüzyılda erkeklerin genç kızlara olan düşkünlüğü, şimdi kadınların bakir gençlere olan düşkünlüğüyle adeta yer değiştirdi. Otuz beşinde, kırkında bir yığın kadın; dostlarının, yakınlarının genç oğullarına ilk aşk deneyimi tattırmak için sıraya giriyorlar.

Salon dedikoduları arasında, kadınların tekrarlamaktan en hoşlandıkları övünmelerden biri de şu:

— Bundan on yıl önce ona ilk erkekliği ben tattırmıştım. Uğurlu gelmiş olacak ki, şimdi uzay gemilerinde yerçekimsiz aşk uzmanlığı ediyor...

Dedemin, geçen yüzyılın ilk yarısında göçüp giden babaannesi ise, uzun zorlamalardan sonra kocasıyla nasıl seviştiğini şöyle anlatmış:

— Bizim zamanımızda öpüş möpüş gibi edepsizlikler yoktu. Biz kollarımızı gözlerimizin üstüne koyarak sırt üstü yatardık. Hepsi bundan ibaretti işte.

Dedemin dedesi ise oğlunun nişanına karşı çıkıp bozmuş nişanı. Nedeni de, kız tarafının nişan törenini danslı yapmak istemesiymiş. O dönemlerde takvimler 1932'leri gösteriyormuş. Şimdiyse yıl 2027 ve ben artık ellisindeyim. Gelecek yüzyıllarda neler olup biteceğini ise asla kestiremiyorum.

DİLEDİĞİ DÜŞÜ GÖRME OLANAĞI: «REVOMETRİ»

İçinde bulunduğumuz 2027 yılı için *«Kritik çağın başlangıcı»* diyorlar. Uzayda doğup yeryüzüne hiç inmeden uzayda yirmi yaşına basmış olan 10 genç ilk kez, ikinci uzay kuşağını evrene getirecekler. Bu aşamanın *«dünyadan kopuk dünyalılar»* dönemini açacağı söyleniyor.

Olaya *«Dünyadan kopuk dünyalılar dönemi»* açılacak da ne olacak, diye bakanlar da var. Ancak, *«canlı»*nın uzayda bakteri düzeyinde saklı tutulduğu ve gezegenlere göktaşlarıyla inerek, ortamı uygun buldukları takdirde *«insanı»* beş milyar yıllık bir süreç sonunda oluşturdukları hesaba katılırsa; uzay insanlarının bin yıldan kısa bir sürede yeryüzüne egemen olacakları ve bizim bildiğimiz insanlarla hiç ilgisi olmayan *«yeni dönem insanları»*nı yaratacakları iddia ediliyor.

*«Yeni dönem insanları»*nın beyinsel gücü, hiçbir koşullanmayla yozlaşmamış olmanın da verdiği bir açıklıkla, tüm doğa olaylarının nedenini ve gerçeğini kendiliğinden bilen ve bunlarla bir bütünleşme gösterebilen özellikte olacak. Parapsikolojiyle metapsişiğin bütün gizlerinin beyin hücrelerinin niteliği içinde çözümlenmiş olduğu gelişmiş beyinler dönemine girilecek böylece.. Bu beyinler bugünkü bilimlerin hiçbirine gerek duymadan, hep-

sini çok aşamalı olarak kullanabilecek yeni bir insan düzeyini gerçekleştirecekler...

Bu yeni varsayımlar ister istemez şu soruyu getiriyor akla:

«Peki eski tür insanlar ne olacak?»

Onlar da bildikleri gibi yaşamayı daha bir zaman sürdürecekler ve sonra silinip gidecekler.

2027 yılına *«Kritik çağın başlangıcı»* denmesinin ikinci nedeni, dünyanın merkezindeki enerjiden yararlanma olanaklarının günlük yaşama geçmeye başlamış olması. Minicik bataryaların tıpkı radyolar gibi dalgalar aracılığıyla yerçekimi gücünden dolmaya başlaması, neredeyse saat sorunu... Hem yeryüzü, hem de güneş enerjisi ortak olarak kullanıldığı zaman; daha kestirme bir anlatımla, gezegenlerin enerjisi telsiz yöntemiyle bataryalara aktarıldığı zaman, uzayın gidilemeyecek yeri kalmıyor. Günlük yaşam pratiğinde ise böylesi bir enerji bolluğu, insanlar arasında binlerce yıldan beri özlemi çekilen sonsuz bir tüketim eşitliğini sağlama evresini açıyor.

Bizim Türkiye henüz bu yeni buluş ve aranışlarla fazla sarmaş dolaş değil ama, süper dünya teknolojisinin akıl almaz atılımları, her toplumun üstüne bereketini yağdırıyor. Binlerce yıllık insan düşünce ve öngörülerinden özellikle bir tanesi kesinkes doğru çıktı. O da teknolojideki değişimin toplumları da değiştirdiği doğrusu.

Geçen yüzyılda bizim gibi toplumların en büyük sorunu kalkınma sorunu idi. Benim ilk anılarımın uzandığı 1984-85 yıllarında, *«Şöyle mi kalkınalım, böyle mi kalkınalım»* tartışmaları, gazeteleri, kitapları, dergileri, TV programlarını kaplar giderdi.

Bugün ise sorun artık kalkınma değil, gelişim... Mevcut olanaklardan yararlanarak yaşamasını becerenlerle beceremeyenler... Ve bu farklılaşmayı gidermeye, geçen yüzyılların zengin yoksul farklılaşmasını gidermeye çalışmaktan daha da zor görünüyor.

Zor görünüyor, çünkü, teknik olanakların konforunu kullanmayı kıvıramayanlar, bunun yarattığı tepkilerle fanatikleşiyor ve bağnazlığa kayıyorlar. Gerçi süper dünyanın yarattığı teknik yoğunlaşmalar önünde, politik bir güç oluşturamıyorlar ama, en azından kamu hizmetine sunulmuş teknik olanakları kırıp dökmeye teşne duruyorlar. Son zamanlarda en çok işlenen suçlar bu tür suçlar. Metroların, hava hatlarının, istasyonların asansör düğmelerini kırmak, antiseptik ışınlarla aydınlatılmış tuvaletleri parçalamak, kamu taşıtlarının döşemelerini kesip yırtmak, vitrin camlarını taşlamak; araba yakmak.

Bütün bu saldırganlığın temel nedeni, toplumdaki değişime uyumsuzluk. Aynı olanaklardan diledikleri kadar yararlanma hakları olmasına karşın, yine de genişleyen konfor ve olanaklarla dövüşe tutuşuyorlar.

Yirmi dört saat içinde yakalanmayan suçlu yok gibi ama, suçlular ne kadar yakalansa, suç işleme eğilimi azalmıyor.

Son umut yeni bulunmuş bir aygıtta...

Kol saatine benzeyen ve kola takılan bir aygıt bu.. Uykudayken dilediğin düşü görme olanağı sağlıyor. Aygıtın üstündeki kadranda çeşitli bölümler var. *«Üstünlük»*, *«Çocukluk»*, *«Duygusal mutluluk»* *«Serüven»*, *«Seks»* gibi... Aygıtın ibresini bu bölümlerden hangisine getirirsen, sezilmeyen bir titreşimin vücuda yaydığı

değişik dalgalar, beyne kadar uzanarak, istenilen düşü görmeyi sağlıyor..

Normal düşlerde her gece kendi kendimizi, mağara dönemlerinden kalma bir savunma saldırganlığını sürdürebilmek için hipnotize ettiğimizden, uygarlık ne kadar ilerlerse ilersin, saldırganlıklarımızdan vazgeçemiyoruz.

Daha doğrusu gelişmiş kişilerin düşlerinde, kendilerini saldırganlığa koşullamaları daha az oluyor. Doğa programlamasına çevrenin ağır bastığı kişiler onlar. O ölçüde gelişmemişlerse, doğa programlamasına daha çok tutsaklar. Çevrenin gelişimine uyum sağlayamamaları ve çeşitli saldırganlıklarla kendi doğal yapılarını savunmaya çalışmaları da bundan.

Yeni bulunan *«Revometri»* aygıtı sayesinde, her gece gördükleri doğal düşlerinden ve dolayısıyla kendi kendilerini saldırganlığa hipnotize etmekten kurtulurlarsa, çevreye kolay uyum sağlayacakları ve teknolojik konfordan daha kolay yararlanabilecekleri umut ediliyor.

Şimdiye kadar yapılan anketlerde *«revometri»*nin en çok kullanıldığı konu *«üstünlük»* düşleri... Uzaktan uzağa sevişmeyi dahi gerçekleştiren *«Tele seks»* aygıtlarının çıkmasından sonra, seks doyumsuzluklarında bir durulma oldu. Her ne kadar seks aygıtlarının her çifti, ötekinden değişik bir frekansa göre ayarlanmışsa da; birçok kadınla erkek, aygıtını bir sürpriz li rastlantıya bırakarak giriyor yatağa... Birbirini hiç tanımayanların, birbirinden uzak olarak aniden sevişmeye başlamalarındaki heyecanın, çok daha başka olduğu söyleniyor...

Babam da aynı kanıda. Bizim çocuklar ise bu tür aşk oyunbazlıklarını tutmuyorlar ve dedelerine hafiften takılıyorlar:

— Dede her gece aygıtını şansa bırakıyorsun galiba, diye...

Babam da:

— Tanıdıkların vermediği zevki, ola ki tanımadıklar verir, diyor...

«YALAN»IN BİTİŞ DÖNEMİ

2027 yılının aydın kesimi, çocukluğumun hatta gençliğimin aydınlarından ne kadar daha değişik konuları harmanlıyor.

Çocukluğumun aydınları, eski imparatorluğun *«Münevver tabaka hazineden geçinir»* koşullanmasından bir türlü kendilerini kurtaramamışlardı. Bu amaca ulaşmanın yöntemleri üstünde tartışır dururlardı. Ve toplum, halk, vatan, devlet gibi politika edebiyatında nirengi taşı olan kutsal sevgiler tekelini kendi egemenliklerine almaya, yahut kendi egemenliklerinde tutmaya çalışırlardı. Emeği, emek borsasında değerlendirme çabalarının ne kadar doğal bir hak olduğunu da pek algılayamazlardı.

Gençliğimin aydınları, *«kutsal sevgiler»* demetinden *«evrensel ölçüler»* gerçeğine doğru açılmaya başlamış aydınlardı. Onlar da *«yerel»*le *«evrensel»* arasında nasıl bir sentez oluşturmak gerektiğini bir türlü saptayamamanın sıkıntısını yaşadılar...

İnsanlığa çok pahalıya mal olmuş olan *«İki süper»* ayırımının, uzayla daha çok bütünleşme sonucu *«süper bir dünya»* anlayışına ulaşmasıyla, aydınların eski konuları da gündemlerden birer birer düşüp gitti.

Şimdilerin aydın kesimleri daha değişik konular üstünde yoğunlaşıyorlar. Örneğin bunlardan biri «yalan» konusu...

Uyku dahil, kişilerin her anının nasıl geçtiğinin kolayca saptanabileceği bir teknolojiye ulaşılmasıyla, *«yalan»*, işlevini yitirmeye ve ortadan kalkmaya başladı.

Kimse, o gün nerelere gittiğini, kimlerle konuştuğunu, ne yaptığını kimseden saklayamıyor. Daha doğrusu yirmi dört saatinin hiçbir dakikasını kimseden saklayamıyor. Evrensel ordinatörlere bağlı kişisel telsiz telefonlar, birer kimlik denetimcisi gibi sahiplerinin yaşam grafiğini her an evrensel merkeze aktarıyorlar. Telefonun çalışmasını engellediğin an da, evrensel merkez o telefon sahibinin telefonunu devre dışına çıkardığı süreyi, *«kuşkulu süre»* olarak kayda geçiriyor. O nedenle de kimse evrensel merkezdeki bilgisayar dosyasına *«kuşkulu süre»* kaydını düşürmek istemiyor. Herhangi bir kovuşturmada *«kuşkulu süre»*nin savunmasını yapmak çok zor...

Böylece süper dünya üyesi toplumların tüm bireyleri, teknik bir denetim ağı içindeler ve hangi zaman parçasını nasıl kullandıkları hakkında yalan söylemeleri kolay değil.

Günün aydınları bu tür bir düzenlemenin, insanlığa yararlı mı, zararlı mı olduğunu tartışmadalar.

Zararlı olduğunu savunanlar şöyle diyorlar:

— Kişi yaşamının kendine özgü küçük bir bahçesi olmalı.. Her anı sürekli denetim altında bulunan bir insanın, özgürlüğünden söz edilemez. Bu tür bir denetimin *«yalan»*ı ortadan kaldırdığı iddiası ise doğru değildir. Evrensel denetim merkezi, yargıç kararı olmadan, kimsenin elektronik dosyasını kimseye açıklamadığından, herkes yine o gün kullandığı zaman parçalarının hesabını kendine göre vermekte, çevresindeki kişileri canı istediği zaman bal gibi atlatmaktadır. *«Yalan»* aynı zamanda düşsel yaratıcılığı da bileyen bir egzersizdir. İnsanoğlu ya-

lan söyleyebilecek bir düş gücüne sahip olduğu için, insanlık bugünkü aşamalara erişmiştir. Öteki yaratıklar ise, böyle bir güce sahip olmadıklarından, oldukları yerde kalmışlardır.

Yararlı olduğunu savunanlar da şöyle demekteler:

«Doğa analitiği yalan üstüne kurulmamıştır. İnsanlığın ilerlemesi yalan söyleme becerisine sahip olmasından değil, tam tersine, doğruları yalanlardan ayıklama beyinselliğine sahip olmasındandır. Ve sonunda yalanı ortadan kaldırmaya yönelerek, doğruları, safsata ve hurafelerden ayıklamak için zaman yitirmekten kendini kurtarmak istemiştir. Ayrıca teknolojinin sağladığı bu olanak sayesinde, suçluluk kimsenin yanına kâr kalmamakta, suçsuzlar da, çeşitli ayak oyunlarıyla, gerçek suçluların kurbanı olmamaktadırlar. Kişi, her anını, herkese açıklayabilecek gücü gösterebildiği ölçüde; bunu saklamaya çalıştığı ölçüden çok daha özgürdür. Çünkü birincisinde yalanın yakalanması kaygısı ve baskısı yoktur. İkincisinde ise vardır. Kaygıyla, baskı da, kişisel özgürlüğün en yıpratıcı mikrobudur...»

Bugünkü aydın kesimin en çok üstünde durduğu konulardan biri bu işte...

Bir başka konu, kişinin sağlıklı organlarını, çok daha büyük olanaklar sağlasa da, biyonik organlarla değiştirip, değiştirmemesi sorunu...

Örneğin, biyonik bir göz, doğal bir gözden yüz kat daha güçlü olabiliyor.. Kişi, kendi sağlıklı organından vazgeçerek, böyle yapay bir organı kullanmayı ne kadar yeğlemeli?

Sağlıklı organları, biyonik organlarla değiştirmeye karşı olanlar, biyonik organlarının verdiği üstünlüklerden yararlanmak isteyenlerin, bunu bir gösteriş olarak

yaptıklarını ve bu gösterişin de her gösteriş gibi ilkel bir doyumsuzluktan kaynaklandığını söylüyorlar.

Karşı olmayanlar da diyorlar ki:

— Organları sakatlanánlara tanınan bir hak, neden böyle bir sakatlığa uğramamışlara tanınmasın.. Neden sakatlığa uğramış ve biyonik organ kullanmaya başlamış biri, sakatlığa uğramamış birinden daha üstün görünsün?..

Tartışmaya felsefe boyutlarında, doğaya denk düşme, yahut ters düşme iddiaları da bol bol karışıyor...

Bir başka konu da bitkiler dünyasıyla ilgili...

Bitkilerin algılama güçlerinin, sanıldığından çok daha aşamalı olduğunun kanıtlanmasından bu yana, bitki yaşamlarının insanlarınkinden çok daha olumlu bir model oluşturup, oluşturmadıkları tartışılıyor..

Ve bütün bu tartışmalar gelip yine eski zamanlardan kalma bir düğümde buluşuyor:

— İnsanlar daha önceki çağlara oranla şimdi daha mı mutlu, yoksa daha mı mutsuz?

Babam çok kestirmeden bakıyor bu olaya:

— İnsan yaşamı, eskisine oranla uzuyorsa, hiç kuşkusuz mutluluğun arttığını gösterir bu, diyor, yoksa insanlar mutlu olmadıkları bir dünyada daha uzun süre kalmak için canlarını dişlerine takarak, böylesine uğraşırlar mıydı?

Torunları da, nasılsa bu konuda dedelerini onaylıyorlar. Torunların çocukları ise, bu kadar üst düzey konuşmalara katılacak entelektüelliğe henüz erişemediler... Biri iki yaşında, öteki üç... Onlar konuşmaların en alevli yerinde, büyük dedelerinin dizlerine tırmanarak, kulağına:

«Çişim geldi,» demekle yetiniyorlar.

Ve kendi kişiliklerini ortaya koyarak, büyük dedeyi, babalarına gereğinden fazla kaptırmayı engelliyorlar.

YOKSULLARIN AZINLIĞA DÜŞME ÇAĞI

Yıl 2027. Elli yaşındayım. Bakteri enerjisi dalında uzman bir biyokimyacıyım. Görünürde hiçbir sorunum yok. İki oğlumdan biri yirmi beş, öteki yirmi sekiz yaşında. Bizim sülalenin bütün çocukları gibi ben de erken evlendim. Karım 1917'de Amerika'ya sığınmış Beyaz Ruslardan bir ailenin Amerikalı olmuş ikinci göbek torunuydu. San Francisko'da doktoramı yaparken tanışmış, sevişmiş evlenmiştik. Sonra çalıştığım üniversite beni Moskova Üniversitesi'nde bir tez geliştirmeye gönderdi. Orada da ikinci bir doktora tezi hazırladım ve biraz da caka olsun diye iki kez doktor oldum. Yeryüzündeki bakterilerin çoğalma enerjisinden, evrensel enerji merkezine aktarılan enerjinin, daha önce hangi mikro frekanslar içinde relöve istasyonlarında stabilize edilebileceğine ait bazı araştırıların bir bölümü benim. Moskova'daki çalışmalarım ise uzay bakterileriyle ilgiliydi. Yaptığım araştırmalarla bunların kullanımından sağlanan yararlar karşılığında, banka numarama durmadan işlenen değerin parasal karşılığını tam bilme olanağım yok... Sanırım ki, parasal açıdan özgürlüğüm sonsuz... Bilimcilerle sanatçılar herkesten önce kavuştular bu özgürlüğe... Biri bir kompozitörün bestesini ıslıkla çalsa, üstündeki telsiz telefon, hemen onun karşılığını evrensel ordinatör aracılığıyla kompozitörün hesabına geçiriyor... Islığı çalan da yeni besin maddelerinin günlük yaşama aktarılmasında uğraşan bir

uzmansa, onun çalışmaları da nerelerde değer yaratıyorsa, onlar da onun hesabına saniyesinde geçiyor. Hiçbir işe yaramayanların da işsizlik sigortaları olduğundan, insanlık için parasal sıkıntılar bitti gibi bir şey... Sadece bu yeni boyutlu evrensel yaşam düzeyine uyum sağlayamayanlar, ruhsal açıdan zorlanıyor...

Karımla çok mutlu yıllar geçirdik. Sonra yeni tip bir helikopterin denenmesi sırasında yitirdik onu. Kendisi aerodinamik mühendisiydi ve aerodinamik biçimlerdeki statik ölçülerin kompütürler aracılığıyla kendilerini bulundukları ortamlara göre değiştirip optimale ayarlanmaları diyalektiğinde büyük buluşlar yapmıştı.

Dedemin ölümünden sonraki ikinci büyük acım onunki oldu... Bir daha da evlenmedim.

Bugün oturduğum ev çocukluğumdakinden bir hayli değişik... Çalışma masam, dilediğim an dünyadaki bilgi bankalarından istediğim bilgiyi alabileceğim, dünyadaki bilimsel çalışmaları, TV programlarını, dakikası dakikasına izleyebileceğim ve bulunduğum yerden dilediğim tartışmalara katılabileceğim, ekranlar, düğmeler ve mikrolarla dolu...

Ayrıca evi gün ortasında gece, gece ortasında gündüz yapma olanakları var.

Mutfak düzeni ise iki yüz elli tür yemeğe göre düzenlenmiş ultra modern bir otomatiklikte...

Dünyanın çeşitli bölgelerinde, Okyanus adalarında ve kutuplarda, böyle daha altmış üç evim var... Hepsinin bakımı evrensel araştırma merkezince yapılıyor, bana ait harcamalar da hesabıma geçiriliyor... Dilediğim zaman dilediğim yere uçabilir, dilediğim kadar kalabilirim orada...

Çocuklarım, babam, torunlarım da bütün bu olanaklardan yararlanabilir. Kaldı ki, oğullarımdan biri, yıldız pinpongu şampiyonu... Eski dönemler olsa benim kazancımın beş katı kazancı olurdu...

Öteki de, lazerli aynalar uzmanı. Lazerli aynalar saç sakal tıraşı için kullanılan aynalar... Her bireyin, onun formüle ettiği aynalardan birini kullanışında, hesabına durmadan değer aktarılıyor... Kimbilir belki de eski ölçülere göre en zenginimiz odur...

Bazen ikisi de kendi aralarında dalga geçerler. Yıldız pinpongu şampiyonu olmak mı daha önemli, yoksa lazerli aynalar uzmanı olmak mı, diye...

Yıldız pinpongu elektronik teleskoplarla bakılan herhangi bir yıldıza, vurmak için gerekli tüm hesapları en hızlı yapma yarışması... Ve bizimki bunda dünya şampiyonu... Henüz keşfedilmiş bir yıldızı en geç elli saniyede soyut olarak ilk vuran hâlâ o... Kompütürleri kullanma becerisiyle, kullandığı formüllerden, insanlığın sağladığı yarar, milyar dolarla dahi ölçülemez...

İkisi de evli.... İkisinin de birer oğlu var... Bir kız çocuğundan yoksunluk, aramızda konuşmadığımız bir konu...

Babama gelince... Onun geçen yüzyılda yazdığı kitaplarla, anılarının ünü, kendi gençlik düşlerini çok aşan düzeylerde... Bu olanaklarla ne yapacağını tam kestiremediğinden ya film seyrediyor evde, ya torunları toplayıp ultra modern oyuncaklarla oynuyor... Bazen de hepimizi toplayıp, geçen yüzyıl modeli çiftliğine götürüyor...

Süper dünya dönemi, tuhaf bir tepkiyle, geçmiş çağlarda yeniden yaşama özlemini kamçıladı insanlarda... Ulaşım sorunu diye bir sorun kalmadığı için, çeşitli böl-

geler çeşitli yüzyılların yaşamını yansıtan bir garip lunaparka dönüştü...

Dileyen onyedinci yüzyıl, dileyen onsekizince yüzyıl dönemine göre düzenlenmiş bir bölgede ya bir konak ya bir çiftlik alıyor ve canı istediği zaman, oralara gidip görüntü olarak da olsa, o çağları yaşıyor...

Babamın da Bursa yöresinde, geçen yüzyıla göre düzenlenmiş koca bir çiftliği var... Koyunlar, inekler, tavuklar, ördekler, faytonlar at arbaları, ağıllar, ahırlar... Gerçi çiftliğin tüm üretim ve tüketimi bilgisayarlarla yürütülüyor ama, dışardan bakılınca tam yirminci yüzyıl çiftliği... Bağlı-bahçeli ve bostan kuyulu...

Her türlü üretimin robotları bırakılması sonucu, insanlığın üreticilikten, yaratıcılığa atladığı şu dönemlerde, yeryüzünün herkes için görkemli bir oyuncak cenneti olmaya başlaması, insanları gerçekten mutlu etti mi acaba?

Örneğin ben mutlu muyum?

Mutsuz değilim ama, incecik birtakım sızılar var içimde... Zaman, zaman büyüyen ince sızılar... Karım sağ olsaydı diyorum bazen, dedem sağ olsaydı... Arkasından kendimin de bir gün silinip gideceği geliyor aklıma... Babamın kaybolacağı günü ise hiç düşünmek istemiyorum...

Yeryüzünün bu aşamadaki düzeyine ayak uyduramayanlar, kendi mahallelerinde eski usûl okul, bakkal, küçük esnaflık ve elden alınıp verilen paralarla hâlâ sürdürüyorlar dededen-babadan görme yaşamlarını... Gerçi onların da kimlik kartı numaraları ile telsiz telefon ve banka numaraları aynı, ama özellikle evrensel bankala-

rı hiç kullanmıyorlar... Telefonlarını da komşularını tavlaya çağırmak, bazen de başka yerlerde iş tutmuş çocuklarıyla konuşmak için kullanıyorlar...

Bazıları onların bizlerden daha mutlu olduğunu söylüyor. «Çekişmeli dedikoduları, aile içi kavgaları daha ballı börekli onların» diyorlar. Ben sanmıyorum.

Tümörlerle damar hastalıklarının geçen yüzyıldaki ölümcüllüğü hemen hemen önlendiği halde, oralarda hâlâ bu tür hastalıkların sakıncası sürüyor...

Şimdi ise insanlık için en üstesinden gelinemeyen hastalık, uzay gribi... Uzayla olan ilişkilerin yoğunlaşması sonucu, uzaydan gelen birtakım bakterilerin yol açtığı gripler, önlemi alınıp aşısı bulununcaya kadar, binlerce insanı yok ediyor...

Ve mezarlıklar ne kadar park gibi düzenlense; yakılmalarını isteyenlerin külleri ne kadar güvercinliklere benzeyen seramik anıtların üstü fotoğraflı seramik yuvacıklarına konsa; ölüm tüm dehşetiyle yine ölüm...

Mutluluğun boyutları arttığı ölçüde onun da dehşetinin boyutları artıyor...

Bu dengeyi insanlık henüz bozamadı...

Belki bir gün bozacak...

Belki de hiçbir zaman bozamayacak...

Belki de mutluluk arttığı ölçüde, ölümün de dehşeti arttığı için, insanlar, yan bilinçlerinde eski mutsuzlukların özlemini çekecek...

Belki de yeni dönemlere uyum sağlamamakta direnenler, içgüdüsel olarak biliyorlar bunu... Kimbilir?...

FALCILIK EN GELİŞMİŞ DÜZEYİNİ YAŞIYOR

İnsanın da, insanların da ne olup ne olmadığının çok daha keskin çizgilerle belirlenebildiği bir döneme girilmesi, eski yüzyıllardan arta kalmış bir yığın uyduruk tatavayı hızla üfleyip dağıtıverdi.

Şu sırada yeryüzünde yaşamakta olan sekiz milyar insandan hemen hemen herbirinin yaşamı, olanakları, ruhsal portresi, geçmişi ve hali tüm ayrıntılarıyla biliniyor...

Az da olsa hâlâ daha izbelerde hayvanlarla birlikte yatıp kalkanların bulunması, artık yoksulluk sorunu değil... Diledikleri an diledikleri düzeydeki bir yaşama hemen geçebilirler. Bir telefonla ne istediklerini, planlama merkezine bildirmeleri yeter de artar bile... Ama istemiyorlar işte ve onların izbelerde hayvanlarla yatıp kalkmaları çok daha pahalıya mal oluyor başkalarına. Ve artık biliniyor ki, insanların alışkanlıklarını, dış zorlanmalarla değiştirmek, onlara mutluluk vermiyor. Esas olan, onların yaşam biçimlerini zorla değiştirmek değil; yaşadıkları yaşam biçimine tutsak olmadıklarını onlara anlatmak ve bunu sağlamak... Alışkanlıklardan kopmanın ne kadar zor olduğunu, yaşamda konfor kullanmanın bazen insanlara ne kadar itici geldiğini, artık herkes görüntülü belgeleriyle biliyor ve bunu bildiği ölçüde de, kendi eski alışkanlıklarından daha üst ölçülere tırmanmanın sınavını vermeye yöneliyor...

Geçen yüzyılın başında alaturka heladan alafranga helaya geçiş, büyük kentlerde iki kuşak almış...

Bugün ise eski yaşamlarını sürdürme direncindeki bölgelerde alaturka helaların sayısı hâlâ daha çok kabarık...

Falcılık ise eski çağlara oranla en gelişmiş düzeyini yaşıyor.. Bunun bir nedeni de, elektronik falcılığın, dünyada yaşayan bireylere uzaydaki ikizleriyle, geçmiş ve gelecek zamanlardaki yaşantılarından haber verme iddiası... Ve bir uygar insan uzayda, geçmişte ve gelecekte kimlerle sevişiyorsa, yaşadığı anda da onun dünyadaki ikizini bulmanın, kendisini mutlu edeceğine inanıyor...

Milyarlarca insan, falcılararası merkezlerden, başka zamanlarda ve başka kentlerde seviştikleri kişilerin, dünyadaki ikizinin bulunup bulunmadığını sorup durmakta...

Her saat, her dakika yüzbinlerce insana, başka bir yaşamdaki aşklarının, dünyadaki ikizi bulunuyor... Daha önce sevişmiş olduklarına inananların, yeniden buluşmaları ise, bekledikleri mutluluğu her zaman vermiyor...

Ve çiftler yeniden falcılara koşup inceden inceye sormaya başlıyorlar :

— Benim başka yaşamlarımda yaşadığım aşkın kadını, gerçekten şimdi şu yanımdaki kadın mı?

— Benim kaybolmuş aşklarımda tanıdığım erkek, gerçekten şu yanımdaki erkek mi?

Falcılar yeniden kimlikleri saptıyor, yeniden burçların titreşimlerini ölçüyor ve bazen bir yanılgıya düştüklerini kabul ediyor, bazen de yanılgıyı reddederek kuşkuları gidermeye çalışıyorlar...

Eskiden seviştiklerine inananların yeniden karşılaşınca bir kez daha dolu dizgin bir aşk yaşamaya kalkmaları da, az rastlanan bir olay değil...

Ruhbilimciler, eskiden seviştiklerine inanmış olmanın, çiftlerdeki bazı frenleri kaldırdığı ve ilişkilerde daha sıcak bir içtenlik sağladığı kanısındalar.

2027 yılının süper dünyası, insanların zorunlu olarak istemedikleri bir yaşam türüne itilmelerine karşı... Kim hangi tür bir yaşamı yeğliyorsa, kendini hangi tür yaşamda daha mutlu hissediyorsa, onu yaşamak hakkına sahip... Nasıl ki değiştirmek hakkına da sahipse...

İnsanın evrendeki enerjiyi dilediği gibi kullanma becerisini elde ettikten sonra, üretimi elektronik aygıtlara bırakarak, üreticilikten yaratıcılık düzeyine atlaması, bütün bu olanakları sağlamasına yetmede...

Yaratıcılık da ayrıca bir avuç çok gelişmişin tekelinde değil... İsteyen istediği alandaki yaratıcılığı özgürce denemede... Ve yaptığı aşamalarla kazandırdığı yenilikler, hemen evrensel kompütürlere geçmekte...

Sadece üçbeş gün önce bir hanımın yeni bir buluşu dünya kamuoyunun da onayıyla yok sayıldı.

Hanım, küçük lazer dopingleriyle, kelebeklerin uçuş menzillerini birkaç yüz metreden, birkaç bin kilometreye çıkarabildiğini söylüyordu ve gece kelebekleri üstünde yaptığı bir gösteriyle de başarısını kanıtlıyordu.

Bir beyaz zehir uzmanı, bu buluşun insanlığa yarar değil, zarar getireceği görüşünde olduğunu bildirdi.

Birkaç bin kilometre uçan kelebekler, eroin yahut kokain kaçakçılığında çok rahat kullanılabilirmiş... Polen tozları yerine beyaz zehire bulanmış onbin kelebek, ikibin kilometrelik bir alanda uyuşturucu postacılığı yapabilirmiş...

Kelebeklerin uçuş menzilini büyültme başarısını göstermiş olan hanım, bu görüşe karşı çıktı:

— İnsanoğlunun yaratıcılığı bu tür bağnaz iddialarla kösteklenemez. Kelebeklerin birkaç yüz metre yerine birkaç bin kilometre uçtukları zaman, uyuşturucu kaçakçılığı yapacakları öngörüşü, tüm ulaşım mühendisliğini de kapsamı içine alabilir sonunda... Suç işlenebilir varsayımıyla bir buluş engellenemez. Bu mantıkla, insanlığın ilerleme olanağı kalmaz... Beyaz zehir uzmanı, suç ortamlarını kaldırmak ve suçluları saptamakla görevlidir, insanların yeni buluşlarını rafa kaldırtmakla değil, dedi...

— Peki siz bu buluşu hangi amaçla yaptınız?

Kadın:

— Her buluşta mutlaka bir amaç aranmaz, dedi. Ama benim bir amacım vardı. Bir doğa programlanmasının insan iradesiyle nasıl değişebileceğini bir kez daha ortaya koymak istedim...

— Neden bunu peygamber böcekleri üstünde değil de, kelebekler üstünde denediniz?

— Kelebeklerin uçuş menzili çok daha kısaydı.

— Sadece o kadar mı?

— Kelebekler daha şiirseldiler...

Uçuç böcekleri de şiirseldi, ama, siz onlarla değil, sadece kelebeklerle ve özel olarak da gece kelebekleriyle ilgilendiniz...

— Neyi değiştirir ki bu?...

— Çok şeyi... Sizin yönteminizle gece kelebekleri ikibin kilometreyi ancak altı günde uçabilirler...

— Tutun ki öyle...

— Ve gece kelebekleri sadece yedi yahut sekiz gün yaşarlar...

— Ne olmuş yani?

— Olanı şu... Uyuşturucu kaçakçılığında kullanılan kelebekler, gidecekleri yere vardıklarında yaşamları da sona ereceği için, hem kolay toplanacak, hem de

hiçbir aygıt denetimine girmeyeceklerinden suç kanıtı olmayacaklar... Siz aslında bilimsel bir aşama yapma iddiasıyla, böcek radarlarını atlatacak bir yöntem geliştirmek istediniz sayın bayan...

Küçük lazer dopingleriyle gece kelebeklerini iki bin kilometreye uçurmayı başarmış olan hanım, bu sert suçlamalar karşısında tartışmayı uzatmadı.

— Ben bir bilim insanıyım, sizin gibi bilim düşmanlarıyla tartışma düzeyine inemem. Siz yakın galaksiler arası gezilerden dönenleri de kimbilir hangi karalamalarla suçlayacaksınız... İnsanlık gerçek özgürlüğüne sizlerden kurtulduğu zaman kavuşacak dedi...

Konu dünya kamuoyunda oylamaya sunuldu. Oylamadan önceki tartışmalarda kadının özellikle gece kelebekleri üstünde çalışmış olması ve bu kelebeklerin de yedi sekiz günden fazla yaşayamaması, bir hayli kuşkulu bulundu. Bilimciler de dünya kamuoyunun eğilimini dikkate alarak şöyle bir öneri getirdiler:

— Gece kelebeklerinin iki bin kilometre bir uzaklığa uçmasını sağlayan buluş ilginçtir. Ancak bunun şimdilik bazı sakıncaları olabileceği de düşünülmektedir. O nedenle buluşun, sahibi adına kayda geçirildikten sonra, iki yıl için uygulama dışı bırakılması ve yok sayılması daha uygun olacaktır...

Öneri dünya kamuoyunun çoğunluğunca kabul edildi. Buluşun sahibi hanım ise gözyaşlarını tutamayarak ekranlardan ayrıldı...

Hanımdan yana olanlar, gece kelebekleri biçiminde elektronik uçurtmalar uçurarak, kararı protesto eden bir gösteri yaptılar...

Yetmiş yedi yaşındaki babam, kadından yana çıktı. Çocuklar ise karardan yana çıktılar. Babam onları gericilik ve bağnazlıkla suçladı. Çocuklar da dedelerinin her zaman olduğu gibi, yine eksantriklikten kendini alamadığını ileri sürdüler...

BİR BAŞKA KENT OLDU İSTANBUL

Efsaneler dönemi de hesaba katılırsa, yedi bin yıllık İstanbul kenti, 2027 yılında da, tarihinin yine ilginç bölümlerinden birini yaşıyor.

Bir yanda çağın getirdiği her türlü yeniliğe uyum sağlayarak, yaşamı ta iliğine kemiğine kadar değerlendire değerlendire yaşayanlar; bir yanda bu uyumu bir türlü sağlayamadıkları için, yaşamasını beceremeyenler... Yani Fatih'ten bu yana, su altından usul usul yürüyüp gelmiş olan bir kültür çatlaması, tüm boyutlarıyla ortaya çıkmış durumda... Şu farkla ki, teknolojiyle bütünleşemeyenlerin, daha önceki çağlarda olduğu gibi toplumsal gelişmeyi köstekleyip tıkayabilecek bir etkinlikleri yok. Üstelik her yeni yetişen kuşakla, biraz daha eriyip azalmaktalar... Ne kimse onların özel dünyalarındaki özgürlüğüne karışıyor, ne de kimse için onların yaşam yorumlarını benimseme zorunluğu var... Ordinatörlü bir eğitim düzeniyle, bir yaratma ve çok üst düzeylerde bir geçinme düzenini kabul etmedikleri oranlarda, gezilere çıkamıyor, helikopter sahibi olamıyor, ultra modern eğlenme ve dinlenme olanaklarından yararlanamıyor, kısacası dünyayı gerektiği gibi kucaklayamıyorlar.

Boğaz'ın üstündeki üç köprüyle, denizin altından geçen metrolu iki büyük tüp tünel, günlük yaşam içinde kıtalardan kıtalara akışı bir hayli kolaylaştırdı...

Eski bağnazlıkların öcü çıkarılıyormuşcasına, İstanbul sadece geçmiş çağların en görkemli aynasını oluşturan bir kent değil; aynı zamanda alanlar, anıtlar ve plajlar kenti... Konuşulmayan dil yok gibi İstanbul'da... Eski alışkanlıklarıyla yaşayıp giden bölgelerde dahi hırslı bir İngilizce öğrenme seferberliği var...

Benim çocukluğumda her önemli günde çelenk konulan Taksim'deki bağımsızlık anıtı; 2000'lerin hemen başında, alanın genişletilerek modern mimarinin görkemli yapılarıyla çerçevelenmesinden sonra, o kadar ufak durmaya başladı ki, onu, devrim müzesine kaldırıp, yerine metal bölümlerinde değişik ışınların oyuncaklaştığı, elli metrelik bir uygarlık anıtı diktiler...

O sıralarda Justinyanos'un mezarı da, Teodora'nınkiyle birlikte Ayasofya'nın içinde bulundu...

Galata Köprüsü hemen hemen yine aynı... Trafik yoğunluğu Haliç'in altından geçen metrolarla tüp yollara çekildiğinden; Köprü, ilk kuruluşundaki yayalar keyfinin güzelliğini yaşıyor yeniden... Sadece dört köşesinde dört ışıklı anıt yükseliyor.. Anıtın biri, Köprü'nün ilk projesini çizmiş olan *Leonardo da Vinci*'nin anıtı. Öteki, kenti Bizans'tan alan sadrazam *Çandarlı Kara Halil Paşa*'nın anıtı. Üçüncüsü, bağımsızlık savaşından sonra kente ilk giren komutan *Refet Paşa*'nın anıtı, dördüncüsü de *Yahya Kemal*'in anıtı...

Dünyayı saran şarkılardan birçoğunun güftesi, bizim eski ozanların şiiri...

Yeryüzü müzikçileri arasında bizim ozanların şiirlerini bestelemek modası aldı yürüdü... Bizim müzikçiler de son yıllarda Eskimo şiirlerini besteliyorlar... Buzullar

yalnızlığının elektronik çınlamalarla anlatımı, 2027'lerin pop müziğinde simgesel bir doruk sayılıyor...

Birkaç ay önce Chicago'daki gökdelenlerin helikopter alanlarında *«Bitmemiş Senfoni»* çalındı. Orkestradaki enstrümanların her grubu, ayrı bir alana yerleştirilmişti. Orkestra şefi ise lazer ışınlarından oluşturulmuş bagetiyle, özel olarak atılmış yapay bir uydudan yönetiyordu orkestrayı...

İstanbul'da henüz böyle konserler verilemiyor. Daha doğrusu, göksel konserler İstanbul'un arkaik atmosferine uymuyor.

Buna karşılık, Sarayburnu'ndaki altmış metrelik *Nefi* anıtının arkasında, Topkapı Sarayı'na doğru tırmanan yeşil terasta, beş yüz kişilik bir orkestra ve bin kişilik bir koroyla Itrı Dedenin besteleri çalınıyor...

Allı pullu turist gemileri, İstanbul'a gelişleriyle gidişlerini, denizlerden bambaşka duyulan bu konserlere denk düşürmeye çalışıyorlar...

Sade İstanbul, değil tüm kıyılar, yirmi kilometrelik büyük limanlar yanında, mıncık mıncık yat limanlarıyla dolu...

2000'lerden sonra öylesine bir deniz düşkünlüğü başladı ki, bizim toplumda, hani nerdeyse nüfusun yarısı denizlere taşındı... Hele kadınlar, kendilerini bir acayip vurdular denizciliğe... Frikya dönemindeki kadın amiraller dönemi sanki geri gelmiş gibi...

Geçmişin karanlıklarında kalmış üç büyük yaşam eksikliğinin, doya doya acısı çıkarılıyormuş gibi; denizin, aşkın ve şen şarkıların...

Eski alışkanlıklarını bir türlü değiştiremeyenler, bu yeni yaşam üslubunu da bir türlü içlerine sindiremiyorlar. Ve deniz sevgisini kendi argolarında aşağılayıcı bir küfür olarak kullanıyorlar:

— Ulan buraya bak deniz kıyısı çocuğu, gibi...

— Tohumu denizde atılmış bilmem ne veren, gibi...

— Teknede teknelenen kaltağın tıngırtı bezi yosundan olur, gibi.

Birden üreyen denizli küfürlerin yanında domuzlu küfürler de çoğaldı...

— Ulan senin yedi sülaleni yetmiş bin yaban domuzu şey etsin, gibi...

— Domuz derisinden çeyiz, domuz gerisinden sakız olmaz, gibi...

— Yüz domuzla zina etmiş orospu dölü, gibi...

Buna karşılık geçen yüzyılların *«Devlet malı deniz, yemeyen domuz»* tekerlemesi unutulmuş görünüyor.. *«Gavurdan dost, domuzdan post olmaz»* deyimi ise hâlâ yürürlükte...

Kağıt halvacılar, simitçiler, şerbetçiler, kestane kebapçılar, binbir gece masallarının görüntüsüne büründüler... Ayrıca kimi saz, kimi gitar çalıyor.. Kimi türkü söylüyor, kimi de arya...

Babam pek cümbüşlü buluyor bugünkü İstanbul'u... Ve bazen Boğaz köprüleriyle alanların ışıklı anıtlarına bakarken gözleri buğulanıyor... Sanırım azıcık dedem geçiyor aklından:

— Keşke o da bugünleri görseydi, özlemiyle...

YUMURTA ÇOCUKLAR VE ÖLÜ SEVİCİLİK

İnsanlar hangi aşamaya gelirlerse gelsinler, kendi duygusal yapılarından kolay kolay kurtulamıyorlar. Kıskançlıklar, hasetler, kırgınlıklar, kızgınlıklar böbürlenmeler, hava atmalar yine sürüp gidiyor... Sadece sürtüşme ve dalaşmaların alanları değişti... Benim çocukluğumda insanlar birbirlerini daha çok namussuzluk, kafasızlık ve yeteneksizlikle suçlarlardı; şimdilerde ise zamanı ve mekanı iyi kullanamamak ve yaşamın tadını çıkarmakta karavana atmakla suçluyorlr:

— Kelek, kalkmış Tibet çiçeğinin açılışını görmek için Tibet'e gitmiş. Oysa seraların hepsi o çiçekle dolu... Madem ilginç bir şeyler görmek istiyorsun, hiç değilse Hint Okyanusu'ndaki deniz dibi volkanlarını gidip gör. Ben geçenlerde yeniden gittim görmeye. Volkanların içine saydam asansörler yapmışlar. On milyon yıllık lavların taşıp açtığı oyuklarla mağaralar, aklın hayalin alamayacağı bir güzelikle dehşette... Okyanusun dibindeki kraterlerden gidilen bir bilinmez suskun alem... Mağaralar mağaralara, mağaralar da toprak altı gölleriyle nehirlerine açılıyor... Radyumlu suların ürkütücü yakamozlarında, hem balık, hem kuş olan, salkım saçak kuyruklu, geniş kanatlı, yeşil gagalı rengarenk hayvanlar yüzüp uçuyor ve hep bir ağızdan kahkahalar atıyor... Hiçbir telsiz dalgasının erişemediği bu yerlerde, dinlenme otelleri yapacaklarmış. Yaşam dağdağasının dışına çık-

mak isteyenlerin gitmesi için... Böylesine yeni keşfedilmiş bambaşka bir dünya dururken, kadı ninemden kalma Tibet çiçeğini görmek için Tibet'e gider mi insan? Nato mermer, nato kafa işte...

Bana sorarsanız psikopatılık da büsbütün azıttı... Geçen yüzyılda eşcinsellik dalgaları bir hayli hızlanmıştı. 2027'lerde eşcinsellik sapık ilişkilerden sayılmıyor artık. Hayvan sevicilik, yontu sevicilik de öyle... Günümüzde en baş kaldıran sapıklık, ölü sevicilik... Sık sık genç kadınlarla genç erkeklerin ya cenazeleri çalınıyor, ya mezarları açılıyor... Özel olarak yumuşak mumyalanmış ölülerle birlikte yaşamaya kalkanlar bile var... Ajanslar bu tür haberlerle dolup taşıyor...

Neyse ki bu yeni cinnet bize bulaşmadı. Buna karşılık uyuşturucu tiryakiliği geçen yüzyıldaki sigaranın yerini almada... Hafif uyuşturucular artık yasal sayılıyor, ama, eroin, kokain, morfin ve eter, bin başlı bir bela ejderhası... Kaçakçılık çeteleri eskisi gibi büyük kazançlar da sağlamıyorlar bundan, sadece güçlü bir şantaj yapıtırımcılığını ellerinde tutuyorlar...

Evlenmelerle boşanmalar, çok yerde kamu denetiminin dışına alındı. Elektronik genel kayıt merkezine sabahleyin evlendiklerini kaydettirenler, akşama boşandıklarını da haber verebiliyor ve ertesi sabah, canları çekerse yeniden evlenebiliyorlar. Doğum yapmak isteyen kadınlar ise sorgusuz sualsiz en üstün itibarı görmede... Nasıl olsa bebeklerle çocukların bakımı artık hiç kimseye yük değil.

Ayrıca anne rahmi dışında da özel tüpler içinde seri halinde insan üretebiliyor... İnsanın memeli hayvanlar familyasından sayılmasının sonu geldi gibi... Yumur-

talardan çıkan civciv örneği, otuz yıldır insan yavrusu da, bir çeşit yapay yumurtalardan çıkabilmekte...

Bizde yumurta çocukları var, ama sayıları çok değil. Özellikle uzay adamı olarak yetiştiriliyor onlar ve yumurta çocuğu oldukları saklı tutuluyor. İş o hale geldi ki, kadınlarla erkeklerden alınan overlerle spermalar, onların ölümlerinden sonra dahi taze tutulabiliyor ve çocuk üretiminde kullanılabiliyor... Böylece on yıl önce ölmüş bir kadınla beş yıl önce ölmüş bir erkeğin, yeni doğmuş bir bebeği olabiliyor.

Bu yöntemle elde edilen çocuklar kendilerine aile aracılığıyla bulaşacak birtakım eski koşullanmaların dışında büyüyorlar. Ve beyinsel açıdan çok daha verimli olabiliyorlar.

Bu nedenle de eski törelere bağlılıklarını sürdüren kıyı mahallelerde, yaşlıların öğütlerine fazla kulak asmayan gençler, *«yumurta çocuğu»* olarak nitelendiriliyor.

Yapılan deneylerde, gerçek yumurta çocuklarının, birbirleriyle, normal doğmuş insanlarda rastlanmayacak ölçüde iyi anlaştıkları saptandı. Ne kişilik yarışması oluyor aralarında, ne cinsel uyumsuzluk, ne de bağnazlık...

Uzmanlar, antropolojik yaklaşımlarla açıklıyorlar bu uyumu...

Yedi milyon yıl önce ilk insan, dört ayak yürümekten vazgeçip, iki ayağı üstüne kalktığı zaman, doğayla tersliğe düşmüş. Ayağa kalkan dişilerin de üretim organları yukarı çekilip daraldığından, yüz binlerce yıl boyunca ölüp gitmişler doğum yaparken... Ve sonra ayağa kalkan dişilerin doğurma süresinde yavaş yavaş bir kısalma olmuş. Örneğin, daha önceleri bir yıl olan gebelik on bir aya; on bir ay, on aya; on ay, dokuz aya inmiş. Yani dişiler, bir savunma refleksiyle, erken doğuma yönelmişler. Ancak vaktinden erken doğan bebekler, do-

ğar doğmaz yürüyüp, koşup kendi kendilerini yetiştirme olanağından yoksun kaldıkları için, çaresiz anneleri, daha çok sahip çıkmaya ve bakmaya başlamış onlara... Ne var ki, erken doğum yapan dişinin, güçsüz doğan bebeğine bakma zorunluğu, bu kez de dişinin avlanmaya gitmesini engellemiş. Ve dişi bir erkeğe muhtaç olmuş... Erkeği kendine bağlı tutup karnını doyurabilmek için de, başlamış kendini her an sevişmeye hazır tutmaya... O yüzden de yılın her gününde sevişmeye hazır olan tek dişi, insanın dişisi... Ancak doğayla çatışma sonunda binlerce yıl sürmüş olan bu değişim, kadın-erkek ilişkilerinde bazı tatsızlıklar yaratmış. Erkek, canını tehlikeye atarak beslenmesini yüklendiği bebeğin, kendinden olup olmadığı kuşkularına düşerek huysuzlanır olmuş. Dişi, huysuzluğu yatıştırmak için çeşit çeşit oyunbazlıklar edinmiş. Ve gürültülü patırtılı, yalanlı dolanlı karmaşık bir ilişki ortamında yetişen bebekler de, ister istemez, ruhsal açıdan iyice çarpılmışlar..

«Yumurta çocukları» bir açıdan doğaya yeniden dönüş sayılıyor. Onların ruhsal dengesini sakatlayacak ne anne, ne baba, ne de ailelerine ait bir anı var kendilerinde... Uzay kadar doğal hepsi... Birbirleriyle olağanüstü anlaşmalarının nedeni de bu...

Yine uzmanlar, geleceğe dönük hiç tadılmamış mutlulukların ilk çekirdeği olarak görüyorlar onları...

Bu tartışmalarla yorumlar bizde de bollaştı... Bollaştı ama yine de kadınların en çok doğurduğu toplumlardan biri bizimki...

Karnında dokuz ay on gün taşıdığı bebeğini kucağında tutup emzirmek tutkusunun vazgeçilmezliğinden kendini koparamıyor bizim küçük anneler... Babalar da öyle...

Onun için yumurta çocuk yöntemi çok rağbet görmüyor bizde...

Sadece karı koca kavgalarında sık sık bir tehdit aracı oluyor, hepsi o kadar. Erkeğe kızan kadın başlıyor bağırmaya:

— Nah eşek kafam, keşke senden çocuk yapacağıma gidip bir yumurta çocuk yapsaydım... Ama, vallahi koydum aklıma, yenisini öyle yapacağım.

Erkek de:

— Keşke, diyor, anan da öyle düşünseydi de, senin gibi bir cadalozla evleneceğime bir laboratuvar hurmasıyla evlenseydim.

İstanbul, yedi bin yıllık kent... Yılsayaçlar 2027'yi göstermede... Elli yaşındayım... Yapılan ortalama hesaplara göre, daha seksen yıl yaşayacağım galiba... Ve kimbilir daha neler göreceğim... Marmara'yla Boğaz da öyle... Üstelik onlar 3027'yi de, 4027'yi de, 10027'yi de, 20027'yi de görüp gidecekler. Tıpkı yirmi bin yıl öncesini, on bin yıl öncesini, dört bin, üç bin yıl öncesini gördükleri gibi...

Bir nükleer patlamayla dünyanın yok olması?...

Haydi efendim... Dünya daha elli milyar yıl devam edecek... Ve sonra o da bitecek. Ancak üstünde üremişleri başka gezegenlere gönderip, oralarda üremelerini sağladıktan milyarlarca yıl sonra...

Not:

Bu dizide öngörülmüş gelişimlerin önemli bir bölümü elbetteki 2027 yılında gerçekleşmeyecek... Ama gerçekleşmeleri 3027'ye de kesinlikle kalmayacak...

Bir yazarın düşleri, aşsa aşsa ancak yarım yaşamlık minik bir geleceği aşabiliyor. Bin yıllık bir geleceğin ise kimbilir ne kadar gerisinde kalıyor... Fiziksel yaşamın bücürlüğü bir yana, düş boyutlarında uzanabildiğimiz zaman parçası dahi, sonsuza oranla, bir yıldız tozu bile olamıyor.

Hiçliğin hiçlikle çarpısından çıkan acıklı bir cücelik...

AL İŞTE İSTANBUL

Siyah başörtülü, siyah elbiseli, zayıf sivrice yüzlü geçkin bir kadın. Eyüp Camii'nin avlusunda bir mezar taşının üstüne oturmuş, siyah gözlükleriyle Kur'an okuyor. Siyah uzun etekliğinin içinden sarkan kahverengi çoraplı ayakları, bileklerinden birbirine çaprazlanmış, eski siyah ayakkabılarıyla sağa sola kıpırdıyor. Arada sırada siyah gözlüklerinin arkasından, görmediğimi sanarak bana bakıyor kadın. Donuk sert ve kuşkulu bakışlarla bakıyor.

Eyüp Sultan'da parayla Kur'an okuyan kadınlardan biri bu.

Siyah başörtülü, siyah elbiseli, siyah gözlüklü kadının kıpırdayan eski siyah ayakkabıları ve zayıf sivrice yüzündeki siyah gözlüklerinin arkasından üstüme doğru dikilen, donuk, sert ve kuşkulu bakışları..

Bu bakışlar, gidiyor, gidiyor, gidiyor. Merkez Efendi Camii'nin avlusundaki kuyuların içine düşüyor. Ve bir çocuk çıkıyor kuyulardan, kirli dizkapakları, solgun mintanı, geri kalmış zekâsının bitmeyen anlamsız gülücüğüyle asker selâmı vererek:

— Beni de çek amca, diyor.

Yankılanıyor ses:

— Beni de çek amca.

Surlarda bir şeytan uçurtması. Şeytan uçurtmasının kuyruğunda Bizans imparatorları.

Mevlânakapı'da karşılaştığımız bir arabacı:

— Bu yıl horoz döğüşüne son verdim, diyor.

Anemas zindanlarına iniyoruz. Fenerbahçe genç takımında oynayan bir genç içi gaz dolu bir şişenin ağzına tıktığı paçavraları tutuşturmuş, bize ışık tutuyor...

Sümbülefendi'deki Kur'an Kursundan dışarı fırlayan ince ve garip uğultular... Çöpleri karıştıran bir kadının boynunda Hilton sallanıyor. Adliye koridorlarından bir vapur geçiyor yüzerek...

İstanbul, kabara, büyüye, genişleye, mor, lacivert, siyah, beyaz derinliklerle dalgalanıyor kafamda.

İstanbul'da geçtiğim sokaklar, İstanbul'da oturduğum evler, İstanbul'da parasız kaldığım geceler. İstanbul'da yatan ölülerim, İstanbul'da unuttuğum dünyalar... Biliyorum İstanbul yazılmaz yaşanır. Ama yazmak da o kadar yaşamak ki, bir yerde İstanbul yaşanırken yazı oluyor.

Güneşli bir gün başlamış. Sabah saat dokuz suları. Topkapı'nın dışında, Silivri'ye doğru kalkan otobüslerin bulunduğu yerde, set üstündeki bahçeli kahvede çay içiyorum. Kıravatsız gömleklerinin uçları kıvrık, kasketli dostlar ağır ve vakur öyle oturuyorlar. Kimi bir bacağını altına almış, kimi iki dizini de bütün genişliğiyle açıp kaykılmış. İlgilenmeden bana bakıyorlar yan gözle. Ağaçların gölgesi vuruyor masalara. Asfaltta güneşin pırıltıları Ve geçen otomobillerle kamyonlar. Ve korna sesleri.

Okula gider gibi endişeli bir tazelik içindeyim. Birazdan Ara gelecek ve İstanbul'u yaşamaya çıkacağız.

Nerden mi başlayacağız bu işe?

Bilmiyorum.

Ne mi yazacağız?

Onu da bilmiyorum.

Radyo ilanları tekrarlayıp duruyorlar, böyle bir şey yapacağımızı.

Ne yapacağımızı da en çok ben merak ediyorum.

Ara geldi. Bir çay daha içtik. Edirnekapı'ya doğru çıktık yola... Çatlakları, kovukları, yer yer yıkıntılarıyla bin beş yüz yılın ihtiyarlığına hâlâ daha direnmeye çalışarak uzayan kaybolmuş Bizans'ın köhne surlarını izliyoruz.

Bir tuhaf büyüsü var bu surların. Bizden önce gelmiş geçmiş kaç kuşağın duvarlara sinen bakışlarına katılıyor bakışlarımız. Hamlet yarısı yok olmuş bir güdük burcun tepesinden kuru kafa tiradını okuyor.

— Vah zavallı Yorick. Kaç kereler beni sırtında taşımıştı. Halbuki şimdi bana ne iğrenç geliyor...

Üstü yol yol avuç genişliğinde yassı demirlerle uzunluğuna ve genişliğine kafes biçiminde kapatılmış demir çerçeveli alçak bir kapıya ilişti gözlerimiz. Tırmandık kapıya doğru. Kapının üstünde hâlâ daha silik Yunanca yazılar duruyor. Bizans'ın Penton Kapısı bu. Penton yani beşinci kapı.

Vaktiyle surların büyük sivil kapıları yanında bir de askeri küçük kapıları vardı. Savaş zamanlarında sivil kapılar kapatılır, gerektiği zaman askerî kapılar kullanılırdı. Penton Kapısı da onlardan biri. Avar akınlarında önemli bir rol oynamış, yahut o sıralarda yapılmış olmalı ki tarihteki bir adı da Avarlar Kapısı.

Kapıyı kafes biçiminde örten demir çubukların arasından içeri geçtik. Fatih'ten bu yana artık çok kolay geçiliyor bu kapılardan.

İçeri geçtik ve yerin dibine geçtik.

Günlük olmaktan çok, tarihsel bir heybet içinde yükselen leş kokulu bir çöp yığını surlarla aşık atarcasına öbek öbek uzayıp gidiyor ve çöpçüler elarabalarıyla bu heybete yeni heybetler ekliyorlardı.

Bizans'ın 439 yılından kalma surları Fatih'in toplarına mağlûp olmaktan belki de çok yüksünmemişlerdi ama demokrasimizin kendilerine leş kokulu çöp yığın-

larından bir nazire göstermesini bu yaşlarında biraz küskünlükle karşılıyorlardı.

— Yıkık döküğüz ama yine de bu kentin bin beş yüz yıl içinden süzülerek gelmiş en yaşlı parçasıyız. On beş yüz yılın bize reva görmediğini yirminci yüzyıl İstanbul'unun reva görmesi, biraz da ayıp sayılacak bir nankörlük değil midir, diyorlardı.

Ve bunca imparatorun despotluğundan sonra yerli demokrasinin kalkınma özgürlüğünü, eteklerini dolduran bu muhteşem çöplükte seyrediyorlardı.

Çöplüğün ötesinde dükkâna benzer barakalar, harap evler vardı. Aralarından yürüdük. Pisliklerle dolu arsamsı boşluklar, saman yığınları, kolları havaya kaldırılmış bir araba. Arabanın içinde entarisiyle badi badi dolaşmaya çalışan iki buçuk yaşlarında bir minik. Ve karşıda alçak damlı bir kapı.

Kapı açıldı, kasketli bir adam çıktı. Bizi şöyle bir süzdü. Fotoğraf çektiğimizi görünce, kapının iç tarafını işaret etti:

— Burada danalar var, onlarla birlikte benim de resmimi çeksenize, dedi.

Kapıdan içeri girdik. Toprak zeminli küçük bir antrenin kıyıcığında iki dana duruyor, sonra antre içeriye doğru yükselip genişleyerek uzanıyordu. Loşlukta gübreyle saman karışımı ıslak, ekşi bir koku çarptı burnumuza. İneklerle dolu bir süthaneydi burası. Dizi dizi duran ineklerin arasına girmek istedik. Adam:

— Yok olmaz, içeri girmek yasak, dedi.

— E, sen çağırdın bizi...

— Kapının dibindeki danaları çekin diye çağırdım, içeri girmek olmaz.

Süthanenin ne menem bir süthane olduğunu görmemizden korkuyordu belki de.

Ahırın yanında geniş bir gübre bataklığı vardı. Taze, okkalı, ıslak inek gübrelerinden balçıkları iki adam bir arabaya dolduruyordu. Gübreler az ilerdeki sonu gelmez çöp tepelerine kadar uzanıyordu. Doğrusu çok sıhhi bir ortamdaydı süthane...

İstanbul'daki gıda maddelerinin yüzde kırk ikisi pis ve mikropludur fetvasının bir kökeni de herhalde özgürlük içindeki kalkınmanın güzel bir örneğini veren bu gübreli çöplük bölgesinden geçiyordu.

Geri döndük.

Köylüden henüz şehirliye dönmemiş başörtülü kenar mahalle kadınları dolaşıyordu sokak aralarında.

Çöplerin tam karşısında surların iç kısmına yapışık yeşil boyalı bir setin üstünde bir yatır mezarı bulduk. Mezarın taşında, yerlerde ve mezarların üstündeki ağaçta çeşit çeşit havlular göze çarpıyordu. Bir de bir gemici feneri sallanıyordu.

Tıknazca, tatlı yüzlü bir adama rastladık:

— Yahu dost, kimin mezarıdır bu, dedik.

— Ethem Baba'nın, dedi.

Ethem baba bilmem hangi padişah zamanında oraya gelmiş bir taşralıymış. Görevi hayvanlara su vermekmiş. Her gün iki kova suyla yüzlerce hayvanı sulamak mucizesini gösterir, yine de kovalarında su bitmezmiş. Çok muhterem bir zatmış. Her gece yanına havlusunu, suyunu, ışığını koymazsa bağırırmış. Bağırmasın diye koyuyorlarmış o havlularla feneri... Sarhoş falan geçemezmiş yanından hemen çarpılırmış.

Tıknaz, tatlı yüzlü adam:

— Çok kişi çarpıldı burada, diyordu.

Anlaşılan İstanbul Belediyesi de bu yüzden belini bir türlü doğrultamıyordu. Bu kadar suya havluya me-

raklı bir yatırın karşısını leş kokulu bir çöplük sitesi haline getirdiği için.

Çöp yığınları arasında at iskeletleri görünüyordu. Galiba bazı gizli sucuk, salam, sosis fabrikaları da geceleri buralarda çalışıyordu.

Orada rastladığımız dosta:

— Peki şu kapıyı niye böyle kafes kafes örtmüşler, diye sorduk.

O kapıya Lanet Kapı derlermiş. Vaktiyle günde bin-bir cenaze çıkarmış o kapıdan. Uğursuzluğu yüzünden sonunda örtmüşler kapıyı...

— Zaten buranın böyle şeametli bir yer olduğu, temizliğe meraklı yatırına rağmen kokusundan belli, dedik.

Çöplerin içinde bir şeyler arayarak naylon torbasına dolduran küçücük bir çocukla yine aynı boyda bir arkadaşı geliyordu karşıdan. Resimlerini çektik onların.

Kimi içini çekiyor, kimi tesbih çekiyor, kimi de nutuk çekiyordu.

Bize de Penton Kapısı'nın içindeki at iskeletleriyle dolu çöplükte Ethem Baba'nın havlulu mezarına bakarak hayatlarını kazanmaya çalışan ufacık çocukların resmini çekmek düşüyordu.

SURLARIN BİLİNMEYEN SIRLARI

İstanbul'un pislik, mezbelelik, bakımsızlık ve fakirlik ölçeğini görmek mi istiyorsunuz; önüyle arkasıyla surları dolaşınız. Çok geri gölgeler gördüm yeryüzünde, böylesine kanserleşmiş bir sefalet keşmekeşine hiçbir yerde rastlamadım. Tutamaksız ve güvensiz bir yaşama çabasının birbirini çiğneyen her türlü çıldırışı, en yoğun bir biçimde, surların eteklerine birikmiş.

Kovuklar içinde atölyeler, atölyelerin yanında surların yıkık tepelerine fırlamış gecekondular, gecekondulaın önündeki hendekli sebze bahçeleri, tümsekler, tümseklerde esrar çekenler ve bitmez tükenmez kokulu çöp yığınları.

Ve hele o çocuklar.

— Amca bizi de çek.

— Amca biz de çek.

Selama duruyor bir tanesi. Zıplayarak ellerini kaldırıyor bir tanesi. Merakla soruyor bir tanesi:

— Amca ne yapacaksınız bu resimleri.

Penton Kapısı'nın Edirnekapı asfaltına bakan yeşillikli yamaçlarında, siyah berduş sakallı, yırtık pantolonlu, çıplak ayaklı bir adama rastladık. Adam bağdaş kurmuş, elinde bir bıçak, kocaman bir kamyon lastiğini halka halka keserek uzun bir şerit yapıyordu.

— Merhaba arkadaşım.

— Merhaba, dedi adam.

— Niye kesiyorsun bu lastiği?

Arabacılar alıyorlarmış bu lastik şeritleri, tekerleklerinin çevresine takıyorlarmış.

— Kaç para kazanırsın günde?

— Eh işte. Belli olmaz. Otuz lira kazandığım bile olur.

— Nerede oturuyorsun?

Kara berduş sakallı adam, altındaki naylona sarılmış şilte gibi bir çıkını gösterdi.

— Burada.

— Bunun üstünde mi yatıyorsun yani?

Gevrek, zeki, filozofca bir gülüş çıktı adamın ağzından:

— Hee.

— Nerelisin sen?

— Sivaslıyım.

— Çok mu oldu geleli.

— Yok on beş gün oldu.

— Doğrusu iyi akletmişsin bu işi...

Adam yine güldü. Bizimle dalga geçer gibi parmağıyla kafasını işaret etti:

— Bende akıl vardır, halimden de belli değil mi, dedi.

Hiç öyle abullabut, basit birine benzemiyordu. Bir Bektaşi inceliğinin kıvrak şimşeklerini görür gibi oldum gözlerinde.

Karie Camii'ne indik. Bilmeyenler Türkiye'ye gelmiş bütün turistlerden öğrenebilirler bu eski Bizans kilisesinin tarihçesini. Vaktiyle böyle üç yüz kilise varmış İstanbul'da. Şimdi bu eski Bizans kiliselerinden sadece on bir tanesi biliniyor.

Karie Camii'nin arka avlusunda yine bizi enfes bir çöp yığını karşıladı. Bu kadar zor mudur bu çöp sorunu-

nu çözümlemek, bir türlü anlayamıyorum. Öyle birkaç küreklik çöp değil bunlar, kamyon yükü büyüklüğünde çöp yığınları.

Avlunun kıyısında bir sundurma, sundurmanın da altında mutfağa benzer yalaklı bir set vardı. Duvarlara çocuklar resimler yapmışlar bir de:

— Ben Ayşe'yi bilmem ne ettim'in öztürkçesini yazmışlardı.

Yazıyı merak eden turist bayanlara, gezdiricileri herhalde bunu çevirmek için epey zorluk çekiyor olmalıydılar.

Camiinin önünde ufacık çocuklar her turist sandıklarına yabancı markalı gazozlar koşturuyorlar:

— Dirink dirink, diye bağırıyorlardı.

Bizim turist olup olmadığımızda kuşkuya düştüler biraz. Bir tanesi:

— Ulan bunlar turist değil, dedi.

Yabancılara karşı iş yapma ciddiyetindeki ısrarlı asılganlıkları, kendilerinden olduğunu anladıklarına karşı kahkahalı bir afacanlığa bürünüyordu ve hemen:

— Ulan'ı bastırıyorlardı.

Camiden aşağı doğru indik. Buraya da Edirnekapı'nın Sultanhamam'ı diyorlardı. Ahşap bir evin üstündeki levhada «Paşa Hamamı Sokağı» diye yazıyordu. Orada «Hülya Çayevi»nin önündeki iskemlelere oturduk.

Yaz günlerinde kuytu İstanbul semtlerindeki bu kahvelerin önlerinde oturmaya aslında bayılıyorum. Hele bir tanıdık çıkıp dikkati çekmezse ne tatlı yarenlikler oluyor kahveye gelenlerle. Hülya Çayevi'nin önündeki gölgelikte de, kulplu çift kapaklı cam taşıyacağının içinde kabak çekirdeği satan orta yaşlı birine rastladık. Öyle sokulgan, ılık, bize bilgiler veriyordu.

Takkeli, beyaz sakallı ihtiyarlar geliyordu sokaktan. Ahşap harap evlerin yanında, apartman tipi beton binalar görünüyordu. At arabalarının peşinden ağır ağır yürüyen bir Mersedes, İstanbul kalkınmasının zaferini sürüklüyordu. Ve karşıdaki bir ağaçta büyük bir çerçeve içine konmuş, renkli bir sinema ilanı 20. yüzyılın eğlence uygarlığına müşteri çağırıyordu.

Biraz ötede paçavraları söküp yol kilimi dokuyan kara sakallı bir ustanın dükkânına rastladık.

— Kolay gelsin, dedik.

— Eyvallah, dedi.

Her türlü kırpıntıyı getiriyorlarmış oraya. Usta bembeyaz dişleriyle gülerek, tezgâhın iplikleri üzerindeki kıtık yığınından bir küçük pösteki parçası alıp uzattı:

— Kadınlar bunu bile getiriyorlar işte, dedi.

Herhalde Türkiye'deki büyük endüstri hareketinin Paşa Hamamı sokağındaki temsilcisi, tezgâhının başında sabahtan akşama didinen bu kara sakallı ustydı.

Mahallenin çeşmesinden kadınlarla eşekli bir saka su dolduruyorlardı. Kadınlardan biri çocuğuyla leğenini de beraber getirmişti. Hem çamaşır yıkıyor, hem sohbet ediyordu.

Çeşmeler iki kavisli taş kemerin içindeydi. Yalnız ikincisinin musluğu kopmuştu. Kopuk musluğun üstüne siyah boyayla kocaman bir «Hayır» yazmışlardı. Vaktiyle Anayasa referandumuna karşı mahalleliden bazılarının politik eğilimini gösteren bir anı olmalıydı.

Orada yukarı doğru sokak aralarına daldık. Çarpılmış eski harika köşkler, kafesli bodur evlere yaslanıyor, yıkıntılı bir arsanın üstündeki teneke damlı bir gecekondunun bahçesi, kim bilir hangi devirdeki mezarlığın son parçası olan birkaç mezar taşı ile sarmaş dolaş aşk hayatı yaşıyordu. Ve çocuklar ölülerle dirilerin birbirine kaynaşmış dünyasında uçurtma uçuruyorlardı.

Tekrar surların dibine çıkıp yürümeye başladık. Surlardaki, üstünden eğri bir soba bacası fırlamış tahta kapı bir sürprizdi. Kapıyı açınca içerde kapkaranlık bir marangoz atölyesi derinleşiyor, çalışan makinelerin talaşları insanın genzine kaçıyordu. İçerde yüzü gözü tahta ununa bulanmış çıraklar çalışıyordu.

— Kimlere satıyorsunuz bunları?

— Patron bilir.

— Nerede patron?

— Dışarı çıktı.

Oralardan çıkan işleri sonuna kadar izlesek, belki de Beyoğlu vitrinlerindeki binlerce liralık mobilyaların ağuşuna kadar varacaktık. Surlarda çok vardı bu atölyelerden. Punduna getiren bir kovukta özgürlük içinde kalkınma örneği gösteriyordu. Hammaddeyi kimlerden kaçtan alıyorlar, yaptıklarını kimlere kaçtan satıyorlar, aracılar ne kazanıyor, kimsenin malumu değildi.

Biraz daha ilerde Tekfur Sarayı'nın duvarları çarpıcı bir ihtişamla yükseliyordu. Onun da hemen dibinde kendisine fabrika adını takmış bir başka büyükçe atölye vardı. Yaşlı, başörtülü bir kadın fabrikanın çöpleri arasında bir şeyler topluyordu. Sarayın öte kıyısında bir Rum mezarlığı uzanıyordu.

Kırık dökük surların, sur dışındaki hendeklere bakan vadilerinde çocuklar at koşturuyorlardı. Atlardan biri bir dişiyi görünce fena şahlandı. Müthiş bir azgınlık ve azgınlığının dikkati çekecek ölçüde nedenini gösteren alametleriyle saldırganlığa başladı.

Bıçkınca, yeni delikanlı olmuş bir genç pek müsamahasız davrandı erkek ata ve başladı sopa atmaya.

— Vurma o kadar günahtır, dedik.

Genç, amma da çattık gibilerden bize şöyle bir baktı:

— Karışmayın benim işime, dedi.

İki başörtülü yaşlı hanım ağır ağır yürüyorlardı. Bir tanesi çocuğa öğüt verdi:

— Oğlum onlar senin büyüklerin, öyle konuşulmaz, ayıp değil mi?

Delikanlı öğüte de boş verdi. Dişi atın sırtına atlayıp fiyakasını tüttüre tüttüre dört nala uzaklaşıp gitti.

Seks meselesinin henüz atlar arasında da pek çözümlenememiş olduğunu böylece anlamış olduk.

SURLAR BOYUNCA

Bakımsızlıkla pejmürdelik yeşillerle ışıkları bozmuyor; ve yeşillerle ışıklar turfanda yaz sıcağının taze ot kokularıyla birlikte uzanıyor Surlar boyunca İstanbul'da.

Surları izleye izleye Edirnekapı'dan Ayvansaray'a doğru iniyoruz. Sağ tarafta yarısından çoğunu kurtların yediği çürük bir kayısı gibi ortasından ayrılmış mezarlık kalıntıları. Yere yatmış taşlar, çarpılmış taşlar, kırılmış taşlar. Onların arasından geçen yoldan Eğrikapı'ya döndük. Eğrikapı'nın adı Bizanslılar zamanında Karrios Kapısı'ydı. Sonradan buraya yapılan Hazreti Hafız'ın türbesi kapının bir kısmını kapadığı için adına Eğrikapı dendi. Kapının dibindeki mezarlık duvarına dayanmış, siyah çarşaflı yaşlı bir kadın dileniyordu. Bulunduğu yerin tapusunu çıkarmışçasına profesyonel bir edası var. Fotoğraf objektiflerinin üstüne döndüğünü görünce öfkelendi. Peçesiyle yüzünü örtüp kollarının arasına gömüldü.

— Çekmeyin resmimi zaten daha önceden çekip Almanya'ya kadar göndermişler, duydum, dedi.

Turistler aracılığıyla Avrupa'ya en çok ihraç ettiğimiz şeylerden biri de herhalde dilenci resimleri.

Eğrikapı'dan geçer geçmez sağda bir kahve var. Geniş camekânı ve uçuk renkli boyası ile yeniymiş gibi bir kahve. Hemen çöktük kahvenin önüne. Kravatlı, lacivert giyimli genç bir adam, kendinden daha genç bir delikanlıya şaka yollu takılıyordu:

— Oğlum biz senin yaşındayken büyüklerin lafına karışmazdık. Kapa bakayım çeneni. Bak burada biz varız. Bizim yanımızda sana laf düşmez.

Genç adam bize döndü. Eğrikapı'nın eskiden büyük saygısına ne kadar önem verdiğini anlattı.

— Bizim zamanımızda kimse kimsenin karısına kızına laf filan atamazdı. Şimdi bakıyorsun iki karış veletler hemen çirkefleşiyor. «Oğlum utanmıyor musun» desen, alaya almaya kalkıyorlar. Kalkıp iki tokat vursan başın belaya girecek. Çaresiz ya sabır çekiyorsun.

Ara Güler:

— Siz kaç yaşındasınız, dedi.

Otuz üç yaşındaymış. Bir eski İstanbul yaşlısı gibi konuşmakta biraz acele ediyor ama haklı. Daha geç kalırsa vaktiyle kendisine söylenenleri kimseye tekrarlamak imkânını bulamayacağından korkuyor olmalı.

Kahvede ikramiyeli gazoz açıp hemen kapağına bakıyorlar. Karşısındaki ağaçta büyük bir sinema ilanı. Arkasında bir simitçi fırını.

Genç adam:

— Buradaki sinema gibi hiçbir yerde sinema yoktur, en sıcak günde bile ceketle oturursun içinde, öyle serindir, diyor.

Konuşma sırasında bir de Eşekçi Halil efendinin adı geçti. Kırk sekiz anahtarlı bir eski zaman zenginiymiş Eşekçi Halil efendi. Hanları hamamları varmış. Bu kadar zengin olmasına rağmen günde bir tek sovanla on bir zeytin yermiş sadece...

— Şimdi ne oldu Eşekçi Halil efendi, diye sordum.

Kahveci:

— Öldü. Adı eşekçi olduğuna göre eşek cennetine gitmiştir, dedi.

Kahveden kalktık. Kazasker İvaz Efendi Camii'ne doğru yürüdük. Öğle namazı henüz bitmişti. Mahallenin dört dörtlük sakallı dinç bir imamı vardı. Öyle içine dönük bir uhrevilik pek yoktu halinde.

— Siz gazeteci misiniz, dedi.

— Evet, dedik.

— Gösterin bakayım kartınızı?

Ben pek aldırmadım. Ara gösterdi kartını. İmam memnun oldu gerçekten gazeteci olduğumuza. Caminin bahçesindeki duvarları işaret ederek:

— Ben bunları gazeteciler sayesinde yaptırdım, dedi. Adımı vermeden haber gönderiyorum gazetecilere. Onlar bir yazdı mı her şey hemen oluyor. Çok çekiniyorlar gazetecilerden.

Arkasından bize camiyi gezdirdi. Mihraptaki enfes çinileri göstererek:

— Bu çiniler bir tanedir, dedi. Evkaf söyledi, değeri iki milyon liraymış.

— Kim yaptırmış bu camiyi, diye sorduk.

— Kanunî'nin Kadısı İvaz Efendi yaptırmış. Bizzat Sinan çizmiş planlarını. Kendisi Süleymaniye'ye başladığı için çıraklarından Nakkaş Mehmet Efendi, Sinan'ın kontrolünde bitirmiş camiyi...

İmam en çok caminin kurşunlarını çalan hırsızlardan şikâyetçiydi.

— Nasıl da gelip tırmanıyorlar kubbeye, bir türlü anlayamıyorum, diyordu.

Cami'nin avlusundan bir mahzene iner gibi merdivenlerle Anemas zindanlarının kapısına iniliyordu.

Zindanın demir kapılarını zincirle bağlayıp kilitlemişlerdi. Sebebini anlattı imam efendi.

— Affedersiniz esrarkeşler esrar içmeye geliyorlar, sonra da it kopuk karı falan getiriyor. Onun için kitledik.

Ama biz gazeteci olduğumuz için bize bir iltimas

yaptılar. Anahtarı buldurup açtırdılar kapıyı. Sonradan Fenerbahçe genç takımında oynadığını öğrendiğimiz bir genç, içi gaz dolu bir şişenin ağzına tıkadığı paçavraları tutuşturarak bir meşale yaptı, adım adım inmeye başladık zindanın içine.

Filmciler sık sık gelip film çeviriyorlarmış burada...

Vaktiyle nereye gittilerse bela çıkarıp ayaklanma yaratan Arap ihtilalcileri varmış. Girit'te bir aralık yüz elli yıl kadar süren bir devlet bile kurmuş bunlar. Sonunda Bizans'a gelip Hıristiyan olmuşlar, ama yine de rahat durmayınca, imparator bunların Anemas adındaki başkanlarını idam ettirmeye kalkmış.

Ne çare ki imparatorun kızları Anemas'ı çok severlermiş. Onların ricası üstüne bir af şekli bulunmuş ve Anemas sonradan adı zindana çıkan bu saraya tıkılmış.

Yüksek kemerli kapılar, yüksek taş duvarlar, yıkık pencere boşlukları... Eskiden iki katlıymış burası. Ama kat zamanla olduğu gibi yıkılmış. Boşluklardan yuva yapmak için güvercinler giriyor içeri. Bizi görünce kanatlarını çırparak uçuşuyorlar. Merdivenin zifiri karanlığı bitince, alt kattaki deliklerden çarpık ışıklar giriyor.

İmam efendi olmasa esrarkeşlerle yürekli ve yersiz zamparalara yuvalık edecek olan, filmcilerle turistlerin gözde ziyaretgâhı sarayla zindan karışımı eski Bizans kalıntılarından tekrar çıktık yukarı.

Artık surlar Ayvansaray'a doğru evler ve mahallelere iyiden iyiye karışmıştı. Buradaki eski Blakerna sarayının evrimi, Tarih içinde tuhaf bir grafik çizerek gitgide çarpılmış, çurpulmuş gecekondulaşmıştı. Ve şimdi buralardaki çürük çarık evlerle barakalarda oturanlar, hangi eski saltanatların son vârisi olduklarını bilmiyorlar, uzaktan görünen Haliç'e:

— Ne kadar da pis kokuyor, diye bakıyorlardı.

Bizans'tan sonra gelen dar sokaklı ahşap Osmanlı ürbanizmi, Cumhuriyetten sonra tam bir keşmekeşe dönüşmüştü. Çirkinin ve plansızlığın yüz buruşturan faciası açılıyordu karşımızda. Bir türlü endüstri aşamasını başaramamış geri bir ülkenin, can havliyle başını sokacak bir yerle bir dilim ekmek arayan insanlarının, cehennemi kargaşası kaplıyordu her yeri...

Çıplak ayaklı çocuklar, ufacık yıkık arsalar, çarpık tahta kapılar ve mezbelelikler, sur yıkıntılarıyla karman çorman olmuşlar, Osmanlılardan arta kalmış köstebek yuvası sokakların içinde Cumhuriyetin son uygarlığını yaşıyorlardı.

Bizans çöküntüsüne Osmanlı çöküntüsü eklenmiş, onun da üstüne adının ilerde konacağı daha başka çöküntüler yüklenmişti.

Dar sokaklardan Hançerli Hamam'a doğru yürüdük. Tahminimize göre Biakerna sarayının uç parçası buralarda bir yerde olmalıydı. Gecekondumsu bir evin bahçe kapısı çıktı karşımıza. Bir çocuk:

— Girmeyin amca içerde köpek var, ısırır, dedi. Bağıra bağıra ev sahibi teyzeyi çağırdı. Fındık kurdu gibi bir kadın geldi kapıya:

— Resim çekmek istiyorduk ama köpek varmış çekindik, dedik.

Kadın, köpek kulübesi olduğu anlaşılan irice bir horozun dahi sığamayacağı dik bir kutunun kapağını kapattı:

— Buyurun, dedi.

İnce öksürük gibi cılız bir ses çıktı kutudan. Köpek azmış havlıyordu. Buranın eski bir saray parçası olduğunu belirten hiçbir işaret yoktu. Sadece uzaktan o devirlerde olduğu gibi yine Haliç görünüyordu.

Boyunu posunu sesinden tahmin ettiğimiz köpeğin adını da öğrendik, Kontes'miş.

Eski Bizans saltanatının üstünde yaşayan bir köpeğe de, bundan başka bir ad yakışmazdı doğrusu.

Hançerli Hamam'ın önünden geçen Ahmet Rufai sokağının az ilersinde alçak bir duvarın üstünde «Ufuk Kuaför» diye kocaman harflerle yazılmış bir yazı vardı. Altına da bir ok çizilmişti.

Merak ettik Ufuk Kuaför'ü. Küçük arsa boşluklarıyla ev aralıklarından geçerek bulduk kuaförü. On sekiz, on dokuz yaşlarında gencecik, pantolonlu bir kız, beş liraya saç yapıyormuş evinin altında.

Gazetecilerin kendisiyle röportaj yapmaya gelmesine çok şaştı. Heyecanlandı. Bizi salonuna aldı. Bir aynası, tarakları, bigudileri, bir de aynasının üstünde diploması vardı.

Donsuz minikler girip çıkıyordu kuaför salonuna. Derken:

— Vay Çetin Bey nerden çıktın, diyen erkekler girdi içeri.

Bilmeden eski ve sağlam sosyalist dostların yuvasına düşmüştük. Kuaför Ufuk onların yeğenleri oluyordu. Kendilerinin daha aşağıda surların içinde plastik atölyeleri vardı.

Atölyeleri gezdik, kahveler içtik, siyaset konuştuk. Bizans, Osmanlı, Cumhuriyet, demokrasi derken nihayet Ayvansaray'ın bu kuytu semtinde de ileri bir dünya görüşünün kıvılcımları göz kırparak çıkıvermişti karşımıza...

Bu yeni kıvılcımların ateşinde yoğrulacak yeni bir uygarlığın dünyasını da kim bilir gelecekte kimler gelip yazacaktı burada?

YENİKAPI'NIN PAZAR GEZMESİ
MEVLANAKAPI'NIN ÇİLEKEŞLERİ

İstanbul surlarının iç taraflarına üstün körü şöyle bir göz atmak için Topkapı'dan başlayarak uzandığımız Eğrikapı'yla Ayvansaray'ın hemen orta yerindeki İstanbul'un kenar ama cümbüşlü mahallesi Lonca'ya da uğramadan edemedik.

İstanbul'un değişiklik arayan zenginlerinden bazılarının buralara kadar uzanıp tefli zurnalı raks âlemleri tertiplediklerini hep duyardık. Burada da bizi yine cümbür cemaat çocuklar karşıladı. Hemen hemen bütün evlerin kapıları pencereleri açıktı. Her birinin önünde diz dizi kadınlar kızlar oturuyorlardı. Rengârenk orta kırat binaların arasına çamaşırlar asılmıştı. Koyu renkli yağız bir delikanlı çıplak bir eşeğe binmiş koşturuyordu. Loncalılar süpürge yapıp satmakta, eski toplamakta mahirdiler. Mahallerinde bir de neşeli gevrek bir halleri vardı ki, insanın hepsiyle hoşbeş edesi geliyordu. Bazen aralarında kavga da eder:

— Senin kocan sana ne aldı, benimki bunu aldı, diye başlayan ve kocaların mahrem başarılarını dahi bütün teferruatıyla dile getiren söz yarışmalarına girerlermiş.

Bir kenarda gömleğinin yakası, bağrı açık; kolları sıvalı, pos bıyıklı, yaşlıca bir Lonca senyörü, bir tahta sandığın üstüne kurulmuş, sırtını da dayamış duvara, çalı süpürgeleri yapıyordu.

Resmini çektiğimizi görünce adresini yazdırdı:

— Bir tane de bana gönderin, dedi.

Çocuklar ise gerçekten bir âlemdiler. İrili ufaklı rengârenk zıpzıplara benziyorlar ve oluk oluk üstümüze geliyorlardı.

Loncalılar, kendi durumları daha iyi olduğu için, kardeş semtleri de kurtarmak gerektiğini düşünerek bir de Sulukule'yi Kalkındırma Derneği kurmuşlardı.

Birçok kimsenin hafife almak istediği insanlardı burada yaşayanlar. Benimse onların dünyayı umursamayan ve yüz yıllardan beri asla değişmeyen serâzad yaşayışlarına ta öteden beri tuhaf bir sempatim vardı.

Monti'nin Çardaş'ını duyar ve Carmen'in kıvrak gölgesini görür gibi oldum Lonca'da...

Surların bir de Sarayburnu'ndan Yedikule'ye, oradan da Topkapı'ya kadar olan kısmını gözden geçirelim, dedik.

Burada da vaktiyle, Ayasofya Müzesi Müdürü Feridun Dirimtekin'in «Fetihten önce Marmara Surları» adlı eserinde uzun uzun incelediği nice kapılar vardı. Kapılardan bir kısmını da Fetihten sonra Osmanlılar açmıştı... Şimdi ise artık bunların son kalıntıları da yavaş yavaş eriyip kayboluyordu.

Zaten surlara taşallut daha Fatih zamanında başlamıştı. Her rasgelen surların önüne arkasına, tepesine, ev dükkân odun deposu kondurmaya kalkmıştı. 1558'de İstanbul kadısıyla subaşına yazılan bir fermanda surların iç ve dış yüzeyleriyle tepelerinde ev ve dükkân yapmanın yasak edildiği bildiriliyordu. Ama yasağı yine de kimse dinlemedi. O tarihlerde birçok büyük yangın, surların dışındaki surlara dayalı odun depolarından çıkarak, surların tepesindeki evleri tutuştura tutuştura şehre atlamıştır.

Ahırkapı ile Kumkapı arasında yine surların içine sığınmış koca bir fabrika keşfettik. Kapısından bakılınca fabrika olduğu hiç de belli değildi. Fabrika kapısının bulunduğu sur duvarlarının tepesinde ise saksılı balkonlu, iri kıyım bir kellenin üstüne oturtulmuş eski hasır şapkalara benzeyen evler duruyordu.

Jüstiyen'in evi diye bilinen yer olduğunu tahmin ettiğimiz sütunlu, kemerli kalıntıların hemen kıyıcığındaki surların tepesine kurulmuş ev merakımızı pek kurcaladı. Yıkıklardan otlu yokuşlardan tren yoluna tırmandık. Oradan Akbıyık mahallesine girdik. Evi bulduk. Kapıyı çaldık:

— Yandaki saray kalıntısının resmini çekeceğiz, müsaade eder misiniz, dedik.

Yaşlı bir kadın isteksiz isteksiz buyur etti bizi yukardaki balkona... Balkonda bir Bizans sütununun başlığı dikine çevrilmiş bir tahta sandığın içinde, yırtık sepet, eski soba borusu, paslı gaz tenekesi gibi döküntülere raflık ediyordu:

Ara:

— Bu yaşlı kadın Teodora'nın da bir vakitler denize buradan böyle baktığını bilmez değil mi, dedi.

— Nerden bilsin, dedim.

Ama surlarla Marmara'nın asıl tadını Fuat Köprülü'nün evi çıkarıyordu. Surların tam üstünde bir Bizans atmosferi içinde, geniş ve bakımlı bahçesi olan küçük bir Osmanlı konağıydı bu... Dışardan bakılınca dikkatli çekmeyecek gibi de gerideydi. Duyduğumuza göre Amerikalı arkeologlar kiralamışlardı evi. Bizans dekoru içinde, Osmanlı sofalarından Cumhuriyetin sahil yolunu seyrediyorlardı.

Surlara alıcı bir gözle baktığımız zaman insanın içine dokunuyordu. Bin beş yüz yıllık el emeği hâlâ daha zamana direnmeye çalışıyordu. Her şeye rağmen bir türlü kaybolup yok olmak istemeyen bir halleri vardı. Yenikapı'dan Yedikule'ye, yer yer yıkıldıktan sonra yine de kalkıp doğrulmak istermiş gibi uzayan sur kalıntılarını canevinden vurulmuş güçlü bir kahramanın can çekişmelerini seyreder gibi seyrettik. Bir kuşak sonraya bilmiyoruz bunlardan ne kalacaktı?

Özellikle pazar günleri sahil yoluna akın eden insanlar artık onlarla ilgili değildirler. Yenikapı'nın moloz-lu kırlarında aileler piknik yapıyor, arabacılar atlarını gezdiriyor, dükkânsız bir otomobil tamircisi motoruyla şasesi çıkartılmış bir taksinin dört kazık üstüne oturmuş karöserini çekiçliyordu.

— Yağmur yağınca ne yapıyorsunuz, dedik.

— Hiç, muşambaların altına saklanıyoruz, dedi tamirci.

Rıhtım insanlarla kıvıl kıvıldı. Dondurmacılar, ayrancılar, balık kızartanlar, fıstıkçılar, salatalık satanlar kaplamıştı her yeri. Aşağıda sandalla motorlar veriliyordu kiraya. Uzakta demir atmış iri mavunalar duruyordu. Bir adam Birinci Dünya Savaşı'ndan kalmış uzun çift boynuzlu bir topçu dürbünüyle yirmi beş kuruşa bunları seyrettiriyordu meraklılara. Bir ihtiyar kadranlı bir yer baskülü koymuştu önüne. O da adam tartıyordu yirmi beşe. Ayrancı, lastik tekerlekli bir arabanın üstünde iki küçük direğe iki tarafından tutturulmuş beyaz, musluklu bir fıçıda satıyordu ayranı. Aşka geldikçe fıçıyı, musluğunu kapatıp kendi mihveri etrafında fıldır fıldır döndürüyordu. Baloncular, uskumru dolması satanlar, sakızcılar bağırıp çağırıyorlardı. Çoluklu çocuklu aileler evlilik hayalleriyle sıcaklaşan, yan mahallelerden çıkma

flörtler, rıhtımda, rıhtımın altındaki kayalarda pıtırak-laşıyordu.

Bir dondurmacıya:

— Günde kaç para kazanıyorsun, diye sordum.

— Yirmi ile otuz arası, belli olmuyor, dedi.

— Kışın ne yapıyorsun?

— Koz helvası satıyorum.

— Hangisi daha kârlı?

— Koz helvası... Hava azıcık bozdu mu, dondurma hiç satılmıyor...

— Nerelisin?

— Kastamonulu.

Salatalık, su, şerbet, fıstık, dondurma, balon, gazoz, satmaya uğraşarak geçinmeye çalışanların yıpratıcı çabasıyla özgürlük içinde kalkınıyordu Türkiye. Oysa onların yaşındaki milyonlar, başka ülkelerde endüstri üretimi yapıyorlardı.

Üstelik küçük kazançların insanlarına, küçük paralarla küçük şeyler satarak döndürülmek istenen ekonomik çarktan dış ülkelere de önemli bir yüzde çıkıyordu. Yabancı gazozlara ödenen döviz, satıcı arabalarının montajına ödenen döviz, dolmuşların parçalarına benzinlerine ödenen döviz bunlardandı. Bu döviz transferlerinden komisyon alanlar ise Yenikapı'ya gelmezlerdi. Kapının yenisine köyün yenisini tercih eder ve Boğaz'ın fifindirik yerlerinde seyran ederlerdi.

Bir pazar günü yalnız Yenikapı'da üç bin gazoz satılsa, bununla yukarıdaki beylerden birinin cebine safi kâr olarak en az üç yüz papelin şırak diye girdiğini ne o gazozu satanlar hesap edebilirdi, ne de içenler.. Ve onu satanlar da, içenler de, demokrasi adı altında pazar günü bile farkına varmadan o beye çalışmış olurlardı.

Bunları surlara anlata anlata Yedikule'ye, oradan da Mevlânakapı'ya doğrulduk.

Mevlânakapı'nın az ötesinde hendeklere renk renk boyanmış yazmalar asılmıştı. Rüzgârda sarılı yeşilli uçuşuyorlardı.

Merkezefendi mezarlığının tam karşısında ise surların önüne dökülmüş çöplerde kadınlar çoluk çocuk bir şeyler arıyorlardı. Çıktık yanlarına:

— Ne arıyorsunuz burada, dedik,

Önce ürker gibi oldular. Çocuklar hariç, halkın fotoğraf çekenlerden korkusu vardı. Sivil polis olur, Belediye olur diye çekiniyorlardı. Yaptıkları işler de, kurdukları gecekondular da, sattıkları şeyler de hep suç çizgisi üstündeymiş gibi geliyordu onlara. Başlarının belaya sokulmasını istemiyorlardı.

Kadınlardan biri:

— Düküm topluyoruz, dedi.

— Bir günde kaç kilo toplayabiliyorsunuz?

— En fazla yirmi kilo.

— Kaçtan satarsınız kilosunu?

Elleri pislikleri karıştırıyor, çöpleri tarıyordu.

Evleri surların hemen arkasındaki gecekondulardı. Felaket yerlerde oturuyorlardı. Ankara'daki siyasetçilerin kalkınan Türkiye nutukları Merkezefendi'nin karşısında, surların iç tarafındaki gecekondulardan sade komik değil, acı da değil. Surların öteki yüzüne dökülmüş pisliklerden de daha iğrenç görünüyordu. Hiç değilse o pislikler bu insanların nafakasını sağlıyordu, ya o nutuklar neyi sağlıyordu... Türkiye'nin güngünden daha beter olmasını.

MERKEZ EFENDİ — GÖSTERDİĞİ MUCİZE — SÜMBÜL EFENDİ CAMİİ — BİR KUR'AN KURSU — EYÜP'TE CUMA

İstanbul'un özellikle fakir ve kuytu semtlerinde halkın dinsel efsaneler, hurafeler, dilekler ve adaklarla karışık garip bir mistiği var. Daha çok kadınların dünyasında genişleyip şekillenen bu mistiği katı, batıcı hattâ haris bir fanatizme dönüştürenler İstanbul'un yerli halkından çok, taşradan geçinme hattâ para yapma yırtıcılığıyla gelmiş olanlar. Duru İstanbul Türkçesi konuşanlarda masallara bürünmüş, renkli ama uysal bir mistiklikle karşılaşıyorsunuz. Katı ve hoşgörüsüz, ters bakışlı fanatiklerin ise dili çokçası dışarlıklıya çalıyor.

Bir de bunları yönetenler ve bu duyguları belirli yönlere kanalize etmeye çalışanlar var ki, bunların da hepsinin halk kadar saf, samimî ve katıksız duygularla donanmış olduğunu sanmıyorum. Halktaki mistik mayayı kulanma arzuları hesaplı, planlı, paralı örgütlere, oradan da daha geniş uluslararası örgütlere kadar atlıyor. Ve birden kesin ve kalın politik bir görünüş kazanıyor.

Bütün bu oluşumun itici gücü son tahlilde ezik bir sınıfın çaresizlikten öfkeye geçişine dayanıyormuş gibi geliyor bana.

Ayrıca bu konunun üstünde derinliğine incelemeler yapılması gereken sosyal bir konu olduğuna da yürekten inanıyorum.

Bir Cuma sabahı kalktık önce Merkez Efendi Ca-

mii'ne gittik. Ortalık henüz tenha idi. Caminin avlusundaki banklarda bir ihtiyarca adamla iki başörtülü yaşlı kadın, boyunlarını bükmüşler öyle oturuyorlardı.

Mezarlardan avluya, avludan mezarlara huzurlu bir sessizlik eleniyordu.

Dilek kuyularıyla dilek havuzunun yanında Merkez Efendi'nin çile doldurduğu yeraltı odasının merdivenleri vardı.

Merkez Efendi hakkında kendi ahvadından gelen Nurullah Kılıç'ın kitabından yararlanarak küçük bir araştırma yaptım.

Merkez Efendi, Yavuz ve Kanuni devirlerinde yaşamış. Doğum yeri Denizli'nin Sarhanlı köyü. Asıl adı Musa. Güçlü bir eğitimden geçtikten sonra otuz yaşında gelmiş İstanbul'a. Halka dönük, fakir fıkarayı seven, mütevazı bir insanmış. Devrinin hem ünlü din bilginlerinden, hem de doktorlarındanmış. Nitekim sonradan Kanuni'nin Manisa'da ölen annesi Hafize Sultan adına yaptırdığı cami, tekke, hastane, hamam ve imaretten, imaret ile hastanenin yönetimi kendisine verilmiş. Manisa'da hâlâ pek yaygın olan her derde deva mesir macunu da Merkez Efendi'nin bir icadıymış. Türk tıb tarihi gerek Kanuni'nin Manisa'da, yaptırdığı hastaneden gerek Merkez Efendi'den, gerek Merkez Efendi'nin icat ettiği macundan uzun uzun bahsediyor.

Merkez Efendi yine o devirlerde İstanbul'daki en ünlü din bilginlerinden Şeyh Sümbül Efendi'ye bağlanmış. Bu konuda anlatılan efsane şu:

Sümbül Efendi zikrederken coşar, Mevlevi dervişleri gibi dönmeye başlarmış. Bunun Müslümanlıkla bağdaşmayacağını söyleyerek Sümbül Efendi'yi dinsizlikle suçlamaya çıkanlar bile oluyormuş o sırada. Bu yüzden Merkez Efendi de Sümbül Efendi'den uzak dururmuş. Ama bir gün bir rüya görmüş Merkez Efendi. Rüyasında Süm-

bül Efendi, kendisinin evine gelmiş kapıyı zorlamaya başlamış. Kapıyı açmasın diye karı koca yatak yorgan ne varsa yığmışlar kapının arkasına, üstüne de çıkıp oturmuşlar. Ama Sümbül Efendi öyle bir dayanmış ki kapıya, sonunda kapı açılmış ve kapının arkasında yığdıkları eşya üstünde oturan Merkez Efendi ile hanımı yerlere yuvarlanmışlar. Bu yuvarlanma ile heyecan içinde uyanmış Merkez Efendi. O gün doğruca Sümbül Efendi'nin yanına koşmuş.

Sümbül Efendi:

— Musa Müslihiddin Efendi, ben de seni genç bir kimse sanırdım. Meğerse sen de, haremin hatun da ihtiyarmışsınız. Ne idi o akşamki telaşınız? Beni içeriye almamak için neden bu kadar direndiniz? Nihayet ben kapıyı açtım, sizler de yere yuvarlandınız, demiş.

Merkez Efendi eline kapanmış Sümbül Efendi'nin ve ona bağlanmış. Ölünce de yerine geçmiş.

Bir gün kendisine bir başka din bilgini:

— Siz merkezinizi bulmuşsunuzdur, dediği için de kendisine Merkez lakabı takılmış.

Merkez Efendi'nin kerametleri hakında da halk arasında çeşitli hikâyeler var. Bunlardan biri şu:

Merkez Efendi'nin bir eşeği varmış. Uzakça yerlere onunla gidermiş. Ancak eşek vakitli vakitsiz anırdığından, eşeğin sesi Merkez Efendi'nin kulağına pek batıcı gelirmiş. Eşek bir gün yine kerih sesle üst perdeden anırmaya başlayınca, Merkez Efendi:

— Hay sesin kısılsın, demiş.

Hayvanın o andan itibaren sesi tamamen kısılmış ve bir daha anıramaz olmuş. Kitapların yazdığına göre Efendi Hazretleri sonradan eşeği Kudüslü bir sakaya hibe etmişler.

Merkez Efendi 91 yaşında ölmüş. Cenazesini Şeyhülislam Ebussuud Efendi yıkamış. Ve namazını da Fa-

tih Camii'nde kıldırmış. Kendi yaptırdığı camiye yine Şeyhülislam eliyle gömülmüş.

Merkez Efendi Camii'nden Koca Mustafapaşa'daki Sümbül Efendi Camii'ne gittik. Bu cami eski bir Bizans kilisesiydi. Adı da Saint-André-in-Cri-si idi. V. yüzyılda Teodos II.'nin kız kardeşi tarafından Bizans'taki ilk Hıristiyan topluluğunun doğmasını sağlayan Aziz André'nin anısı için yapılmıştı.

Kilise 2. Beyazıt zamanında padişahın emriyle Sadrazam K. M. Paşa tarafından camiye çevrildi. Ve aynı zamanda Türkiye'nin en büyük dergâhı ile bir medrese ve bir imarethane kuruldu burada. Sümbül Efendi sonradan bu dergâhın başına geçmiştir. Onun için caminin adı Koca Mustafa Paşa Camii yahut Sümbül Efendi Camii'dir.

Caminin avlusundaki türbelere bakarken sakallı, yaşlıca, beli bükük bir ihtiyar yaklaştı yanımıza.

— Büyüklerin mezarları bunlar, dedi.

— Öyle, dedik.

İhtiyarla usul usul birlikte yürümeye başladık. Ayakkabılarımızı çıkarıp caminin içine girdik. Yaşlıca bir kadın tesbih çekerek sessiz sessiz Kur'an okuyor, bir başka kadın da namaz kılıyordu.

İhtiyar, Sümbül Efendi'nin zikrettiği küçük odayı gösterdi. Odanın küçüklüğüne şaştığımızı görünce:

— Oda ne kadar küçük olursa duası o kadar makbul olur, dedi.

Odada ihtişamlı bir avize büyüklüğünde, taneleri ceviz kadar olan bir koca tesbih asılmıştı duvara. Annemin dedesi Yeşiltulumba'daki Rufai dergâhının şeyhi kırk anahtarlı Mustafa Efendi olduğu için, böyle tesbihlerin olduğunu ve cemaatle çekildiğini biliyordum. Dede-

min şeyhleri zikrederken öyle coşarlarmış ki yanaklarına şişler sokarlarmış. Çocukluğumda sık sık dinlerdim bunu.

Sümbül Efendi tesbihini görünce birden o anılar geçti aklımdan. Bunların hepsi İstanbul geleneklerinin ayrı bir parçasıydı.

Sümbül Efendi İstanbul tarihinde güçlü ve yiğit bir kişiydi. Yavuz Selim, Bursa'da amcası Cem'in mezarını ziyaret ederken, amcasının öldürülmesine Koca Mustafa Paşa'nın da aracılık ettiğini hatırlamış ve boynunu vurdurmuştu sadrazamın. Sonra da camiini, dergâhını yerle bir etmek için emir vermişti. Sümbül efendi buna karşı çıkmış ve camiye bizzat gelen Yavuz'u yumuşatmıştı.

Yavuz bir seferinde de yine bu camide gördüğü yeşil mermer direkleri, Topkapı Sarayı'nda yaptırdığı köşke taşıtmak istemişti. Sümbül Efendi şu cevabı göndermişti:

— Aklı selim erbabı bir yeri yaparken, diğer yeri yıkmaz.

Selim de bunun üzerine İmrahor Camii'nin direklerini söktürmüştü. Topkapı Sarayı'nda yaptırdığı köşk için.

Üstelik Sümbül Efendi, devrinin adı dinsize çıkacak kadar ilerici kişilerindendi. O devrin bilginleriyle sert tartışmaları olmuş ve onları kafasızlık ve sahtecilikle suçlayıp durmuştur.

Camiden çıkınca üstü açık, demir parmaklıklı bir mezarı gösterdim yanımızdaki ihtiyara:

— Kimin mezarı bu, dedim.

İhtiyar:

— Kimin olduğu bilinmiyor, bir papazmış galiba, dedi.

Ama en çok dua edilen mezarlardan biriymiş. Ona gelip de muratları olanlar, mübarek zat olduğunu söylüyorlarmış.

Sümbül Efendi Camii'nde en ilgimizi çeken şey Kur'an kursu oldu. Cami avlusunun dışındaki medresede kırk çocuk yatılı olarak okuyordu. Medresenin de ortası avluydu. Dört bir çevresinde kapıları açık, ranzalı dar yatakhaneler, aş ocağı, ders görülen karanlık büyük dersane vardı.

Kulağımıza birbirine karışmış tuhaf bir uğultu geliyordu. İhtiyar dostumuz.

— Çalışıyorlar, dedi.

Başı bereli, on üç, on dört yaşlarındaki genç irisi bir çocuk, içeri girmemizi engellemek istiyor:

— Girilmez buraya, yasak, diyordu.

İhtiyarın sayesinde girdik içeri. Dersanenin kapısını da açıp içeri sokulduk. Başları takkeli, parmak kadar çocuklar sıraların önüne diz çökmüşler, öne arkaya sallanarak, bağırışıyorlar. Kur'an okumaya çalışıyorlardı. Hoca efendi de oturmuş, önünde diz çökmüş bir çocuğu talim ettiriyordu.

— Kim veriyor bunların parasını, dedim.

İhtiyar dostumuz:

— Halk, dedi. Oradan buradan erzak da hediye ediyorlar. Ta Anadolu'dan yağ tenekeleri gelir bazen.

İstanbul'da çok vardı bu kurslardan. Ancak hiçbirine ne zenginlerin ne politikacıların çocukları gitmiyordu. Sadece fakir fıkaranın yavruları hafız oluyorlardı burada; dinin şartlarını ve ölü yıkamanın usullerini, bir de kurulu düzeni tenkit edenlere diş bilemeyi öğreniyorlardı. Ve daima nurlu bir aydınlığa kavuştukları telkin ediliyordu kendilerine.

Hafız kursundan gelen uğultuyu, mezarların önünde ellerini açarak dua eden çarşaflı kadınları, Sümbül Efendi Camii'nin serinliğinde bırakarak Eyüp'e yollandık.

Cuma günleri Eyüp, görülmeye değer bir dünya. Çarşaflı, entarili, mantolu, başörtülü, eşarplı, rengârenk

giyinmiş kadınlar, kadınlar, kadınlar. Ve çocuklar, çocuklar, çocuklar. Ve aksakallı, kara sakallı, siyah takkeli, yeşil takkeli, çeşit çeşit bereli, tesbihli erkekler. Ve dua satıcıları, simit satıcıları, takke satıcıları.

En çok caminin birinci avlusunda, Çifte Gelinler dedikleri türbenin kapısı çekti dikkatimi. Kadınlar iki adım merdivenle aşağı inip türbenin tahta kapısının üst kısmına, para yapıştırmaya uğraşıyorlardı. Muratları olacaksa para yapışıyordu, olmayacaksa yapışmıyordu. Parası yapışanlar, uçar gibi çıkıyorlardı yukarı. Yapışmayanların ise yüzlerinden bir fırtına geçiyor ve bayağı parmaklarıyla direniyorlardı yapıştırmak içip parayı.

Boş bulunup bir tanesine:

— Kapıya mum sürmüş olmalılar, dedim.

— Ne münasebet, dedi kadın. Öyle kendiliğinden muradın olacaksa yapışıyor, yoksa yapışmıyor.

— Sizinki yapıştı mı?

Kadın, gururla karışık bir memnunlukla başını salladı:

— Yapıştı.

Karnına baktım, şişkince görünüyordu. Her halde hamileydi.

Her semtten, her sınıftan insan geliyordu buraya. Bazılarının giyimleri, eşarpları, tavırları Şişli yahut Maçka kokuyordu.

Çocuk isteyenler, çocuğunun sıhhatli doğmasını isteyenler, kocasının kendisine dönmesini isteyenler, sevdiğiyle evlenmek isteyenler hep buradaydı.

Bir mezar taşının üstüne çömelmiş ak sakallı ihtiyar dedenin yanındaki yaşlıca bir kadınla ahbaplık etmeye başladık. Kadın, biraz ötede para yapıştırmaya uğraşanları göstererek:

— Böyle şeylerle uğraşmak günah, ama kim dinliyor günahı, dedi.

— Ama bazı paralar yapışıyor, dedim.

— Tükürüklüyorlar, yahut şeker sürüyorlar üstüne de ondan yapışıyor. Yoksa hiç tahtaya para yapışır mı?

— Hangi semttensiniz siz?

Yedikuleden gelmiş. Torunu olmuş, Eyüp Sultan'a dua adak'ı varmış. Onun için gelmiş. Yoksa daha çok Sümbülefendi'yle Merkezefendi'ye gidermiş.

Daha ilerdeki bir lahitin üstünde siyah başörtülü, siyah elbiseli, zayıf sivrice yüzlü geçkin bir kadın, siyah gözlükleriyle Kur'an okuyordu. Siyah uzun etekliğinin içinden sarkan kahve rengi çoraplı ayakları, bileklerinden birbirine çaprazlanmış, eski siyah ayakkabılarıyla sağa sola kıpırdıyordu. Arada sırada siyah gözlüklerinin arkasından, görmediğimi sanarak bana bakıyordu. Donuk, sert ve kuşkulu bakışlarla bakıyordu.

Uzun süre çocuk masallarındaki büyücülerin bakışlarına benzeyen bu bakışlar gözümün önünden silinmedi.

Yedikuleli teyze, o kadının da parayla Kur'an okuduğunu söyledi:

— Demincek yine parayla Kur'an okuyan bir başka kadınla kavga ettiler. Biri geldi bir tanesinin yanına şeker koydu, öteki kapmak istedi şekeri. Kavga ondan çıktı. Saçsaça başbaşa geldiler. Böylelerinin okuduğu Kur'an kabul olur mu hiç, dedi.

Teyze özellikle kadınlara kızıyor ve bunların İslamiyete çok zıt düşen işler yaptıklarını anlatıyordu. Erkekleri ise beğeniyor:

— Onlar erkek, ciddi insanlar, diyordu.

Ve ak sakallı dedenin Kur'an yorumlarını hayran hayran dinliyordu.

Başörtülü küçük kız çocukları, ellerinde Kur'an-ı Kerim:

— Okuyalım mı amca, diye dolaşıyorlardı.

Eyüp Sultan'ın türbesi önünde ise bitmez tükenmez bir kuyruk uzanıyordu. Ve kuyruğun çevresinde tanıdık bir sivil polis dolaşıyordu. Kendisiyle merhabalaştık. Polis:

— Çok yankesici vardır burada, dedi. Onları kolluyoruz.

Eminimki başı sıkıntıda olduğu için buraya koşanların çoğunlukla sıkıntısı bir yerde gelip parasızlığa dayanıyordu. Ve onlar da bunun çaresini ölülerden bekliyorlardı.

Ölüler ise kendilerine ne kadar dua edilirse edilsin kimseye artık ne sosyoloji, ne de ekonomi politik öğretecek durumda değildirler.

ZEYREK — FATİH CAMİİ — DİNSEL BİR SEKSOLOJİ KİTABI — AYVANSARAY KIZAKLARI

Atatürk Bulvarı'ndan Bozdoğan Kemeri'ne doğru çıkarken sağ taraftaki Zeyrek yokuşuna tırmanıverin. O küçücük mahallede Surlar içi İstanbul'unun bütün özetini buluvereceksiniz. Önce deşilmiş barsaklar çirkinliğindeki insanın midesini döndüren çöpleri, sonra hiçbir mühendisin oturma izni veremeyeceği, çarpılmış, harap eski Osmanlı evlerini ve yüksek duvarlı bakımsız büyük bir bahçedeki araba ahırlarıyla, burada sinsi sinsi esrar içenleri ve sağa sola serpilmiş mezarlık kalıntılarını göreceksiniz.

Bizanslıların, Fatih'ten sonra Molla Zeyrek Mehmet Efendi'nin camiye çevirdiği, ünlü Pantosrator Kilisesi'yle yine bu kilisenin vaktiyle bir parçası olan Şeyh Süleyman Mescidi de buradadır ve mescit şimdi Kur'an kurslarına dersanelik etmektedir.

Epey dönüp dolaştık oralarda. Kanlı Medrese'nin bir tarafında mezarlık artığı, molozlu arsa terasından İstanbul çok güzel görünüyor. Aşağıdaki Bulvar açık hava sinemasındaki pehlivan güreşlerini de bir süre seyrettik.

Üstünde «Yeni Akıl Sokağı» diye yazılı bir levha bulunan haraptan da harap bir eski zaman konağının kapısını çaldık. Böyle bir evde içindekilerin nasıl oturabildiğini merak etmiştik. Kapıyı fıkara bir kadın açtı.

— Üst kattan caminin resmini çekmek istiyoruz, dedik.

İsteksiz isteksiz:

— Buyurun çıkın, dedi.

Eski beş katlı konağın odaları sefertası parçaları gibi tek tek kiraya verilmişti. Kat sahanlıkları terlikler, kirli bezler, odun parçaları, kovalar, leğenler ve çöplerle doluydu. Yıkılıp genişlemiş pencere boşluklarından, karşı evler ve gökyüzü görünüyordu. Merdivenler ise çıkmak için hiç de fazla güven vermiyordu insana.

Bakanlar Kurulu'nun kalkınan Türkiye nutuklarını yazmak için, çoluk çocuklarıyla bir hafta bu evde gelip oturmalarını bilemezsiniz ne kadar isterdim.

Cafcaflı Atatürk Bulvarı'nın hemen üst tarafında bu yıkık eski zaman konağı, gecekondu yaşantısına dönüşmüş odaları ve sahanlıklarıyla gerçek Türkiye'nin ta kendisiydi. Hele üstündeki «Yeni Akıl Sokağı» tabelası, sermayeciliğe, özgürlük içinde kalkınma adını takan demokrasi devrinin yöneticilerinin aklına, iğneli bir telmih gibi görünüyordu.

«Küçük Mektepli» sokağının içindeki Bizans yapısı mescidin avlusunda takkeleriyle kıpırdaşan Kur'an kursu öğrencilerine de şöyle bir göz attıktan sonra, Fatih Camii'ne doğru yürüdük. Sokak araları çocuk kümeleriyle doluydu. Zevksiz ve plansız bir betonlaşma, çarpık çurpuk ahşap evler ve molozlu arsa aralıklarıyla birlikte büsbütün çirkin, garip bir zıtlaşma yaratıyordu. Kendikendime:

— Kalkınmanın çirkiniyle, çirkinin kalkınması işte ancak bu kadar olur, dedim.

Fatih Camii'nin avlusu yeşilli siyahlı takkelerle dinsel kitaplar panayırı halindeydi.

Kitaplara şöyle bir göz attım. Bir tanesi dikkatimi çekti. Üstünde «Mürşid-i müteahhilin, Evlileri irşad» diye yazıyordu. Aldım kitabı, pornografiye kadar uzanan bir çeşit eski zaman seksolojisiydi.

İçinde:

«Cinsi temas için en uygun şekli tercih etmelidir. Mesela kadının üste çıkması hali sıhhî bakımdan mahzurludur.»

«Cinsî münasebetin en iyisi yemek tamamen hazmolduktan sonradır.»

«Erkek ve kadın cima'dan sonra başka başka bezlere silinmelidir...»

«Hazreti Ali (R.A.) buyurdular ki: Cima'da itidal (aşırı gitmemek) topuklara ilik, gözlere nur ve bedene kuvvettir». «Cimadan sonra küçük abdest yapmak lâzımdır.» «Cima anında kadının bilmem neresine bakmamalıdır.»

Gibi bilgiler vardı.

Herhalde oralarda huşu içinde takkeleriyle tesbihleriyle dolaşan mü'minler, duaların Kur'an-ı Kerimlerin arasında böyle şeylerin de satıldığını bilmiyorlardı. Yoksa kazara adına Arapça karıştırılmış eski zaman seksolojisinin yerine modern bir seksoloji, örneğin Tenasül Hayatımızı görselerdi cami avlusundaki kitap panayırında, herhalde fena öfkelenirlerdi.

Fatih Camii vaktiyle Saints - Aportres Kilisesi'nin kalıntıları üstüne Fatih tarafından sonradan Müslüman olan Kristodulom adındaki bir Rum mimara yaptırtılmıştı. 1462'den 1470'e kadar sürmüştü yapımı. Ne çare ki 1765'de yıkılmıştı cami ve Sultan Üçüncü Mustafa Camii Mimar İbrahim Paşa'ya yeniden yaptırmıştı. Ama uzmanlar İbrahim Paşa'nın İtalyan etkisi altında

kalarak eski Fatih Camii'nin karakterini bir hayli bozmuş olduğunu iddia ediyorlar.

1560'da İstanbul'a gelen Alman seyyahlardan Lorich ile Dillich çizmişler eski Fatih Camii'nin resimlerini. O resimler bugünkü Fatih Camii'ne hiç benzemiyormuş.

Fatih Camii'nden Selimiye Camii'ne yollandık. Selimiye Camii'nin dibindeki Bizans'ın eski açık Aspar sarnıcı daha Osmanlılar zamanında mahalle olmuştu. Şimdi buna bir de tavuk çiftliği eklenmişti. Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet her yerde peşpeşe kendi varlığını gösteriyordu.

Selimiye Camii, Sinan'ın bütün haşmetini koyuyordu ortaya. Kanunî, babası Yavuz'un anısı için yaptırtmıştı bu camiyi. Mermer çeşmelerde, kubbelerde Sinan konuşuyordu.

Sokaktan okul kızları geçiyordu. Kıkırdaşa fıkırdaşa yürüyorlardı. Küçük çocuklar peşimize takılıyorlar:

— İngiliş turist, ingiliş turist, diye bağırıyorlardı.

— İngiliz turist değil. Türk turist diye şakalaşıyordum çocuklarla.

O zaman birbirlerine:

— Ulan bak Türkmüşler, diye bağırıyor, kahkaha atıyorlardı.

Selimiye'den Çarşamba'ya yöneldik. Bütün buraları, kurabiyeci dükkânları, kahveler, sokak satıcıları, manav dükkânları ve yanlardaki ahşap evli dar sokaklarıyla birbirine benzeyen tipik İstanbul mahalleleriydi.

Çarşamba'da İsmail Ağa Camii'nin içinde de bir Kur'an kursu vardı. Ufacık takkeli çocuklar dolaşıyordu avluda.

İsmail Ağa Camii'nin biraz aşağısında, karşı taraf-

taki bir kahvede oturduk, çayla fırancala uzunluğundaki peynirli pideyle kol böreği arasındaki bir şeyler yedik.

Önümüzden dolmuşlar geçiyordu. Karşı köşe başındaki altı dükkân, cumbalı bir Osmanlı evi, henüz daha kafeslerini muhafaza ediyordu. Bir kız elinde zarfsız bir plak salınarak yürüyordu. Kirazlarla salatalıkların yanyana uzandığı manav dükkânlarının içinde «Allahın dediği olur» diye yazıyordu.

Yavaş yavaş Fethiye Camii'ne geldik. Bu cami de eski bir Bizans kilisesiydi. Eski adı Vierge Pammacaristos «mutlu bakire» kilisesiydi. Fatih bu kiliseye dokunmamış ve İstanbul Patrikhanesine bırakmıştı. 1586'da Üçüncü Murat'ın sadrazamı kiliseyi aldı cami yaptı ve Gürcistan'la Azerbaycan'ın fetihleri zaferinin şerefine adına Fethiye Camii dendi.

Fethiye Camii'nin karşısında Vilayet konağından çok daha büyük, esaslı bir İmam - Hatip Okulu vardı.

İstanbul semtlerinin eski hülyalı ve masallı yumuşak mistisizmini demokrasi politikacıları pompalaya pompalaya siyasî yarışların trampleni haline getirmişlerdi. Fethiye Camii'nin karşısındaki İmam - Hatip Okulunun muazzamlığı bir devirdeki bu yarışın anıtı olarak kalacaktı gelecekteki devirlere.

Sabahtan beri yol yürüyorduk. Çarşamba'daki kahvede çay molası gitgide ağırlamaya başlayan adımlarımızı hızlandırmaya yetmemişti. Bir taksiye bindik:

— Haliç'e dedik.

— Haliç'in neresine, dedi şoför...

— Mavnaların yapıldığı yere, Ayvansaray kıyısına.

Daracık sokaklar, çürük çarık evler, beton azmanlaşmalar sergisi devam ediyordu.

Ayvansaray'ın cüce tersanelerinde Boğaz'da tık tık tık geçerken gördüğümüz koca mavnalar kalafat ediliyor, yeni yapılmış olanlarına motorlar takılıyordu.

Bir mavnacıyla konuştum ayaküstü:

— Kaça çıkar böyle bir kalafat, dedim.

— Pahalıya çıkıyor bey, dedi.

Tersane patronları motorculara mavnalarını çekmeleri için günü 120 liradan kiralıyorlarmış kızaklarını. Boyacıların, ustaların, yövmiyeleri hep mavnacıya aitmiş. Patrona sadece kızaklama parası ödüyor, işçilerin parasını da kendisi veriyormuş.

— Mavnalar burada yapılmıyor mu?

Karadeniz'de yapılıyormuş. Burada sadece boyanıyor, donatılıyor, içine motor konuyormuş.

— Şöyle büyük bir mavna kaça çıkar?

— Şu yanda gördüğümüz yeni teknenin sadece teknesi yüz yirmi bin lira. İyi bir makine takılırsa en az yarım milyona çıkar.

Kızakların arka tarafındaki atölyelerde kayıklar, ufak motor tekneleri yapılıyordu.

Orada barakamsı bir atölyenin önünde iskemle atmış oturan ak sakallı, kalın gözlüklü bir ihtiyara rastladık. İhtiyar kendisine baktığımızı ve kendisiyle ilgilendiğimizi görünce bizi yanına buyur etti:

— Amerikalı mısınız, dedi.

— Hayır Türküz.

Ama ihtiyar, Ara'nın mutlaka Amerikalı olduğunda ısrar etti. Biz de keyfini bozmadık. O tersanenin patronuymuş kendisi.

— Nasıl çekiyorsunuz o koca mavnaları karaya, dedik.

— Makinem var benim, onunla çekiyoruz, dedi.

Kendisi aslen Karadeniz Ereğlisi'ndenmiş. Yirmi beş yıl önce çalışmaya gelmiş. Ve Allah vermiş zengin olmuş. Hayatında hiç dürüstlükten ayrılmamış.

Aksakallı ihtiyar, bir Amerikalı ile konuştuğunu san-

dığı için sevimli bir diplomatlık da yapıyor, tanıdığı yabancıları övüyordu.

— Vaktiyle buraya bir Rum zenginin motorunu çekmiştim. Hakkımdan fazla para verdi bana. Geri verdim. Bu kadarı çok. Şu kadar yeter bana, dedim. Bir sevindi adam. Senin gibi hâlâ dürüst insanlar var mı bu dünyada dedi. Bir aylığına beni Yunanistan'a davet etti. Yemek içmek her şey ondandı. Adresini de bıraktı. Gel, biraz bana misafir ol, istediğin gibi keyif çat, dedi. Ama gidemedim.

Ak sakallı patronun yanına oturan, mavnacı olduğunu tahmin ettiğim kasketli biri, ihtiyarın Rum zengini fazla övmesini pek çekemedi:

— Ama görüyorsun Kıbrıs'ta neler yapıyor onlar, dedi.

İhtiyar, duraladı. Bir cevap aradı. Sonra kestirmeden:

— O da Allahtan, her şey Allahtan, dedi.

Bu gerekçe karşısında kasketli mavnacı da tevekkülle başını sallamak zorunda kaldı:

— Doğru, dedi, o da Allahtan, her şey Allahtan.

Bundan sonra ihtiyar dünyanın halinden şikâyete ve bunun dinsel yorumlarına girişti. Her şey daha kötü, daha beter olacaktı. Kitaplarda yazılıydı bunlar. Kıyamet günü yaklaşıyordu. Kitaplar:

«Kıyametten önce yollar kısalacak» diye haber vermişlerdi. Bugün kaç aylık yolda olan Amerika'ya beş on saatte gidiliyordu. Evvelce verilmiş olan haberler gerçekleşiyordu. Kıyamet yaklaşıyordu.

Ben:

— Doğru doğru, diye başımı sallıyordum.

İhtiyar memnun memnun gülümseyerek yüzüme bakıyor:

— Bak nasıl anlıyor, her şeyi biliyor maşaallah, diyordu.

Bir aralık laf hepimizin toprak olacağına geldi. Kalın gözlüklü, irice takma dişli, nur gibi beyaz sakallı tersane patronu, yeri gösterdi:

— Bunun altına girmeyen kim var. Kitaplar yazmış bunu.

Kasketli motorcu:

— Ama sonradan yine dirileceğiz, dedi.

İhtiyar birden tatlı bir gerçekliğe döndü ve:

— Dirileceğiz dirilmesine ama yine oraya girmemeye bakmalı insan, dedi.

Bayıldım ihtiyara. Günde kaç para kazandığını öğrenmeyi çok istedim ama merakım batıcı olacağı ve havayı bozacağı için işin bu tarafını hiç kurcalamadım.

Eğer öğrenebilseydim kaç para kazandığını, o sırada gelip sefil perişan kendisinden iş isteyen iki genci göstererek:

— Bu da işte kıyamet alameti, diyecektim. Malum ya biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar.

İş isteyenlere ihtiyar cevap vermedi. Onun yerine bir adamı, savulun bakalım, der gibilerden:

— Yok iş, yok iş, dedi.

İş arayanlar ayaklarını sürterek uzaklaştılar.

BİR TAVERNA — GİTARLAR — BİR AĞIZDAN SÖYLENEN ŞARKILAR

On üç yaşlarında kadar bir çocuk, boyunun yarısı kadar bir gitarla, bir cümbüş gecesinde siyah bir yırtık gibi duruyordu.

İstanbul'un eğlence yerleri, İstanbul içinde başdöndüren bir başka uçurumdur. Bunların tümünün yıllık cirosunu ve buraları dolduranların kazanç kaynaklarını henüz hiçbir iktisatçı incelemiş değildir Türkiye'de. Biz bu araştırmayı başkalarına bırakarak, buralardan da sadece birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

Bir haftalık yorucu hatta ezici bir çalışmadan sonra Ara ile beraber birkaç arkadaşı da alarak bir gece, azalmaya başlayan tavernalardan birine gittik.

Bir şehri iyi tanımanın içine o şehirdeki henüz bozulmamış, kendine göre özellikleri olan eğlence yerlerini bilmek de girer. Fransa'da eski Parisliler böyle kenarda köşedeki yerleri bilmekle övünürler.

Bizim gittiğimiz taverna da İstanbulun dışında ayakaltı olmayan bir yerde, daracık bir sokağın içindeydi. Tahta kapısının yanında küçük bir ışık yanıyordu. Bilmeyenler buraya zaman zaman İstanbul milyonerleriyle, adında havai fişekleri patlayan şöhretlerin de geldiğini, dışardan bakınca katiyen kestiremezlerdi.

Büyük olmayan salonda hemen hemen boş masa yok gibiydi. Seramik çanaklarda şaraplar gelip gidiyor, Altınbaşlar açılıyor, tabaklarda henüz cızırtısı bitmeden

taşınan sıcak muska böreklerinin kokusuna, anason kokusu ve masalara serpilmiş ılık bakışlı kadınlardan uçuşan gıcıklayıcı hafif bir parfüm karışıyordu.

Parça parça yumuşacık kuzu ciğeri ızgaraları, yeni çekilmiş krema tazeliğindeki taramalar, zeytinyağlı taze fasulyeler, şiş kebapları, masalarda kadehlerin arasını parselliyordu.

Daracık sokakları, mezarlık kalıntıları, çarşaflı kadınları, sümüklü çocukları, çöpler arasındaki çarpık ve yıkık evleri, mahalle arası atölyeleri ve sürünen fakirlikleriyle bütün İstanbul'u cebime koyup bir an için buraya getirmeyi ne kadar isterdim. Gözleri hayretten faltaşı gibi büyüyerek cebimden uzanacak başlara:

— Bakın bu dünyayı da görün, şu grup bu akşam altı yüz, öteki sekiz yüz lira ödeyecek siz ise bunu bir ayda bulabilmek için kerameti büyük evliya aramakla geçiriyorsunuz ömrünüzü ve bütün hayatınızda bir akşam bile böyle bir yere gelmek hakkınız olamıyor, neden acaba, diye başlasaydım usul usul konuşmaya.

İstanbul'un fıkara milyonları, İstanbul'un bir başka yüzünden o kadar uzaktılar ki, beni yine de kolay anlayamazlardı herhalde.

— Allah onları öyle, bizi de böyle yaratmış, der geçerlerdi.

İki elektronik gitar, ünlü şarkılar çalıyordu. Doktor Jivago bitiyor. Oçiçorniya başlıyor, o bitiyor Agapo başlıyordu.

Ve masalar bir sağa bir sola dalga dalga yalpalarla katılıyorlardı hep bir ağızdan şarkılara.

Ve gitaristlerin arasında on iki, on üç yaşlarındaki bir çocuk da, boyunun yarısı kadar bir gitarla uymaya çalışıyordu havaya. İsteksiz, uykulu ve zorlanan bakışları vardı çocuğun. Ona baktıkça, elinden tutup yatağına götürmek ve yatırdıktan sonra üstüne yorganını çekerek:

— Haydi bakalım iyi uykular, demek arzusu yüreğimi cımbız cımbız koparıyordu.

Yıllarca önce bir kere daha gelmiştim buraya. O zaman da darbukayla keman çalan ve oynayan üç ufacık çocuk görmüştüm.

— Bizim çocuklarımız da gece yarılarından sonra hayatlarını böyle kazanmak zorunda kalsalardı ne yapardınız, diye sormuştum masadakilere.

En yakınlarım da dahil, herkes parmağıyla masaya vurmuş.

— Allah korusun, demişti.

— Elbirliğiyle açlık canavarını yok etmek yerine, canavardan sadece kendimizi korumaya çalışmak duasıdır bu, oysa canavarı ortadan kaldırmak, bizimkiler de dahil bütün çocuklar için daha garantilidir, demiştim.

Sonradan böyle bir yazı yazdığımı da hatırlıyorum. Kimbilir hangi tozlu koleksiyonun içinde kaldı.

Çocuk gitar çalmaya uğraşıyordu. Masalar artık iyice coşmuşlardı. Kadınlar erkekler önce oturdukları yerde el çırpıyor, sonra el çırpma omuzları oynatmaya, omuzları oynatma, ayağa kalkıp parmak şıklatmaya, ayağa kalkıp parmak şıklatma da sonunda ortaya fırlayıp hep birlikte ayak vura, koşa, kaykıla hora tepmeye dönüşüyordu.

Kadınlar kahkahalı ve kıvraktılar. Erkekler, her şeyi unutmuşcasına coşkundular.

Işığın çok yetersiz olmasına rağmen Ara resim çekmeye uğraşıyordu.

Yan masadaki çıplakça kafalı, kıranta bir adam nedense nikâh törenindeymiş gibi ciddi ciddi duruyordu. Volga Volga şarkısının çalması, herkesin de el çırpması azıcık bozmuştu galiba adamı. Kendi masasında burnunun dibinde oturan bir gencin koyu bir sosyalist oldu-

ğundan da haberi yoktu herhalde. Gençle dostça bakıştık, göz kırpıp kadeh kaldırdık.

Daha ötede bir masada ünlü bir milyonerin yakınları arkadaşlarıyla birlikte oturuyorlardı, onları da tanıyorduk. İleri fikirlere karşı eğilimleri vardı. Bir tanesi azıcık konuşmak için masamıza geldi. Nezaket gösteriyor, bizim yazıları övüyordu. Övgüsü bir okuyucu teveccühüydü, ama yakınlığı samimiydi.

— Sizler düşünmeye alıştırdınız Türkiye'yi. Çok şeyler çıktı ortaya. Millet ilk defa düşünmeye başladı, diyordu.

— Yahu gelin siz de göbeğine kadar girin bu mücadelenin içine, şerefli mücadeledir, dedim.

O temkinli bir tutumla:

— Biz de millet için elimizden geleni yapıyoruz diyordu.

— Millet dediğiniz iki sınıf. Hangi sınıf için elinizden geleni yapıyorsunuz?

Gitarlar konuşmayı sürdüremeyecek kadar gürültülü çalıyordu.

Konuşmaya sonra devam etmek için ikimiz de birbirimizi çalıştığımız yerlere davet ettik.

Giderken:

— Milyoner akrabanızı tanırım. Ama milyonerlikle kalkınmaz bu ülke, dedim.

— Herkes milyoner olsa fena mı olur, dedi.

— İmkânsızlığı matematikle ispat edilmiş konuları temenni etmenin zamanı çoktan geçti, biliyorsunuz, dedim.

Doğrusu efendi çocuktu. Beni de ilk defa görüyor ve bu konularda, nerede olursa olsun bazen ne kadar hırçınlaştığımı bilmiyordu. Ama eminim içinde gençliğinden gelme bir cevheri vardı. Bazı şeyleri tam benimseyeme-

se bile kaba bir zıtlaşmaya girmeyecek kadar da açık ve uygardı.

Gitarlar çalıyordu. Kadehler doluyor boşalıyor, boşalıyordu. Kadınlar bir banyo buğusundan geçmiş, taze iri üzümler gibiydiler.

Benim ise gözlerimin önünden boyuna kırık mezar taşları, takkeli Kur'an kursu çocukları, mahalle kahveleri, iş arayanlar, çarpık binalar, çöp yığınları, sur izbelerinde çalışanlar geçiyordu. Ve hepsi geliyor geliyor gitar çalmaya uğraşan parmak kadar yavrunun yüzüne Bizans mozaikleri gibi yerleşiyordu.

İstanbul'un bir başka yönündeki bir eğlence gecesiydi bu. Anayasanın, milletin tasa ve kıvançtaki bütünlüğünü öngören gerekçesi dolaşıyordu hafızamda... Sınıflı bir toplumda milletin tasa ve kıvançta bütün olmasına imkân mı vardı? Bu bütünlüğü somut olarak sağlayacak yolların nerelerden geçtiğini kaç bin defa koymuştuk ortaya.

Meclis'te siyasetçiler korosu, kaç defa gerçekteki sınıf farkını görmezlikten gelip bu gerçeği rakamlarla ortaya koymamızı bölücülük olarak değerlendirmişlerdi. Onlar bu demagojinin adına, usta politika, diyorlardı. Fotoğrafın çektiği gerçeklerden ötürü fotoğrafa kızıyorlar.

— Bu fotoğrafı, fotoğrafı çekilenlere göstermeyin onlar bu ayrılığın farkında değiller, demiye getiriyorlardı.

Başka bir masada en çok kalkıp oynayan genç bir adamı ayağa kalkmış giderken tanıdım. Vaktiyle aynı gazetede çalıştığımız Musevi bir arkadaştı. Boynuma sarıldı:

— Ağabey bak kompradorlar masasında oturuyorum, benden başka hepsi para babası, aralarında cicoz bir benim, dedi.

Bunu söylemek ihtiyacını neden duyuyordu?

Eskiden fakir olmak ayıp sayılırdı. En fakir olan dahi hiç değilse vaktiyle sülalesinin zengin olduğundan dem vururdu. Şimdi ise galiba yavaş yavaş zenginlik ayıp hale geliyordu. Kime rastlasam, frengili değilmiş gibi aslında katiyen zengin olmadığını açıklamasına girişiyordu.

Bu da bu yıllardaki İstanbul'un özelliklerinden biriydi.

Tavernanın kapısından gitarlı çocuğa son bir göz daha attım. Herkes hamulesini almış bir gemi gibi biraz da isterik bir cümbüşün enginlerine yelken açmış, sadece o çocuk, boynunda boyunun yarısı kadar bir gitar, uçuşan pembe tüylerden yapılmış yaldızlı bir tabloda başka bir İstanbul'a doğru açılan bir siyah yırtık gibi öyle duruyordu.

Kapıdan çıkarken mırıldanmaktan alamadım kendimi:

— Al işte İstanbul.

SU İSKELESİ — MOTORCULAR KOOPERATİFİ — DENİZ ÇAYEVİ VE LOKANTASI — DOST GEMİCİLER — GALATA'NIN DEĞİŞİK HAVASI

Karaköy'de Galata Köprüsü ile Atatürk Köprüsü arasındaki Haliç kıyıları eski Cenevizlilerin liman iskeleleri. Bugün burası hemen hemen baştan aşağı şantiye ve ardiyelerle kapatılmıştır. Bunların arasında birkaç avuçluk kıyı parçalarında da hurdaya çıkmış gemilerle motorlardan arta kalmış paslı demir leşleri, iskele çöküntüleri, molozlar ve tek tük kazıklar vardır.

Önce Karaköy Köprüsüne en yakın olan Su İskelesine uğradık. Haliç'in karşı kıyısına geçmek için kayıklarla takma motorlu sandallara buradan biniliyor.

Motorcularla kayıkçıların dinlendiği önü çardaklı şirin bir kahvecik var burada.

Kahvenin çardağına girdik. Peykenin üstüne bir adam uzanmış püfür uyuyordu. Haliç'in çöp ve yağlarla çirkefleşmiş suyu, dizi dizi kıpırtısız uzanıp gidiyordu.

Kahvenin içinden birkaç kişi çıkıp geldi yanımıza.

— Merhaba...

— Merhaba...

Köylünün denizcisi daha çevik, daha keskin çizgili oluyor.

— Hepiniz Karadenizli misiniz?

— Karadenizliyiz.

— Hep İstanbul'da mı oturuyorsunuz?

— Beş altı aylığına gelir, gideriz.

Kasketli, yün gemici kukuletalı, güneşle rüzgârın pişirdiği yüzler. Kim olduğumuzu merak etmekle etmemek arasında bakıyorlar bize. Ne samimi, ne de buz gibi duruyorlar.

Kahveden ayrıldık. Biraz ötede çevresinde yanyana burun buruna büyük motorlarla mavnaların durduğu çelik dubaya çıktık. Motorcular koperatifi de orada, bir başka dubanın üstünde, derli toplu bir odanın içinde.. Haliç'in ortasında, odanın gölgesine açık kapının önüne bir adam iskemle atmış, oturuyor.

— Ne kadar üyesi var koperatifin.

— Eh işte var epeyce.

— Yani nasıl bir kooperatif bu?

— Motorla iş yapacak olanlar kooperatifle anlaşırlar. Kooperatif taşır onların mallarını.

— Kooperatif üyeleri arasında sen daha çok mal taşıdın, ben daha çok taşıdım diye anlaşmazlık çıkmıyor mu?.

— Çıkmaz. Ayarlanır o iş...

— Sadece motorcular mı üye kooperatife. Motorlardan çalışan işçiler üye değil mi?

— Sadece motorcular üye.

— Tek başına çalışmaya kıyasla ne yararı oluyor kooperatifin?.

— Tek başına iş bulmak daha zordur. Garanti vermek kolay olmaz. Bütün işler kooperatife gelir. Üstelik kooperatif güven verir müşteriye. Zarar ziyan olursa o giderir.

Adamın ağzından lafları çengelle çıkarıyorduk. Oysa kimbilir ne kadar meselesi, derdi vardı kooperatifin. Bunların açığa çıkması için oraya gitmiş olmamız iyi bir fırsattı ama, ne adam bizim gazeteci olduğumuzu biliyor, ne de biz onların dertlerini kurcalayacak kadar motorculuk konusunu incelemiş bulunuyorduk.

Yalnız oradan uzaklaştıktan sonra nefes nefese biri koştu arkamızdan.

— Çetin ağabey bizim kooperatife gelmişsin. Burada Çetinkaya diye biri var. Bizim kooperatifle rekabet yapıyor. Büyükleri tanıdığı için işleri hep o alıyor. Ona bizim kooperatiften daha çok kredi veriyor bankalar. Ne olur yaz bunu dedi.

— Sizin kooperatifin kaç üyesi var.

— İki yüz, üç yüz.

— O Çetinkaya tek başına mı çalışıyor.

— Tek başına çalışıyor.

— İki yüz, üç yüz kişi bir kişinin rekabetiyle başa çıkamıyor musunuz?

— Çıkamıyoruz, büyükleri tanıyor. İşleri hep kapatıyor.

— Kaç motoru var onun?

— Bir motoru var.

— Demek o kooperatife üye değil, açıktan çalışıyor.

— Açıktan çalışıyor. Bir akıl öğret bize ne yapalım.

— Gel gazeteye bir gün de daha etraflı konuşalım, dedim.

Su iskelesinin az ötesinde, üstü parça parça tahtalarla yamalı bohça gibi kapatılmış büyük bir motor duruyordu. Motorun burnundaki direkte bir tabela vardı. Üstünde «Deniz lokanta ve kahvesi» diye yazıyordu. Gitgide darlaşan kıyıdan zar zor geçerek, beton pervazlara binip inerek «Deniz lokanta ve kahvesi»ne girdik. Tahta bir merdivenden tırmandık motora. Herkesin kolay kolay bulamayacağı, tam bir gemici lokaliydi.

İçerde dipte yeşil örtülü bir masada dört beş gemici gayet ciddi kâğıt oynuyorlardı. Her birinin önünde kâğıt-

ların karşı tarafın göremeyeceği şekilde yan yana ayakta dizili durduğu, özel kâğıtlıklar vardı.

Onların yanında ise kahve usulü pişti oynuyordu iki kişi. Bir tanesi kaldırıp kaldırıp vuruyordu kâğıtları masaya.

Oyun oynamayan birkaç kişi bize itibar ettiler. Sıcak, cana yakın insanlardı. Bir tanesi o bölge hakkında bilgi verdi:

— Buraları hep eski Cenevizlilerin yerleri, dedi. Sırayla Su İskelesi, Şarap İskelesi, Yağ Kapanı, Kürekçiler Kapısı diye gidiyor. Tâ Azapkapı'ya, Çeşme Meydanı'na kadar.

Bir genç, saygılı bir neşe içinde Çeşmemeydanlıların vaktiyle ne babayiğit kişiler olduğunu anlattı:

— Büyüklerden dinliyoruz, vaktiyle kimse dokunamazmış bir Çeşmemeydanlıya, dedi.

Söz sözü açtı. Tarihle coğrafyaya meraklı olduğunu sezdiğim gemici dost, Arap Camii'nin İstanbul'un fethinden önce Bizans'ın Araplar tarafından muhasarası sırasında yapıldığını söylüyor, tarihini de belirterek 700 yıllarında falan olacak diyordu.

Avdan, tüfekten, silahtan da konuştuk.

22 kalibrelik yarı otomatik dürbünlü Avusturya karabinalarının çok güçlü silahlar olduğunu söyledim.

Bir işçinin Almanya'dan mauzer marka tabanca alıyorum diye Karadeniz'de yapılan mavzer taklidi tabancalardan birini nasıl almış olduğunu gülüşerek tekrarladık.

Dolmakalem biçimindeki tek kurşunlu tabancaların ne kadar işe yarayıp yaramayacağını tartıştık.

Hava tüfekleriyle karga avlanıp avlanamayacağını eleştirdik.

Kamçatka'daki Amerikan radarlarının yaban kaz-

larını düşman uçağı sanarak nasıl alarm vermiş olduğuna kadar bir hayli sohbet ettik.

Motorun içindeki çay ocağından demli çaylar geliyordu.

Kâğıt oynayanlar ise bizimle ilgilenmiyorlar, kendi sessiz heyecanları içinde devam ediyorlardı oyuna.

Sadece yanımızda pişti oynayan, arada sırada bir küfür savuruyordu.

Kalkarken ödemek istedik çayların parasını:

— Aman nasıl olur, sizler bizim misafirimizsiniz, dediler. Almadılar çay paralarını.

Çok sevdim Haliç'teki Deniz çayevi ve lokantasını.

Şantiyelerin, atölyelerin arasına, içine girip çıkarken, henüz kapanmamış küçücük bir kıyıda denizin dibine çökmüş bir ihtiyar köylüye rastladık. Adam nefes nefeseydi. Önce bir kalp krizi geçiriyor gibi geldi bana. Hemen yanına koştuk. İhtiyarın göğsü körük gibi inip kalkıyordu. Perişan bir hali vardı.

— Hasta mısın baba, dedik.

— Çok fenayım, diyordu.

Önde gemiler duruyordu. Arkadaki Makaracılar caddesinden dinmeyen çekiç, makine gürültüleri geliyordu.

İhtiyara akşam bir otomobil çarpmıştı. Şoför kendisiyle sulh olmak istemiş otuz lira vermişti. Geceyi karakolda geçirmişti. Hastanede bacağına bakmışlar, sonra salıvermişlerdi. Çok ağrıyordu bacağı, ateş gibi de yanıyordu. Yaralı bacağını denize sokmak için gelmişti oraya. Bir oğlu vardı, Kadıköy taraflarında bahçıvanlık yapıyordu. Geliniyle geçinemiyor diye kendisini dışarı atmışlardı. O da bir başka akrabasına giderken Karaköy'de kazaya uğramıştı. Artık yürüyecek hali yoktu. Hemen önünde demirli duran vapuru gösteriyor:

— Buna biniversem de beni götürse yine oğlumun yanına, diyordu.

İhtiyarcık tam da bilemediği koca şehirde, Haliç'in kıyısında ağrıyan bacağıyla soluk soluğa iyice tutamaksız kalmıştı.

Çarşıdan bir usta yaklaştı yanımıza. Kulağımıza:

— Yahu bu sahtekârın biri olacak, numara yapıyor size, dedi.

Doğrusu fena bozuldum.

— Yok canım hasta, dedim. Numara yapacak olsa gelip bu kuytu yerde kıvranmaz. Göz önüne çıkar.

Usta:

— Vallahi bilmem biz böylelerine çok rastlıyoruz, dedi. Gerçekten hasta olsa esnaf yardım eder ona.

Ustaya ihtiyarın yalan söyleyeceğini tahmin etmediğimi anlattım. Usta pek ikna olmadı. Ben yine de ustadan gereken ilgiyi göstermelerini rica ettim.

Makaracılar caddesi kaynaşıyordu. Ara, resim çekiyordu. İstanbul'un şekli burada birden değişivermişti. Dar sokaklı, çöplüklü, çarpık ahşap evlerin yerini eski taş binalar almaya başlamıştı; takkeli, tesbihli ihtiyarlarla çarçaflı kadınlar ve çocuklar da yerlerini, gemicilere, işçilere bırakmışlardı. Osmanlılık burada biraz Cenova, biraz Napoli ile şöyle çok uzaktan azıcık karışır gibi olmuştu. Bu hemen hissediliyordu.

CADDE CADDE, SOKAK SOKAK DAĞILMIŞ BİR FABRİKA — CÜCE İŞLETMELER ÜZERİNE — YELKENCİ HAN — 207 YIL ÖNCE

İstanbul'un hatta Türkiye'nin endüstrileşme açısından en ilgi çekecek yerlerinden biri Haliç'le Tünel'in Karaköy kapısı önünden geçen Tersane caddesi arasında.

Binlerce kişinin çalıştığı bir büyük fabrikayı cadde cadde, sokak sokak, dükkân dükkân bölünüz; sıcaktan yarı beline kadar çıplak, yüzü gözü is içinde balyoz sallayan büyük elli işçiler, yüksek dereceli döküm fırınları, durmadan vızıldayan torna makineleri, büyük çelik matkaplar, freze tezgâhları ve her dükkân - atölyenin kapısı önünde yol üstüne serdiği geniş çelik levhalarla baştan başa kaplanmış Makaracılar caddesi.

Eski Roma şehirlerinin, mermerle kaplı yolları vardı. İstanbul'un bu semtinin ise bütün sokakları çelik levhalarla kaplı. Ustalar, bir terzinin kumaş biçmesi gibi bu levhalardan gerekli parçaları biçiyorlar. Ve yüzü gözü siyah kararmış tulumlu on dört, on beş yaşlarında çıraklar. Bütün köşe bucaklar, bütün dükkân, şantiye ve kovuklar bir arı kovanı faaliyeti içinde.

Bir kenarda üstüste konmuş çelik levhaların üstünde dinlenen hamallar; bardağıyla tabağını bir elinde şıklatarak önündeki arabayı ite ite giden bir limonatacı, ocaktan çıkardığı kıpkırmızı, orta boy rıhtım babasına benzeyen yuvarlak bir çelik ölçeğin çevresine çekiç darbeleriyle sararak çelik halkalar yapan iki işçi.

Bu işçiler haftalık üstünden yövmiye alıyorlarmış. Yüz lira ile üç yüz elli lira arasında oynuyor haftalıklar.

Çelik halkalar yapan işçilerin yövmiyeleri haftada üç yüz elli lira olanlardandı.

Bütün bu atölyeler daha çok her çeşit makinenin kırılmış parçalarını onarmak, yahut yerine yedek parça yapmak için çalışıyor.

Her türlü mahzen kalıntısı, han bodrumu, sur izbesi atölyelerle dolu. Bunların arasında tütüncü dükkânı kadar küçük olanları bile var. Ayakkabı tamircisi edasıyla çalışan küçük demirci ustaları örs çekiçliyorlar buralarda.

İstanbul'un bu bölgesini iktisadi açıdan iyice bir incelemek gerektiği kanısındayım.

Neden bu artizana, cüce atölye işletmeciliğinden kurtulup fabrikalaşamıyor ve tamirciliğe dönük yan bir dal olmaktan kurtularak büyük bir üretime geçemiyor? Oysa iki üç dev fabrika kuracak kadar kalifiye işçi ve gerekli araç var o bölgede.

Bunun bizce baş nedeni atölye patronlarının rahat yaşayacak kadar para kazandıkları halde, büyük işletmelere gidecek kadar sermaye biriktirme imkânlarından yoksun oluşlarıdır. Onun için de eldeki insan ve makine malzemesi kendi gerçek potansiyelinin tavanına erişememekte, kolay kolay büyük endüstriye dönüşememektedir. Örneğin mümkün olsa da bütün bu atölyeler, yirmi bin kişilik bir şantiye içinde yetenekli mühendislerle uzmanların denetimi altında tam bir koordinasyon ve plan gereğince çalışabilseler; üretim güçleri bugünkünün çok üstüne çıkar. İşçilerin çalışma koşulları derhal değişir, blok binalarla işçi kartiyeleri kurulur; işçiler için sağlık ve eğitim hizmetleri genişleyiverir. Çıraklık modern bir

endüstri öğrenciliğine, ustalık mühendisliğe dönük yaratıcı bir teknisyenliğe dönüşme imkânlarını bulur. Ama atölye patronları hem bunu sağlayacak güçlerden yoksundurlar, hem de böyle bir aşamada bugünkü durumlarını kaybedecekleri kuşkusuyla buna karşıdırlar. Onun için de iki üç dev fabrikalık enerji ve çaba, kovuklarda, iskelelerde, barakalarda, han bodrumlarında güvensiz bir perakendeciliğin bodrum çizgisini aşamamakta, atölye artizanasından endüstriye bir türlü geçememektedir. Üstelik de buralardaki kalifiye elemanlar hızlıca yabancı ülkelere akmaktadır. Bunun yanında cüce işletmeciliğin sağladığı kârların önemli bir kısmı, kendini genişletme ve ihracata yönelme yerine apartman inşaatına ve ithalatı kamçılayan bir tüketime kaymaktadır.

Örneğin ben de yanımda altı yedi kişinin çalıştığı bir atölyeden ayda yirmi bin lira kazanan bir patron olsam, fabrika kurma yerine bu kazançla apartman yapmayı, hediyelik kürk almayı tercih ederim. Nasıl olsa atölyenin getirdiği kâr geçinmeme fazlasıyla yetecektir ve durup dururken sıkıntılara girerek işi büyütmeye uğraşmak, dertsiz başıma dert açarak riskli bir enayilik etmekten başka bir şey sayılmayacaktır. Kazancım fabrika kurmaya yetmese de apartman yapıp kürk almaya ve kuyruklu arabalarda gezmeye yeter. Bu da ölümlü dünyada yeter de artar bile insana. Ve bu yoldan da cüce işletmecilik, büyük endüstriye atlayarak ihracata geçemez Türkiye'yi gerçekten kalkındırmaya yetemez.

İstanbul'u gezerken Haliç kıyılarındaki ve mahalle kıyıları ile mahalle aralarındaki atölyelerin, şehir dışındaki şantiyelere mutlaka çekilmesi gerektiğine her adımda bir kat daha inanıyorum. İşçilerin çok berbat olan çalışma koşullarının düzelmesi, şehrin tıknefes olmaktan

kurtulması ve şehir yerleşmesinin organize edilebilmesi ancak bununla mümkün. Yoksa şehirdeki bunalma gitgide artacak ve her şey gitgide daha çok arapsaçına dönecektir. Mahvolan canım Haliç, bunun bugünkü örneğidir. Ve bütün bu derme çatmacılığın kaosu, özgürlük içinde kalkınma iddiasının yarattığı kargaşalığın şehri yıpratan ve yıkan sonucudur. İstanbul tam bir yağmaya uğramaktadır ve kalkınma adı altında şehir manen ve maddeten haraç mezat masasına oturtulmuştur.

Bu şehri artık ancak köklü ve büyük reformlar kurtarabilir.

Makaracılar caddesinin yan sokaklarında Mayıs gündüzünün ışıklarıyla, kapısı açık atölye içlerinin karanlıkları zıtlaşıyordu. Ağır parçaları kaldıran ceraskalların, çarkların, işçilerin, çırakların resimlerini çekiyorduk. Ve çekiç sesleri, makine gürültüleri birbirine karışarak uğuldaya uğuldaya gidiyordu.

İki insan boyu büyüklüğünde testekerlek bir çelik blok, bir makineye takılmış ağır ağır dönüyordu. Bir fabrika makinesinin kimbilir ne parçasıydı bu ve galiba ağır ağır dönerken kenarları temizleniyor, yahut keskinleştiriliyordu. Onun önünde on iki yaşlarında kadar tulumlu bir çırağın resmini çekmeye çalışıyorduk. Arkadan büyükçe bir başka çırak geldi:

— Ulan niye çektiriyorsun resmini, dedi. Bu turistler hep böyle Türkiye'nin kötü taraflarını çekiyorlar.

Turist olmadığımızı söyledik. Kaldı ki burası da Türkiye'nin kötü tarafı değildi. Herkes arı gibi çalışıyordu. Atölyenin patronu olduğunu tahmin ettiğimiz, yaşlıca iyi giyimli zat da bize hak verdi. Turistlere fotoğraf yasağı koymanın da yararlı bir propaganda olmayacağını anlattım gence.

— Mesele fotoğraf çekmeyi önlemek değil, fotoğrafının çekilmesinden utanacağımız şeyler varsa onları düzeltmektir, dedim.

Oradan Yelkenci hanına girdik. Kalın taş bir kemer kapının arkasında daracık bir yol uzanıyordu. Yolun her iki tarafında hanın atölye olmuş taş odaları vardı. Vaktiyle burada eski kadırgaların yelkenleri yapılırmış. Şimdi sadece yelken yapan iki atölye kalmıştı. Hanın içindeki dar sokak biçimi yolun başında küçücük bir kahve ocağı görünüyordu. Çalışanlar orada ayaküstü çay içiyorlardı. Oraya yanaştık. Birer çay, söyledik. Oluklu saçtan üstü yarım kavis biçimindeki uzun asker barakalarının, taştan ve çok daha kocamanı gibiydi Yelkenci han. Ortadaki yolun her iki tarafındaki taş odaların üstünde de yine atölye olmuş odalar vardı. Buralara da Kemer kapının yanındaki taş merdivenlerden çıkılıyordu.

Çay içerken çalışanlarla konuşma yakınlığı kurmaya uğraşıyorduk:

— İstanbul büyük şehir, hiçbirimiz turistler kadar bile bilmiyoruz İstanbul'u, onun için girdisini çıktısını öğrenmeye çalışıyoruz, diyorduk.

Klasik kahveci tipine benzemeyen, uyanık genç bir adamdı kahveci. Han hakkında bilgi veriyordu. Vaktiyle han Evkafındı, zamanla biçimine getirip bir tarafını kapatmıştı. Yukardaki atölyelerden birinin sahibi ise eskiden bütün hanın kendi dedelerine ait olduğunu söylermiş. Bu iddiaya:

— Haydi canım atıyor o, itirazları çıktı.

Giderken kahveci dost yine para almadı bizden. Esnafın misafirine karşı başka bir yakınlığı, geleneksel bir efendiliği var böyle yerlerde. Sinirlerine dokunacak, yahut kuşku yaratacak bir şey yapmazsan gayet yumuşak ve içten davranıyorlar. Sadece kahveci arkadaş merakını yenemedi, ayrılırken:

— Söyleyin bakalım kimlerle müşerref olduk, diye sordu.

Ben hemen Ara Güler'i takdim ettim.

— Ya siz kimsiniz, dedi.

— Eh işte ben de öyle biriyim, o fotoğraf çekiyor, ben de geziyorum onun yanında.

— Adınız?

Adımın nasıl karşılanacağını bilemediğim için, göbek adımı söyledim:

— Hüseyin, dedim.

Ama bu cevap kahveci dostun bakışlarındaki sorguyu fazla değiştiremedi.

Yelkenci hanından Arap Camii'ne doğru yürüdük. İstanbul'un en ilginç minareli camisi de her halde bu cami idi. Dört köşe yüksek ve kalın bir kulenin tepesine bir minare külahı oturtulmuştu. Halk, caminin Fetihten çok önce Arapların İstanbul'u muhasara ettiği sırada 715 yıllarında yapıldığına inanıyordu. Kitaplar ise bunun eski bir kilise olduğunu ve 13. yüzyılda Dominiken papazları tarafından yeniden onarıldığını ve Fetihten sonra da camiye çevrildiğini belirtiyorlardı. Adamakıllı büyük bir cami idi. Caminin bahçesine bakan demir parmaklıklı açık pencerelerinden içerde namaz kılan birkaç kişi görünüyordu.

Camiden Bankalar caddesine çıktık. Arabayı orada bırakmıştık. Günlük programı tamamlamadan Bankalar caddesi üzerindeki Eski Banka sokağına saptık. Orada da ünlü Fransız ozanı Andre Chenier'nin doğduğu Saint - Pierre hanı vardı. Bu han da eski bir kiliseydi. Kubbeli bodrumları, taş odaları, mahzenleri şimdi birer atölye olmuştu.

Hanın ön cephesine «André Chenier 30 Ekim 1762'

de bu binada doğmuştur» diye Fransızca bir plaka konmuştu.

Bir an gözlerim daldı. Babası İstanbul'a yerleşmiş bir kumaşçı olduğu için burada doğmuş olan Chenier'nin 35 yaşındayken Fransız devriminde kafası kesilmişti. Onun cellata verilmeden önce yattığı Conciergerie zindanını da biliyordum. Son mısralarını bu zindanın duvarlarına yazmış ve mısra cellatın gelmesiyle yarım kalmıştı. Fransız edebiyatının en büyük ozanlarından biriydi.

Handaki bir atölyeye girdik. Atölyenin sahibi kendisine ait kısmı gezdirdi. Taş merdivenlerden mahzenlere indirdi bizi. Hanım asıl sahibi olan Fransız kilisesine bin lira para veriyordu. Kirayı toplamaya gelen yaşlı papaz, azıcık da rüşvet alıyordu.

Böyle kemerli, mahzenli tarihi yerleri başka ülkelerde lokanta falan yaparlardı. Bizde ise özgürlük içinde kalkınma sonucu, hepsi atölye, depo, ardiye oluyor ve makineler bu eski binaları zangırdata zangırdata temelinden sarsmaya başlıyordu.

Chenier'nin zindanının duvarına yazarken bitiremediği şiirinin son mısralarını mırıldanarak çıktım handan:

«Güzel bir günün sonunu kıpırdatan, sonuncu bir rüzgâr gibi, sonuncu bir ışık gibi, idam sehpasının altında hâlâ sazım elimde.

Nerdeyse belki de geldi sıram.

.....

Gölgelerin siyah yoldaşı, ölüm habercisi, sersefil neferlerin önünde, uzun karanlık koridorlar boyunca çağıracak adımı.»

Ve tam o sırada çağırmışlardı adını, bundan 207 yıl önce İstanbul'da şimdiki Saint-Pierre hanında doğmuş olan Chenier'nin.

KÖPRÜ ALTI — KÖPRÜNÜN MARMARA KIYISI — HALİÇ KIYISI

Karaköy köprüsünün altı her zaman İstanbul kokar. Baharda, yazın, sonbaharda, hattâ kar yağarken kışın. Vapurlar geçtikçe hafif sallanan dubayı, ayrı bir özentiyle her mevsimde mucizeli bir bahçe gibi değişik renklere bürünen manavları, şerbetçileri, gazete satıcıları, küçük lokantaları, hareketli büfeleriyle ve kendine özgü paslı ıslaklığıyla Köprü altı İstanbul albümünün en vazgeçilmez sayfalarından biridir...

Mayıs'ın son gününde bir öğle sonrası uğrayıverdik Köprü altına. Kayıklarda ekmek içine konup satılan, kesilmiş taze balık dilimleri kızartılıyordu.

Çevik yaylanışlarıyla gelip geçene:

— Buyur ağabey, diye sık sık kendini hatırlatan manav arkadaştan, yarım kilo sert yarımca kirazıyla, kütür kütür can eriği aldık.

Son zamanlarda yanyana çoğalıverıniş olan lokantaların vitrinlerinde allı pullu balıklar duruyordu. Ta dipteki kahvenin önü denize fırlayacakmışçasına taşmıştı. İskemleler insan doluydu. Tatlı bir avareliğin adımlarıyla elimizdeki kesekâğıdından kiraz yiye yiye yürüyorduk. Yavaş yavaş Köprünün Haliç yönüne geçtik. Köprünün Marmara yönüyle Haliç yönü, bir evin hanımıyla aynı çatı altında yaşayan evlatlığı kadar birbirinden farklıdır. Bir taraftan Kadıköy-Adalar yolcuları geçer. Öteki taraftan Balat, Hasköy, Eyüp yolcuları. Bir tarafın va-

purları bile yüksek, büyük, dik burunlu öteki tarafın vapurları bile mütevazı, ufak, küçük burunludur.

Böyle bir Haliç vapuru gelip yanaşmıştı Köprüye... Çarşaflı, başörtülü kadın yolcularla kasketli, sepetli erkek yolcular biniyordu vapura. Elimizde kirazlarla erikler, son dakikada biz de atlayıverdik vapurun içine.

Vapurun açık güvertesi yoktu. Sadece ortada bir sahanlığı vardı. Arka taraf birinci mevki, ön taraf ikinci mevki idi. Bir de arka tarafın altında merdivenle inilen su kesiminin altında bir salon vardı. Biz sahanlıkta durduk. Vapur Haliç'in suları üstünde usul usul kaymaya başladı. Küçük makine dairesinin kapısına çarkçıbaşı öyle yaslanmış duruyordu.

— Mazotla mı işliyor gemi?

— Hayır kömürle.

— İnip resim çekebilir miyiz aşağıda?

— Yo, dedi çarkçıbaşı, aşağıya inmek yasak.

Ara Güler cebinden basın kartını çıkarıp gösterdi. Çarkçıbaşı hiç tınmadı basın kartını. Bu sefer Ara sevimli bir sokulganlıkla:

— Biz yabancı değiliz, dedi, ben Denizyolları Başmüfettişi Kâzım Bey'in oğluyum.

Çarkçıbaşı, Ara yaşında oğlu olan bir başmüfettişin çoktan emekliye sevkedilmiş olması gerekeceğini birden hesaplayamadı. Biraz yumuşadı:

— Eh, hadi inin bakalım, dedi.

Dimdik demir merdivenlerden indik kazan dairesine. Yaşlı bir ateşçi ocağa kömür atıyordu. Dikine kaldırılmış masa büyüklüğünde bir makinenin pistonları yağ içinde inip çıkıyordu. Dışarsı zaten sıcak, burası ise dışarıdan iki misli daha sıcaktı.

Ateşçi dosta:

— Kaç yıldan beri çalışırsın burada, dedik.
— Otuz beş yıldan beri?
— Hep bu gemide mi?
— Hep bu gemide.

Bu küçücük yerde, işleyip duran yağlı iki pistonla, bir kömür yığını ve bir ocak arasında elli derece sıcağa karışarak eriyip gitmiş bir ömrü düşündüm.

Çarkçıbaşı da inmişti aşağıya:

— Siz ne kadar zamandan beri buradasınız?

Onun da ağzından aynı cevap çıktı:

— Otuz beş yıldan beri.

Ateşçiyi gösterdi:

— Biz birlikte gidip geliriz böyle.
— Kaç senelik bu gemi?
— Yetmiş senelik.
— Kaç mil yapar.
— Bakımlı olduğu zaman altı yedi mil yapar.

Ateşçi de, çarkçıbaşı da Karadenizliydi. Çarkçıbaşının boyu daha uzunca idi. Başını ilk bakışta kasıntılı gibi görünen bir çarpıklıkta tutuyordu. Hoş bir şivesi, olgun bir hali vardı. Her ikisi de hayatı olduğu gibi kabul etmenin sakinliği içindeydiler.

Kaç para aldıklarını sordum.

Katiyen şikâyete yanaşmak istemeyen bir tavırla iki bin liraya yakın aldıklarını söylediler.

Çıktık makine dairesinden yukarı. Vapur, Kasımpaşa'ya yanaşmış kalkıyordu. Askeri Deniz kuruluşlarının temiz bahçeli büyük ve gösterişli binaları görünüyordu. Bu kıyı hemen hemen baştan aşağı küçük tersanelerle doluydu. Bazı gemiler buralarda parça parça sökülüp satılıyordu.

İstanbul'un Avrupa'daki her iki yakasını da seyrede

seyrede Fener'e geldik. Fener iskelesinin yanındaki bahçeli kahve, Haliç'teki kıyı kahvelerinin en güzellerindendi. Oradan Balat'a. Balat'tan da yeniden karşı kıyıya dönüp Hasköy'e uğradık. Vapur yanaşıp kalktıkça, birkaç yolcu iniyor, birkaç yolcu biniyordu.

Hasköy'den sonra tarif edilmez rezalet bir koku başladı. Suyun rengi iyiden iyiye çamurlaşmıştı. Haliç, Haliç olmaktan çıkmış, fabrikalarla, atölyelerin, mezbahanın pis bir havuzu haline gelmişti. Oysa ta karşı bayırlarda uzanan Eyüp mezarlıkları, tepelere taht kurmuş, büyük kubbeli, uzun minareli cami siluetleri, kıyı kahveleri ve sandallarıyla dünyanın en çekimli yerlerinden biriydi Haliç. Gemi leşleri, fabrika asitleri, atölye katranları ve lağımlarla mahvetmiş, içine okumuştuk Haliç'in.

Vaktiyle Mithat Cemal'in Boğaziçi için yazdığı bir şiir geldi aklıma. Haliç'e daha çok uyuyordu:

Siz şimdi inanmazsınız ama vaktiyle bu serabın
Sahilleri var, ayları, yıldızları vardı.
Ben böyle değildim, bu deniz böyle değildi,
Bambaşka bir âlemdi, kımıldardı, akardı.

Son iskele Eyüp'tü. Vapur Eyüp'ten tekrar aynı iskelelere uğrayarak geri dönüyordu. Gitme kırk beş dakika, dönme de kırk beş dakika sürüyordu.

Dönüşte vapurun burnunda oturalım, dedik. Meğer vapurun burnu kaptan köşküymüş. Çekinerek girdik içeri. Sakız gibi beyaz pantolonu, beyaz gömleği, ökçesini ezerek terlik giydiği, rahat podüsüed ayakkabılarıyla, efendi kaptan sağ pencereye yaslanmış, uzun peykesi üstünde oturuyordu. Önünde dümen dolabı, dolabın da yanında makine dairesini yöneten kumanda telgrafı vardı.

Şöyle bir baktım efendi kaptana. Yaşlıca ama zayıf bir dirilik içindeydi. Sakin ve şahsiyet sahibi bir yüzü vardı.

— Buradan resim çekmemize müsade eder misiniz dedik.

— Buyrun, dedi.

Ama kendi duvarlarının hiçbir kapısını açmadan söyledi bunu. Biraz dil dökmek ihtiyacını duydum:

— Efendi Kaptan, bir sigara almaz mısınız?

Sigara içmiyormuş kaptan. Kaptan köşkünde önce serdümen olduğunu tahmin ettiğim, sevimli yüzlü yaşlıca ufak yapılı bir gemici daha vardı:

— Siz Serdümen, içmez misiniz?

O aldı sigarayı.

Kaptan oturduğu yerden dümeni de kendi kullanıyordu.

— Efendi Kaptan nerelisiniz?

Ordulu imiş. O da otuz beş yıllık kaptanmış. Konuşmanın sorularla boyuna gazına basıyordum.

Vaktiyle böyle onaltı gemi çalışırmış Haliç'te. İki kıyıda da işlemeye başlayan dolmuşlar ağırlığını almışlar yolcunun. Şimdi sadece iki gemi kalmış, biri bu. Ötekiler ya hurdaya çıkmış ya değiştirilip kum vapuru falan olmuş.

— Efendi Kaptan fırtına olur mu Haliç'te?

Kaptan özellikle bu soruya genişçe cevap verdi. Lodos etkilermiş Haliç'i Anaforlar, akıntılar olur, gemiyi yanaştırmak iyice zorlaşırmış bazen.

— Her gün git gel insan bıkmıyor mu Efendi Kaptan?

Kaptan:

— Alışmışız, dedi, belki başkasının canı sıkılır ama bizim mesleğimiz bu.

Baktım seviyordu mesleğini.

Haliç'in kokusundan söz açtık. Eskiden kol gibi kefaller geminin üstüne kadar sıçrarmış. Ama artık balıklar yaşamıyormuş burada, hiç balık kalmamış.

Ara, kaptanın resmini çekmek istedi. Kaptan:

— Şapkasız çekmeyin, dedi.

Talimata göre hep şapkalı olması gerekliymiş. Vaktiyle bir gazeteden daha gelmişler de, resim çekerken önce onlar hatırlatmışlar bunu. İşimize karışmak için değil, o uyarmayı hatırladığı için söylemiş bunu.

Kaptan aslında sakin fakat kibar adamdı. İtirazından alınmamızı istememişti.

— Gemiden denize düşenler olur mu?

— Olur bazen. İntihar etmek isteyenler, sarhoşlukla düşenler.

İskelelere yanaşıp kalkarken, o kadar rahat bir alışkanlıkla kullanıyordu ki kumanda telgrafıyla dümen çarkını. Gemi çizgi üstüne çizgi çekilir gibi yanaşıyordu iskeleye.

Bir aralık:

— Hangi gazetedensiniz, diye sordu.

Ara'nın yabancı dergilere çalıştığını söyledim, özür diler gibi bir sesle:

— Ben de milletvekiliyim, dedim. Ama pek devam etmeye niyetim yok bu işe. Onun için aslında artık pek sayılmam.

Kaptan, Meclis'te çıkan kavgaların halk üstünde çok kötü etki yaptığını anlattı.

Ben de ona ballandıra ballandıra, kavgaların nasıl çıktığını, küfürlerin biçimini, vestiyerde adam pataklamak için kurulan tuzak sahnelerini anlattım.

Sıtkı Paşanın kulağının ısırılmasına çok şaştı kaptan, çok da güldü.

— Demek böyle ısırdılar kulağını, diyordu.

— Isırdılar, dedim.

Kaptan gerçekten kibar adamdı. Ben söylemediğim için, ne adımı sordu, ne de partimi. Ama kanının ısındığını hissettim bize.

— Keşke herkes sizin gibi böyle dolaşsa halk arasında, diye mırıldandı.

Bir hafta gece gündüz gemide kalıyordu. Usül böyleydi. Sonra nöbet değişiyor, öteki hafta da arkadaşı kalıyordu.

Köprüye geldik. Avuçlarımızda dostluğun sıcaklığı, sıkıca el sıkıştık.

Köprü altından döndüm, kaptan köşkünden bize bakan kaptana son bir selam gönderdim. O da elini salladı. Ve sonra hayatının kimbilir kaç bininci Eyüp seferine çıkmaya hazırlandı.

ESKİ TAŞ BİNALAR ARASINDAKİ DAR SOKAKLAR — YERALTI CAMİİ — SİDİK VE KÖFTE KOKULARI — GALATA'NIN GENELEVLERİ

Galata eski bir Ceneviz kolonisi. Fatih Bizans'ı alır almaz, koloni de hemen Fatih'e teslim olmuş. Ancak Fatih, buranın önemli bir ticaret merkezi olduğunu görerek fazla ürkütmemiş onları ve koloninin yaşantısı eskisi gibi devam etmiş. Gitgide burası İstanbul'un Avrupa' yla devamlı olarak ticari ilişkisini sürdüren gayrimüslim levanten bölgesi halini almış. Elçilikler buralarda açılmış. Bezirgânlar buralarda yerleşmiş. Bugün dahi bu maya devam etmekte, yerli kompradorlar bu mayanın üstünde kremalaşmaktadır.

Ceneviz'in ağırlığını daha sonra Fransa almış, bundan sonra da Avrupa'da gelişen kapitalizmle birlikte, iri kıyım Avrupa ülkelerinin gölgeleri yer yer bu bölgede, koleksiyonlaşmıştır. Fransızcadan İspanyolcaya, İtalyancadan İngilizceye, Rumcadan Almancaya kadar her dilin konuşulduğu Beyoğlu kozmopolitliği buradan gelmektedir.

Eski Ceneviz kolonisi Osmanlı çorbası içinde bir türlü erimeyen iri bir kaya tuzu olarak kalmıştır. Bugünkü İstanbul Dükalığının temelinde de bu eski Ceneviz kolonisi yatar. Fatih Bizans'ı almış ama Galata'daki Ceneviz kolonisi, dış görünüşünü değiştirmekle beraber, mekanizmasının özünü değiştirmeden, kompradorluk

saltanatının bayrağını, Anadolu'yu da içine alarak bütün Türkiye'nin üstüne dikmiştir.

Bugün de bünyedeki bütün iktisadi hastalıkların mikrop merkezi işte bu eski Ceneviz kolonisidir. Burası hiçbir zaman kendi iktisadi karakterini eritmemiş ve her yönetim bu karakterin çarkında ezilerek ona râm olmuştur.

Karaköy Meydanı'yla Tophane arasındaki bölgede deniz tarafındaki adayı geziyorum. Şehircilik ve mimari, İstanbul'un Bizans ve Osmanlı parçasından iyice ayrı burada... Dar sokaklar ve eski taş binalarla Osmanlı ahşabının bir türlü barınamadığı anlaşılıyor Galata'da. Küçük meyhaneler, köfteci dükkânları ile firmalar, sokak köşelerindeki sergilerde çorap, atlet fanilası satan işportacılar, çok uzaktan da olsa Napoli ve Cenova sokaklarını azıcık hatırlatıyor. Bu andırış Galata Kulesi çevresiyle Yüksekkaldırım bölgesinde daha da belirgindir.

Koloninin eski merkezi buraları. Sonradan merkez, Avrupa'nın hâlâ daha «Pera» dediği Beyoğlu'na taşınmış, buraları yan mahalleler olarak kalmıştır.

Yeryüzünün belki de en ilginç camii olan Yeraltı Camii de burada. Kemer bir kapıdan çok büyük bir mahzene girilir gibi giriliyor camiye... En sıcak günde bile serin mi serin cami.. Çok yüksek olmayan oyuklu, kemerli, kubbeli, taş mahzen tavanları... Ve gerçekten alabildiğine büyük bir cami..

Birbirinden bir hayli uzak yerlerde iki kişi namaz kılıyordu. Ve yine uzak bir köşede üç kadın oturmuş ahbaplık ediyordu. Kadınların sohbeti dikkatimizi çekti. Azıcık o tarafa doğru yöneldik. Dışarsı cehennem gibi cayır cayır yanarken onlar, «air condition»lı bir salonda

oturur gibi oturmuşlar, dedikoduyu da iyice koyulaştırmışlardı.

Bir köşede demir bir parmaklık arkasında iki tane de yeşil örtülü sanduka vardı. Üstündeki yazılar Arapça harfli olduğu için kimlere ait olduklarını sökemedik.

Yeraltı Camii 1752'de I. Mahmut tarafından yaptırılmıştı. Bu mahzenlerin Cenevizlilere ait eski Galata Şatosunun mahzenleri olduğu tahmin ediliyordu.

Yeraltı Camii'ne Mumcular caddesindeki kapısından girmiştik, öteki kapısından dar sokaklardan birine, galiba Karantina sokağına çıktık.

Sokağın kokusu feci şekilde genzimizi yaktı... Keskin bir sidik kokusuyla duman duman cızbız köfte kokusu birbiriyle yarış ediyor, fakat sidik kokusu köfte kokusunu iki-bir bastırıyordu.

Yeraltı Camii'nin hemen biraz ötesinde Kara Mustafa Camii vardı. O cami de Yeraltı Camii'ne inat eder gibi, yer üstünde ve ikinci kattaydı.

İstanbul'da köşe bucak her tarafı kaplayan bu ibadet evleri, insanların iç dünyalarını değiştiriyor, ama dış davranışlarına galiba bir etki yapmıyordu. Temizlik imandan gelir sözü bu kadar camiye, medreseye, Kur'an kursuna, türbe ve dergâha rağmen İstanbul'da tam bir yalanlamaya uğruyordu. Her türlü pislik, her semtte ağır basıyordu. Toplumda henüz bir trendezlik ve bir titizlik duygusu gelişmemişti.

Uzun tırnaklı kirli ellerin yuğurduğu kazıntı etler, duvar dibi çişler, başparmakla burnun yarısını tıkayarak yere fırlatılan sümkürük, kirli ayak ve yıllanmış ter kokusu, ibadet duygusu ve sevgisiyle beraber yaşıyordu.

Kimse temizliği ödemek istemiyor ve temizlik için ayıracağı masrafı kâr hanesine eklemeye çalışıyordu.

Özellikle gıda satıcıları bu sakat hesabın pençesindeydiler. Galata'nın dar sokaklarında ise onlar oldukça ağır basıyorlardı. Onlar kendilerine çeki düzen verseler, buraların görünüşü bir hayli değişirdi.

Bir de bina bakımını zorunlu kılacak bir uygulamaya ihtiyaç vardı. Her bina sahibi, binasını boyatmak, kapısını penceresini, sahanlığını damını sağlam tutmakla sorumlu olmalıydı.

Böyle birkaç tedbir Galata bölgesinin özelliğini ve havasını birden ışıklandırıverirdi. Gerçi bu tedbirler toplum alışkanlığının seviyesiyle çatışacaktı ama, bu çatışmayı göğüslemek ve alışkanlık üstünde biraz zorlama gerekiyordu.

Galata'nın Kemeraltı ile Necatibey caddesi arasındaki eteklerinde dolaşırken Leblebici Şaban sokağına uğradık. Bu sokağa açılan bir de küçük Kadem sokağı vardı. Galata'daki genelevlerin, ortadan büyük caddelerle açılınca bir küçük ucu burada kalmıştı.

Sokaktan şöyle bir geçtik. Her kapının önünde erkek kümeleri kaynaşıyordu. Kapıların önünde birikip içeri bakanlar, içeri girip çıkanlardan çok daha fazlaydı. Evlerin kapıları açık duruyor, içerdeki kızlara vitrinlik ediyordu.

Sadece külotla duran ve sokakta kedi ciğere bakar gibi kendilerine bakan erkek kümelerinde gözleriyle müşteri arayan kadınların hali bir tuhaf etti içimi...

Bu taraklarda bezi olmayanlar da gelip geçiyordu sokaktan.

Galata genelevlerinin asıl ana parçası Yüksekkaldırım'dan aşağıya inen dik yokuşlardan birinin üzerindeki bir sokaktaydı. O sokağa bir kapı yapmışlar ve evler kapının arkasından kalmıştı. Oradan da şöyle bir geçmiş-

tik. Orada da manzara aynıydı. Kapıların önüne küme küme birikmiş erkekler ve açık kapıların arkasında bikini külotlu kadınlar.

Toplumdaki hastalığın ve dengesizliğin en kesin ölçüsü olan bu tür ticaret henüz hiçbir yerde tam olarak önlenemiyordu.

Ama bizdeki büsbütün göze batıcıydı.

Milletlerarası bir anlaşmayla genelev ticareti sözde yasaklanmış ve biz de imza atmıştık anlaşmaya... Bundan bir süre sonra da bu evlerin bir kısmının kapatılmasına gidilmişti. O zaman ev sahipleri her tarafa başvururken bana kadar da topluca gelmişler ve Türkiye'de bu işin sökmeyeceğini, kontrolsüz bir fuhuş pazarının çok daha büyük belalar yaratacağını anlatmışlardı.

Sosyal açıdan çözümlenmesi gerçekten çok zor olan bir problemdi bu. Ama yine de böyle bir insan ticareti, insanın insanlık duygusuna dokunuyordu.

İş alanlarının alabildiğine genişlemesi, eğitimin bütün toplumu kapsaması, kadın hak ve özgürlüklerinin sağlam bir platforma oturtulması, bu tür ticareti nisbeten azaltıyor ama yine de eski alışkanlıkların kökünü kazıyarak tümden ortadan kaldıramıyordu.

Bu tür ticaret zorlanınca gizleniyor, büsbütün pahalılaşıyor fakat bir türlü bitmiyordu.

Türkiye'de ise özellikle alt tabakalarında ve kasabalarda korkunç bir cinsel bunalım vardı. Bu bunalım bakışlardan dahi belli oluyordu. Ve bu bunalımın ağırlığını hafifletmek, geçim koşullarının değiştirilmesine ve eski şartlanmaları da kıracak toplumsal büyük devrimlere dayanıyordu.

Galata'nın genelevleri üzerinde doğru dürüst bir inceleme yapıldığını sanmıyorum. Böyle bir incelemenin ne kadar zor olacağı da meydanda. Ancak böyle bir incele-

me çok eminim ki aklın hayalin alamayacağı yaraları çıkaracaktır ortaya.

Mekanizmayı aşağı yukarı biliyoruz. Geçim darlığı, evlatlık yahut hizmetçilik şeklinde zengin çevrelere kayma, oradan da evlenme yolları ararken, ters olaylarla karşılaşıp sıkıntıya düşme, borçlanma bu yolun kanallarından sadece bir tanesi. Daha böyle nice nice kanallar var. Artist olma merakının sürüklediği sergüzeştler, bunların geçtiği konsumatrislik köprüleri vs.

Türkiye'de beyaz kadın ticareti çok yoğun bir piyasadır ve dış ülkelere kadar uzanan bir trafik halindedir.

Galata genelevleri bunun en resmi kısmı sadece.

Doğrusu evlerin önünden geçerken pek de dikkatli bakamadım oralara. Yüzler ve şekiller flu bir sinema gibi kayıyordu önümden. Bir evin içinde yaşlıca bir adam ayak ayak üstüne atmış, sigara içiyor, yarenlik ediyordu. Bir tanesinin kapısı önüne çıplak bir kadın çıkmış evin önünü hortumla sular gibi yaparak, içeri bakanlara laf atıyordu. Bir tanesinin merdiven başında çıplak bir kadın öyle dimdik duruyordu... Ve sokak arı kovanı gibi işliyordu.

Araştırmadım ama eski Ceneviz kolonisinin en değişmemiş yeri belki de buralarıydı. Yahut değişmişse bile iki mahalle aşağı, iki mahalle yukarı olarak değişmişti.

Dünyadaki bütün değişiklikler henüz daha kadın erkek arasındaki ilişkiyi kendisine layık bir yücelmeye bütünüyle ulaştıramamıştı... İnsanlığa ait bunca zaferler arasında bu temel konudaki başarısızlık gerçekten hem garip, hem de hazindi.

ŞEYH GALİP DERGÂHI — GALATA KULESİ — BİTPAZARI'NDA GEZİNTİ — ALAGEYİK SOKAĞI'NDA VİETNAM ŞİİRİ DİNLEDİM

Şeyh Galip için Divan edebiyatının son büyük ozanı derler. Dilini pek anlayamadığımızdan tadına varmış değilim. Lugat karıştırarak şiir okumanın da zevki olmuyor. Şeyh Galip tam Fransız devrimine rastlamış olduğu için, Paris'te Robespierre'ler, Marat'lar, Danton'lar konuşurken Osmanlı sanatçıları neler söylüyorlarmış diye vaktiyle yazdıklarını zar zor sökmeye çalıştığım oldu.

Ey mah uyu uyu ki bu şep
Güşunda yer ede banki Yarep
Malûm değil eğerci matlap
Öyle görünür ki hükmi kevkep
Sihi siteme kebap olursun.

Tarzında anlamı çok derin şeylerdi. Mevlevilikle tasavvufun başdöndüren dünyasında, insan hem büyük bir ozan, hem de III. Selimin dostu ve Valde Sultan'la kızkardeşlerinin gözde şeyhi olursa, yazdıklarını kolay kolay sonradan gelen kuşaklar sökemez.

Nitekim kendisi de aşamalı şeyler söylediğini itiraf etmekte:

Tarzı selefe tekaddüm ettim
Bir başka lügât tekellüm ettim

Demektedir...

Benim Şeyh Galip'ten arada sırada tekrarladığım tek mısra en Türkçe yazılmış olanıdır:

İnsafın o yerde namı yok mu

Yüksekkaldırım'dan aşağı inerken Galip Dede'nin türbesinin de içinde bulunduğu eski Mevlevi dergâhına şöyle bir uğradık. Avlusu, çeşmesi, ağaçları, mezarlarıyla Galata'nın gürültüsü, patırtısı arasında sakin bir yerdi. Dergâhı onarıyorlardı. İyi de ediyorlardı. Bir toplumun geçmişe çizdiği gerçek grafik, yetiştirebildiği sanatçılarla düşünürlerin nirengi noktalarından geçer.

Galip Dede'nin mezarı önünde azıcık durduk:

— Haberin olsun, bizler de henüz sorduğun sorunun cevabını almış değiliz, dedim.

Galip Dede'nin dergâhından Galata Kulesi'ne yani III. Selim devrinden Cenevizliler devrine indik. İstanbul'da tarih geriye doğru çok kolay aşılıyor. Ama ileriye doğru fazla hamle yaptın mı Sağmacılar'daki yeni cezaevinden öteye gidemiyorsun.

Galata Kulesi ilk defa 491 ile 518 yılları arasında Bizans İmparatoru I. Anastas tarafından İsa'nın kulesi olarak yapılmış, Bizanslılar Cenevizlilere Galata'da oturma hakkını tanıyan anlaşmayı imzaladıktan sonra da, 1261'de, çevresindeki savunma duvarlarıyla birlikte harap olmuş yıkılmış kule. 1349'da Cenevizliler yeniden yapmışlar kuleyi. İstanbul'un fethinden altı yıl kadar önce de boyunu daha yükseltip, çevresindeki duvarları kuvvetlendirmişler.

Fatih önce kulenin son iki katını yıkmış. Bu devirde bir süre hapishane olarak kullanılmış kule. Sonra yine Fatih devrinde yıkılan katlar yangınları gözetlemek için ahşap olarak yeniden yapılmış.

Bundan yirmi beş, yirmi altı yıl önce lisede okurken bir cumartesi günü arkadaşlarla birlikte çıkmıştık kuleye. Kulenin rutubetli, karanlık, kalın, taş merdivenlerini hâlâ hatırlıyorum.

Bu sefer bir daha çıktık kuleye. Kule iyiden iyiye değişmiş, ışıklı sahanlığı, modern asansörleri, tepesindeki Ceneviz meyhanesi, lokantası, gece kulübüyle ultra modern bir şey olmuş.

Hafif ışıklı, vitraylı modern meyhanenin garsonları henüz müşteriye alışık değillerdi. Zaten bizden başka kimsecikler yoktu ortada. Açık mutfak kapısından konuşmalar çalınıyordu kulağımıza:

— Asansöre binerken para verdin mi?

— Vermedim.

— İyi etmişsin, sakın verme. Sen namussuzluğa uğradın. Anasını avradını bu dünyanın.

— Bir de babamın altı milyonu var diyor o.

— Ulan haydi be, altı milyonu olsa babasının, gelir de garsonluk eder mi burada?.

Analı avratlı tarafından dertleşme bir hayli sürdü. Konuşanlardan biri mutfaktan çıkarken:

— Kimmiş o babasının altı milyonu olan garson, dedik.

Genç adam şöyle bir durdu, ayaküstü anlattı meseleyi.

Kendisi Kars'ın bir ilçesinde ilkokul öğretmeniymiş. Tatilden yararlanıp ilk defa gelmiş İstanbul'a. Kulenin lokantasında iş bulmuş. Fişleri tutma görevini vermişler kendisine. Ama iddiasına göre garsonlar hesap pusulalarının üstüne kaşla göz arasında ödendi mühürünü basıp, paraları vezneye yatırmamışlar. Sonunda yüz elli lira açık çıkmış. Öğretmen:

— Lokanta açılalı daha iki gün oldu, cepten yüz elli lira ödedik. Hemen ayrıldım işten, dedi.

Kendisine bu kazığı atan bir garson varmış, babasının altı milyonu olduğunu söylüyormuş.

— İki günde kaç paralık iş oldu, diye sorduk.

— Günde rahat on bin lira, dedi.

Yalnız kuleyi tutan üç milyona yakın masraf etmiş. Kule Belediyenin olduğu için masraf kiradan düşülecekmiş. Doğru mu yanlış mı, üç milyon kaç yıllık kira sayılıyor araştırmadım. Sadece bir biranın yedi buçuk lira olduğunu öğrendik. Beş lira da asansör parası. İki kişi etli şaraplı bir yemek yemeye gitti mi Kuleye, en azından iki yüz papeli bayılacak, demektir. İstanbul'un lüks lokantalarının fiyatı da bundan aşağı değil zaten.

Özgürlük içindeki kalkınma düzeninde Belediyenin malı olan tarihi anıtlar halkın hizmetine başka türlü açılamaz.

Neyse Kuledibi'ndeki ayaküstü meyhaneleri Belediyenin malı olan tarihi anıtlar değillerdi.

Galata Kulesi'nden inince, Galata'nın o civardaki Bitpazarı'na uğradık. Her dükkânda yığın yığın eski koltuklar, dolaplar, aynalar, avizeler duruyordu. Bazı dükkânlar yeni mobilya da yapıyorlardı. Bir tanesinde sedefli antika bir takım gördüm:

— Kaça, diye sordum...

Dükkâncı:

— Ne kadar sedefli parça varsa hepsini sana iki bin liraya vereyim, çık dışarda yirmi binden sat, dedi.

Hayatımda ilk defa bana bu kadar kârlı bir iş teklif eden Galata'nın bitpazarındaki satıcıya gösterdiği büyük imkândan ötürü öylesine müteşekkir kaldım ki:

— Peki sen niye yirmi bine satmıyorsun, diye soramadım artık.

Böyle yerlerde insan biraz romantikleşiyor. Karnı

deşilmiş koltuklara, çatlak aynalara, kırık gadroplara bakarak bunları vaktiyle kimlerin kullanmış olduğunu düşünüyor. Hele bir yerde babaannemin yatağının başucunda duran, üstü mermer, tek çekmecesinin altındaki dolabıyla küçük bir komodinin eşini gördüm ki, yavaşça elimi uzatıp içinden şeker aşırmak geldi...

Başka bir yerde de vaktiyle bizim evin bahçesinde duran kanape uzunluğunda, arkası kalkık ve baş tarafının her iki yanında dirsek dayayacak koltukları olan somyalı bir şezlongun benzerine rasladım. Bizimki büyük gölgeli atkestanesinin altında dururdu. Entarisiyle babam uzanırdı üstüne. Buradaki ardiyenin arka tarafından duruyor ve üstünde çeşit çeşit hırdavat duruyordu.

Bir dükkânın kapısı yanına asılmış, çerçeveli bir de fotoğraf gördük. Fotoğrafın sahibi üstüne İngilizce 6 Mayıs 1908 Saint Georges Bayramı Büyük Ada, diye yazmıştı. Geniş kenarlı tüylü şapkalı kadınların yürüyüşüne bakan, pos bıyıklı fesli erkek kalabalıkları görünüyordu.

Şu fotoğraftaki gölgelerin sahipleri şimdi neredeydiler, ne olmuşlardı?

Akıp gitmiş yaşantılardan Bitpazarındaki kalıntılara bakmak insanı böyle kötü bir edebiyata sürüklüyor işte...

Galata'nın sokakları büyük eski suratlı taş binaların arasından inişli yokuşlu, merdivenli merdivensiz, daracık uzanıyordu. Oraya buraya bakkal dükkânları, meyhaneler, marangoz dükkânları serpilmişti. Kır kesik saçlı, siyah giyimli, şişman kadınların başörtüleri yoktu. Hızlı hızlı bozulmuş bir İspanyolca konuşuyorlardı. Bazen iki büklüm, yüzü kırış kırış sıska bir ihtiyar kadına rastlıyorduk. Çenesindeki et beninden bir siyah kıl uzamış sarkıyordu. Çaresizliği içinde bir sepet taşımaya uğraşı-

yordu. Ve evlerden evlere asılmış çamaşırlar bayrak bayrak sallanıyordu.

Galata muhakkak ki Osmanlı İstanbul'u değildi. Cumhuriyet İstanbul'u da değildi. Ama yine de İstanbul'un bir parçasıydı. Ve dünyada yalnız İstanbul'da rastlanacak bir özellikteydi.

Alageyik Yokuşu'ndan aşağı inerken, kahveden biri seslendi.

— Çetin Bey, Çetin Bey...

Durduk.

— Bir çayımızı içmez misiniz?

Israrı başka ısrarlar izledi. Oturduk kahveye... İstanbul'un kendi çevrelerinde ünlü kabadayılarının yerleriydi buraları. Hepsinin kendilerine göre menkıbeleri vardı. Kiminin kolu kurşun, kiminin sırtı bıçak yaralarıyla doluydu. Bazılarıyla ortak dostlara sahiptik. Cezaevleri İstanbul'un bileği güçlü gözüpek çocuklarıyla, inancı güçlü gözüpek çocuklarını bazen aynı kaderde birleştiriyor ve kurulan dostluklar kolay kolay bozulmuyordu.

Orada bir sosyalist arkadaş tanıştırdılar bana. Ağabeyi üç adam vurmuş, yirmi dört yıla mahkûm olmuştu. Kendisinin hayatı da herhalde çeşitli maceraların hevengiyle yüklüydü. Kitaplardan, siyasetten konuştuk. Kendi yazdığı bir Vietnam şiirini okudu bize. Her mitingde bağıra bağıra okunacak kadar güzeldi.

Kahvedeki arkadaşlardan bir tanesi İnönü'yü tutuyordu. Bu konuda sosyalist arkadaşla tartışıyorlardı. Fakir değildiler. Hatta kendi dünyalarında çok büyük paralar kazanıyorlardı. Ama hiçbiri de beğenmiyordu bu düzeni.

— Biz bu düzen yüzünden vaktiyle okuyamadık, diyorlardı.

Ama özellikle sosyalist arkadaş öyle kitaplardan söz açtı ki, vaktiyle okuyamamış olmasının hıncını iyice çıkarmış olduğunu anladım.

Bir Galata kahvesinde, İstanbul'un kabadayılarıyla çay içerek sosyalistlik konuşmak, İstanbul gezilerinin en zevkli anılarından biri olarak kaldı gönlümde.

SÜTLÜCE — KASIMPAŞA — ÇAPAÇUL BİR KARGAŞA — YERİ TERS SEÇİLMİŞ İŞLETMELER

Haliç'in Sütlüce - Kasımpaşa kıyısı fabrika ve tersanelerle dolu. Şayet burasını Haliç'in karşı kıyısıyla kıyaslarsak, burası daha rahat, daha az çarpık çurpuk, daha az eski.

İlk göze çarpan şey, fabrika sahiplerinin çapaçulluğu ile savrukluğu. İşletmelerinin çevresini albenili yapamıyorlar. Daha doğrusu önem vermiyorlar buna. Moloz yığınları, hurda kalıntıları, ambalaj döküntüleri parça parça kümeleşiyor fabrikaların çevresinde. Oysa uygarlık teferruat titizliği demektir. Kapıyı yapar da tokmağına boş verirseniz, uygar sayılamazsınız. Bizde ise kapı yapıldı mı, tokmağına kimse önem vermiyor. Ve bu laubalilik çirkin bir özenti eksikliği yaratıyor... Ne fabrikacı, ne kızakçı, ne de apartmancı özeniyor yaptığı işe. Alelacele yasak savar gibi kuruyor kurduğu şeyi.

Bu anlayış derhal bir seviye düşüklüğünün tablosunu çiziveriyor her yerde.

Bir fabrikanın için dışını tertemiz tutmak, bir toprak kümbeti kaldırıvermek, hırdavatları istifleyip depolamak alt tarafı kaç günlük bir emek alır? Ama böyle bir itina bir iş titizliğinin, bir yaratma sorumluluğunun belgesidir.

Haliç'in Kasunpaşa kıyısındaki işletmeler böyle bir keşmekeşin döküntülü itinasızlığı içinde.

Oysa aynı kıyıda bir de askeri işletmeler var. Onların görünüşü derli toplu çiçek gibi. Aynı temiz görünüşü siviller de pekâlâ yaratabilirler. Ne yazık ki pasaklı kadın kayıtsızlığında buradaki işverenler. Paraları belki artmış ama görgüleri hiç de artmamış. İşlettikleri yerlerin manzarasından belli bu...

Halıcıoğlu iskelesinin dibindeki çardaklı kahvede birer çay içtik. İstanbul sıcaktan yanıyordu. Önümüzde dizi dizi kayıklar kıpırdaşıyordu. Haliç'in kıyıyı okşayan suları her yerde siyah lağım suyu renginde.

İhtiyar bir sandalcı sandalını, Eyüp'ten gelen sandalların yanaştığı tahtadan alçak, kayık iskelesine bağlamıştı. İki adam, ihtiyar sandalcı sanki yeryüzünü yok edecek bir atom bombasını kurcalamış gibi bağırıp çağırıyorlardı sandalcıya. O ise ellerini açıyor, gülümsemeye çalışıyor, bir daha yapmam der gibi tavırlar takınıyordu.

Kahvede oturan birine:

— Niye kızıyorlar bu kadar, dedik.

— Cehalet işte bey, dedi.

Halktan kişilerin birbirlerini cahil bulmaları, en sık rastlanan olaydır Türkiye'de. En çok karşılaştığım söz:

— Yazıyorsunuz ama yazdıklarınızı kaç kişi anlıyor, yakınmasıdır.

Bunun altında:

— Ben ama onlar gibi değilim gayet iyi anlıyorum, övünmesi yatar.

Bu tür yakınmaları gördükçe içimden:

— Madem sen o kadar iyi anlıyorsun, başkası niçin anlamasın, diye düşünürüm.. Ama payelenmesini kırmamak için:

— Öyle ama ne yapacaksın, der geçerim.

Kahvedeki dost da, ihtiyar sandalcıyla, sandalcıya çatanları cahil buluyor:

— İncir çekirdeğini doldurmayacak şeyler için kavga ederler böyle, diyordu.

İnsanların gücü incir çekirdeğini dolduracak şeyler için kavgaya yetmezse, kişiliklerini başka şekilde tatmin etmeye yönelirler elbette...

Kahvenin bitişiğinde bir tersane vardı. Bin tonluk bir yük gemisi inşa ediliyordu. İşçiler, iskelelerin üstünde geminin bordasındaki çelik levhaları kaynatıyorlardı.

... Tersanenin çevresi, yıkık dökük tahta barakalarla çöplük gibiydi. Oysa azıcık bir trendezlikle çok daha düzenli görünebilirdi bu işletmeler. Ama patronlar temizlik ve tertip için iki kuruşluk harcama yapmayı fuzuli buluyorlardı. Kapkaç kafasının yozlaşmış izdüşümü de böylece bütün atölye, şantiye ve binalarda yansıyıveriyordu.

Yoksa aslında şirin yerlerdi buraları. Bir gıdımlık itina ile çok daha şirin olabilirlerdi.

Bir de, pekâlâ başka yerlerde de kurulabilecek un fabrikası, kamyon karasörü şantiyesi gibi işletmeler vardı. Bunları gelip Haliç'in kıyısında kurmanın hiçbir anlamı yoktu. Bunlara İstanbul dışında çok daha uygun yerler bulunabilir, Haliç'in de Haliç'liği ziyan olup gitmezdi.

Halıcıoğlu'ndan Hasköy'e doğru İstanbul mezbahasının kuruluşları uzanıyordu. Kırkılmış, kınalanmış koyunlar, yirmi dört saatlik ömrü kalmış birer idam mahkûmu olduklarından habersiz mezbahanın karşısındaki küçük sundurmaların altında iki tutam ot geveleyerek bekleşiyorlardı.

Ara:

— Gel gezelim mezbahayı, dedi.

Hava güzeldi. Yollar, evler, tepeler, mahalleler şıkırtılı bir aydınlık içindeydi. Canım çekmedi mezbahayı gezmeyi.

Ara'ya:

— Benim yüreğim yufkadır, dayanmaz, dedim.

Aslında mezbahanın da oraya kurulmuş olması İstanbul için bir cinayetti. İstanbul her yanıyla planlı, zevkli, akıllı bir itina isteyen bir yeryüzü mucizesiydi. Çürük bir kavunu bıçaklar gibi bu canım kenti orasından burasından bıçaklamak, sade Türkiye'ye karşı değil insanlığa karşı da affedilmez bir barbarlık oluyordu.

Ne çare ki İstanbul'da oturmak zevkinden yoksun olmak istemeyenler, olur olmaz her türlü iş yerini burada kuruveriyor, gelecek kuşakların da aynı zevklerden yararlanmasını kökünden imha ediyorlardı. Belediye gibi resmi kuruluşlar da aynı sorumsuzluk içindeydiler. Örneğin gelip Haliç kıyısına yapıveriyorlar mezbahayı. Bir deniz kıyısı bulmuş olmanın kolaylığına feda ediyorlardı İstanbul'u... Bu tür kolaylıklarla edilecek kârın, buraları güzel tutmakla sağlanacak kazanç yanında pek bücür kalabileceğini hesaplamıyorlardı.

Hasköy iskelesinin yanında — bu küçük iskelelerin de önündeki tümsekleri, pislikleri, çirkef sularını temizlemek yarım günlük işti, ama kimsenin aldırdığı yoktu — ev büyüklüğünde bir buhar kazanı duruyordu. Kazanı bir gemiden çıkarmışlardı.

Ayaküstü elimizi sıkmıya gelen bir dosttan bilgi aldık:

— Yahu nedir buradaki bu kazan, dedik.

Bir adam varmış. Eski gemilerin kazanlarını satın alıyor, sonra bunları yeni kurulan buharlı fabrikalara sa-

tıyormuş. Bu kazanı da yüzbin liraya almış, getirip buraya çıkarmış.

Hasköylü dost:

— Ufak bir tamirle mükemmel çalışır bu kazan. Adam en az yüzbin papel kâr edecek, diyordu.

Bin yıl düşünsem eski gemi kazanı alıp satarak bir anda yüzbin lira kazanılabileceğini imkânı yok bulamazdım.

İstanbul bu biçim akla hayale gelmez garip kazançların şehri. Ve bu kazançlar çoğunlukla böyle üretime dönük olmayan, spekülatif kazançlar. Kolay kurnazlık kazançları.

İktisadî mekanizmanın böyle bir ağırlık altında olması şehrin insan yapısını çarpıtıyor.

Milletlerarası bir sermayecilik rekabetine gidilemediği için, sorumsuzluk ve itinasızlık alışkanlık halini alıyor. Herkeste bir boşvericilik var ve kimsede işini daha iyi yapma özentisi yok. Çünkü milletlerarası bir standarda girilmemiş. Böyle bir standardda yerini alma ihtiyacı duyulmuyor. İnsanlar böyle bir ölçünün yaratacağı sorumluluğun ve disiplinin dışına düşmüşler. Ala ala hey, tuhaf bir çapaçulluk içinde yaşamaya uğraşıyorlar.

Dar bir yokuşta yandaki evle konuşan bir şoför aldırmıyor yolu tıkamış olduğuna. Marangoz yaptığı masanın görünmeyen yerlerini rendelemeye bile özen göstermiyor. Tamirci söz verdiği gün teslim etmiyor aldığı işi.

Bu ölçü, dünya standartlarından kopmuş, dünya pazarlarının empoze ettiği disiplinden uzak kalmış ülkelerin karman çorman ölçüsü.

Bu hercümerç kapitalizme geçip yeryüzüne açılamamış ülkelerde ancak planlı bir iktisat ile alışkanlıkları törpüleyerek rayına konabilir. Başka hiçbir çıkış yolu yoktur bu kargaşalığı düzeltmenin.

İstanbul'u özgürlük içinde kalkınma adıyla her önüne gelenin para kazanmak için aklına esen barbarlığı kurnazlık diye uygulayacağı bir şehir olmaktan çıkarmak gerekiyor. Şehirde mevcut bütün atölye ve işletmelerin sağlam bir planıyla bir envanterini bulsam, şehrin nasıl kemirildiğini çok daha somut olarak koyabilirdim ortaya. Bunların çektiği insan gücü ile yarattığı üretimin rantabilitesi hesaplanınca yarısı boşa giden bir çırpınmanın analizleri çıkardı ortaya.

İş bilenin, kılıç kuşananın anlayışıyla ne Türkiye'nin ne de İstanbul'un çağdaş standartlara kavuşmasına imkân ihtimal yoktur.

Bu ise bugünün prototip politikacısıyla gününü gün etmek isteyen kapkaççısının umurunda bile değildir.

TOPHANE PARKINDA UYUYANLAR — VİZE SATICILARI — SEYYAR TANSİYONCU — KILIÇ ALİ PAŞA CAMİİ — AMERİKAN EŞYASI

İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun dışarıya işçi sevkeden bürosu Tophane'de, Boğazkesen'in bir altındaki Lüleciler Caddesi'nin başındadır. Her gün, her saat bir anababa günü orası. Büronun merdivenlerinden inenler çıkanlar, caddenin başında bekleşenler, bitişikteki Tophane Parkındaki banklarda sıram sıram dizilmiş oturanlar. Büronun karşısındaki set üstü kahvesinde çay içerek konuşanlar, Türkiye'den dünyaya açılmış işçi pazarının sevkiyat yığınağını teşkil ediyorlar.

Dışarıya gitme sırası gelmiş olanlar ülkenin dört bir yanından buraya akıyorlar.

Kahveye biz de çıktık, oturduk. Önümüzdeki asfaltlardan korkunç bir trafik akıyor. Karşıda Kılıç Ali Paşa Camii, biraz ötesinde Nusretiye Camii... Yanda eskiden topların döküldüğü Tophane'nin kubbesi...

Dışarıya gitmek isteyen kadın işçiler erkeklerden daha şanslıymış. Daha ucuza çalıştıkları için gitme sıraları çok çabuk geliyormuş.

Kahvenin çevresindeki küçük küçük dükkânlarda mavi kaplı pasaportlar satılıyor, vize formaliteleri takip ediliyor.

Her biri dükkânın tabelası yanına «Bulgar vizesi verilir» diye ilanlar koymuş.

Önce bunun ne demek olduğunu anlayamadım.

— Nasıl oluyor da Bulgar vizesini bu dükânlar verebiliyor, diye sordum.

Meğer dükkâncıların Bulgar Konsolosluğuyla temasta olan adamları varmış. Konsolosluk normal vizeler için on kâğıt, acele vizeler için yirmi kâğıt alıyormuş. Dükkâncılar ise her işçiden beş lira komisyon karşılığında topluca pasaportları konsolosluğa götürüyor ve vize işlerini yaptırıyorlarmış.

Kahvede elindeki küçük çantada tansiyon ölçme aleti taşıyan bir adam dolaşıyordu. O da muayeneye gidecek işçilerin tansiyonunu ölçüyordu. Sağlık muayenesi sırasında tansiyonu yüksek çıkan işçilere:

— Tansiyonunu düşür de gel, diyorlarmış.

Onun için işçiler, muayeneden önce tansiyonlarını kontrol ettiriyorlar, tansiyonu yüksek çıkanlar da, yine kahvede tansiyonlarını ölçtürerek düşüp düşmediğini öğrenmeye çalışıyorlar...

Tansiyoncu ile konuştuk. Kendisi eski bir sağlık memuruymuş. Tansiyonu yüksek olanlara hap falan vermiyormuş. Sadece:

— Limon yiyin, sarmısak yiyin, diyormuş.

Bunlar İstanbul'da ortaya çıkan yeni meslekler. Bulgar vizesi alma mesleği, ayaküstü tansiyon ölçme mesleği...

Birkaç körüklü fotoğrafçı da, tezgâhını kurmuş, vesikalık resme ihtiyacı olanların resmini çekiyor sokakta.

Tam Türkiye'nin asıl kalkınmakta olduğunu belgeleyen örnekler bunlar.

Sevkiyat her hafta çarşamba ve cumartesi günleri yapılıyormuş.

— Her postada ne kadar işçi gidiyor, diye sorduk.

İki bine yakın işçi gidiyormuş. Çoğunluğu kadınlar teşkil ediyormuş.

Kahvede Niğde Aksarayı'na bağlı bir köyden gel-

miş bir rençberle tanıştık. Almanya'ya gidiyormuş. Kardeşi beş yıldan beri arada Mersedes fabrikalarında çalışmaktaymış. Kendisini aldırtmak için davet mektubu yazmış. Almanya'daki akrabaları tarafından böyle davet mektubu alanlar, normal sıraya sokulmadan öncelikle gönderiliyorlarmış. Ama şimdi bu usul kaldırılmış. Sadece karı kocaların yaptıkları davetler için uygulanıyormuş artık bu öncelik.

Aksaraylı rençbere davet, bu usulün kaldırılmasından önce yapılmış olduğu için onun hakkı yanmamış.

Rençber, kavrukumsu esmer, genç bir adamdı.

— Niye gidiyorsun, diye sordum.

— Köyde geçinemiyoruz, dedi.

Aslında dört kardeşmişler, yüz dönüme yakın tarla ları varmış. Ama tarla hiçbirini beslemeye yetmiyormuş.

— Rençberlikten başka bir iş geliyor mu elinden?

— Ne olsa yaparım, diyor.

— Ne demek ne olsa yaparım?

Böyle sıkıştırınca betonarmeci olduğunu söylüyor. Herhalde bir inşaatta kum çakıl falan çekmiş olacak...

— Evli misin?

— Evliyim.

— Yani bırakıyorsun hanımı...

Besbelli bu soruyla daha önce de epey karşılaşmış.

— Ne olacakmış karı, diyor, karnımızı doyuramadıktan sonra...

Hayatın gerçeği önünde hanımı bırakmış olmaya aldırmaz görünüyor.

— Belki sonradan aldırırsın.

Belki der gibi bir dudak işareti yaptı. Pek niyetli görünmüyor. Kimbilir onun gözünde şimdi Almanya nasıl... Eski hayatını bırakıp yeni bir hayat başlayacak. Çeşit çeşit hayaller ve heyecanlar içinde...

Kalkınıldığı iddia edilen bir ülkeden oluk oluk dı-

şarıya akıyor insanlar. Kalkınmanın epey garip bir alameti farikası...

İnsan kendi kendisine soruyor:

— Acaba kalkınmasaydık, ne olacaktık, diye...

Tophane Parkı'ndan geçerek iç mahallelere doğru yürüdük. Parkın bir köşesinde yerlere, kıyıdaki bankın üstüne serilmiş, komaya girmişcesine ölü gibi uyuyan insanlar... Yorulmuşlar da mı uyuyorlar, yoksa esrarın etkisi mi, pek çözemedik...

Çocuklar oynuyor ortalıkta... Şerbet, fıstık, simit satıcıları dolaşıyor. Ve kadınlı erkekli Türkiye'nin dört bucağından gelmiş işçiler, kafalarında binbir düşünce Almanya'ya gitme sıralarını bekliyorlar.

Parkın arka tarafındaki sokakta yanyana birçok kahve. Kahvelerin yanında hazır elbise satıcıları... Dükkânın önüne asılmış lacivert elbiseler askıların üstünde dalgalanıyor. Bu lacivert elbise Almanya'ya gitme kıyafeti. Onun da karşısında bir dönerci...

Tophane'nin arka mahalleleri, şuradan buradan betonlaşmaya dönüşen ahşap yığıntıları, Osmanlı havası hemen hiçbir şey kaybetmemiş buralarda. Bir evin penceresinden gergef dokuyan bir kadın başı görünüyor. Yeşil takkeli beyaz sakallı bir ihtiyar yavaş yavaş yürüyor.

Seferikethüda Camii'ne şöyle bir uğradık. Oradan da Cicim Çıkmazı'na birkaç adım attık. Kadınlar kapı önlerinde çamaşır yıkıyorlar. Çocuklar oynaşıyor, çürük çarık evlerin açık kapılarından rutubetli bir loşluk görünüyor.

Tepelerde ise kademe kademe Beyoğlu'nun büyük apartmanları.

Tophane'nin iç mahallelerini arkamızda bırakarak, asfaltları geçip Kılıç Ali Paşa Camii'ne yürüdük. Kılıç Ali Paşa, Kanuni'nin, Sarı Selim'in, Üçüncü Murat'ın ünlü kaptanı deryası. Kendi adına Sinan'a yaptırtmış bu camiyi. Söylentilere göre Üçüncü Murat, Kılıç Ali Paşa'nın ününü pek çekemezmiş. Onun için de kaptanı derya, padişahtan:

Camiyi nereye yaptırayım, diye sorduğu zaman, Üçüncü Murat kendisine:

— Madem sana denizlerin sultanı diyorlar, git camiini denize yaptır, cevabını vermiş.

Kılıç Ali Paşa da vaktiyle denize doğru bir çıkıntı yapan bugünkü yere yaptırmış camiini.

Kılıç Ali Paşa'nın türbesi de camiinin avlusunda girerken sol köşedeydi. Dış yönünde bir seyyar köfteci, köfte pişirip satıyordu. Resmini çektiğimizi görünce celallendi.

— Bana bir şey yaparlar da çoluğum çocuğum aç kalırsa ben size gösteririm, dedi.

Fıkara köfteci haklıydı.. Tek geçimi buydu. Onu herhangi bir tehlikeye karşı dört elle korumaya çalışıyordu.

İstanbul'da böyle şeylerle geçinmeye çalışan yüz binlerce insan var. Aslında bunlar da gizli işsizler. Büyük yatırımlara gidip teknisyen orduları kuramadığımız için, atom çağında herhangi bir üretim yapmadan köfte, gazoz, simit, ayran satarak, tansiyon ölçerek, Bulgar vizesi çıkartarak geçinmeye uğraşıyorlar. Ve işin komiği bunların yaptıkları da milli gelirin artış rakamlarına ekleniyor. Kalkınma hızının sürati böyle hesaplanıyor Türkiye'de.

Tophane'nin deniz kıyısı yönünde Amerikan pazarı

denilen modern dükkânlar var. İncik, boncuk, oyuncak, sinema makinesi, piknik eşyası v.s. satıyor bu dükkânlar. Sözde PX'lerden çekilmiş kaçak eşya bunlar. Aslında müşteri tutmak için yapılan bir reklam bu. Yerli malını dahi kaçak eşya olarak tanıttın mı gradosu yükseliveriyor Türkiye'de. Antika eşya sahteciliği her yerde vardır. Ama Amerikan eşyası sahteciliği sadece bizim bulduğumuz bir icat.

Tophane çeşmesi, kopmuş musluklarıyla fazla süslü bir Lale devri anıtı. III. Ahmet yaptırmıştır bu çeşmeyi. Ama çeşme daha o zaman haraplaşmış ve III Ahmet'in yerine geçen I. Mahmut yeniden onartmıştır bunu.

Bütün bu eski anıtların çevrelerinin açılması iyi oldu.

Ancak bizde hep mostralık üstüne çalışılıyor. Mahalle araları ve onları planlanmasıyla kimse fazla uğraşmıyor.

Cilacılık, gözboyamacılık var ya, bu aslında bir kalkınma değil, tam bir çöküntü devrindeki yutturmaca anlayışının tipik karakteri.

Ve bugünkü İstanbul'da bu cila ile acı gerçek yanyana pek çarpıcı şekilde sırıtıyor.

TOPHANE YIKINTILARINDA ESRAR İÇENLER — BEŞİKTAŞ KIYISI — IHLAMUR — BİR LAĞIM VE HAMİDİYE SUYU — VADİDEKİ GECEKONDULAR

Tophane'den Fındıklı'ya doğru giderken asfaltın sol kıyısındaki yeni yapılmış dükkânların üstünde, sur yıkıntıları gibi eski Tophane'den arta kalmış duvar yıkıntıları, otlu molozlu arsa parçaları var.

Boş bir zamanınızda şöyle bir dolaşıverin buraları. Karşılaşacağınız sefalet, Doğu'nun en bakımsız köylerindekinden iki parmak daha eksik değildir. Yıkık teneke damlı, iğreti kapılı, kümes kadar gecekondularda Boğaz'a ve bulvarlara bakarak yaşamaya çalışan perperişan insancıklar göreceksiniz orada.

Bunlardan bazıları esrar tekkesi haline getirilmiştir. Çukura yuvarlanmış bir tanesinin dibine kadar sokulduk. Bir adam karşıladı bizi:

— Ne arıyorsunuz, dedi.

— Hiç bakınıyorduk, dedik.

— Bir resmimi çekin, dedi...

— Peki çekelim dedik.

— Çekin de anama babama göndereyim, ne halde olduğunu görsünler.

Biraz ötede sundurma gibi bir yerin altında üç adam daha oturuyordu.

Bizi karşılayanın tam resmini çekeceğimiz sırada:

— Peki ama resmi ne zaman vereceksiniz, dedi.

— Sonra veririz.

— Yooo sonra olmaz. Hemen verirseniz olur.

— Hemen nasıl verelim, hemen veremeyiz.

Kelimeler ağzından çıkarken kendiliğinden havada sallanıyor, sendeliyor gibiydi.

— Zaten bu durumda çektirilen resim gönderilmez anaya babaya.

Üstüne gitmedik adamın. O konuşuyordu:

— Çok yolsuzum ağabeyler. Bir kurşun yedim kalçama.

— Nerede, ne zaman, nasıl yedin kurşunu?

— Süleymaniye'de oldu. Bacağımdan vurdular.

Dinliyorduk.

— Matiz olmuştum, kendimde değildim.

— Peki gittin mi hastaneye, baktırdın mı bacağına?

Hastaneye falan da gitmemişti galiba, bizi atlatmak ister gibi.

— He he, dedi.

Çukurun köşesinde bir küçük baraka vardı. Barakanın açık kapısından içeri kaydı gözüm. Karanlıkta sıra sıra paçavralarla yatak arası bir şeyler uzanıyordu yanyana. Ve kapının dibinde on dört, on beş yaşlarında bir çocuk, öyle sakin bize bakıyordu.

Esrar, eski Çin batakhaneleri gibi İstanbul'un bütün köşe bucak yıkıntılarını sarmış durumda.

Dış çöküntüler, iç çöküntüleri doğuruyor ve bir kanser gün günden daha derinliğine işleyerek yürüyor.

Fındıklı'daki deniz kıyısında buldozerler özel otolar için park yeri yapıyorlardı. Balıkçı kayıkları kıyıya çekilmişti. Balıkçıların kullandığı kahvemsi küçük bir barakanın önünde birkaç kişi oturmuş konuşuyordu.

Ara:

— Eskiden burada daha çok sandal vardı. Ne oldu, dedi.

Cevap kestirmeden geldi:
— Balık çıkmıyor ki bey.
— Trolden değil mi, dedim.
Başlarını salladılar.

Beşiktaş iskelesinin çevresindeki rıhtım kahvesiyle park insanlarla doluydu. Üsküdar'a motorlar gidip geliyordu.

Beşiktaş iskelesine düdük çalarak küçük bir Boğaz vapuru yanaşıyordu.

Rıhtıma iskemle iskemle serpilmiş olan kahveye oturduk. Denizi seyrederek birer dondurma yedik.

İstanbul'u daha kimbilir kaç bin açıdan incelemek mümkündü. İstanbul'un berberleri, İstanbul'un şoförleri, İstanbul'un yalıları. İstanbul'un memurları.

Biz sadece şuraya buraya uğrayarak şöyle bir gezmeyi tercih etmiştik. Şehrin genel olarak kabataslak bir panoramasını vermeye uğraşıyor, İstanbul'un en kalın sosyal çizgisini teşkil eden keşmekeşin temel nedenlerine de arada sırada dokunmaya çalışıyorduk. Bu kadarcık bir iş için dahi suyumuz çıka çıka yoruluyorduk. Bunları kim okuyor, kim okumuyor, kim önemsiyor, kim önemsemiyor, onu da bilmiyorduk.

Çevreme bakınıyorum. İnsanlar o kadar kendi küçük dünyalarında ve yaşadıkları çağla ilgili sorunların uzağındaydılar ki. Çoğunu bir gazoz kapağının içinden çıkan rakam, İstanbul'un çöp derdinden daha çok ilgilendiriyordu. Bu ters biçimlenme ve şartlanmayı alabildiğine sömürmeye de politikacılık deniliyordu.

Biz de bütün bu yozlaşmayı kürdanla bataklık kurutmaya kalkar gibi düzeltmek için tüketip duruyorduk ömrümüzü.

Kalktık kahveden. Yıldız yokuşuna vurduk. Oradan Ihlamur'a saptık.

Ortadaki vadide ıhlamur bostanları vardı. Karşıda Maçka'nın, Topağacı'nın büyük apartmanları yükseliyordu. Arada ise eski ahşap Osmanlı mahalleleri ahir ömürleri yaşıyorlardı.

Zıtlaşmanın, çelişkinin, plansızlığın İstanbul'daki gösterilerine ne Bizans, ne Osmanlı devirlerinde bu kadar rastlanmıştır, ne de gelecek devirlerde bu kadar rastlanacaktır.

Aptal bir ucube bir de iyice çıldırdıktan sonra bir şehir yapmaya kalksa ancak bugünkü İstanbul'u yapabilir.

Ihlamur'da Hamidiye suyunun olduğu yere indik. Sıra sıra bidonlarla yüklü kamyonlar kenarlara çekilmiş duruyorlardı. Hamidiye suyu iki musluklu bir çeşmeydi. Bu çeşmelere takılmış uzun lastik hortumlarla kamyonlardaki bidonlar, kamyondan inmeden dolduruluyor, kamyonların üstünde mühürleniyordu.

Çeşmenin olduğu yer bataklık halindeydi. Bir kenarda kırık dökük kahvenin bulunduğu alçak setin ortasından kara büyük bir delik halinde bir künk, inceden inceye bir lağımı Hamidiye çeşmesinin çevresindeki bataklığa sızdırıyordu. Ihlamur, ağaçları, sebzelikleriyle İstanbul'un ortasında verimli bir köy manzarası çiziyordu. Arka sırtlarda kadınlar, çoluk çocuk ağaçların altında dağılmışlardı.

Çeşmenin az ötesinde bir iskemleye oturmuş ayaklarını yıkayan bir ihtiyarın yanına yaklaştık.

— Bu Hamidiye suyu değil mi?

— Hamidiye suyu.

— Yani Sultan Hamid yaptırmış bu suyu.

— O yaptırmış.

İhtiyar kamyon müteahhidiydi.

— Şimdiye kadar üç padişah gördüm, diyordu. Ama etliye sütlüye karışmadığım için hiç kimse dokunmadı bana.

Aslen Romanyalıymış oradan göç etmişler.

— Yaş yetmiş sekiz, diyordu.

Oysa adamakıllı dinçti ve altmış beşten fazla göstermiyordu. Tatlı tatlı konuşuyordu.

— Eskiden adam boğazlarlardı. Büyükdere'ye inerken. Şu karşıki yerler Fehim Paşa'ya aitti. Buraları da mezarlıktı. Sonradan çalgılı çengili Ihlamur gazinosu olduydu. Şimdi de böyle işte.

İhtiyar arabacılıkla başlamış işe kamyon müteahhidi olmuş.

— Bir gün, diyordu, İstinye'nin üstünde yolda kaldım. Bir de baktım bayraklı mayraklı arabalar geliyor. Yolun üstüne çıktım kollarımı açtım. Durdular. Beni almaz mısınız, dedim. Aldılar. Sen hangi partidensin, diye sordular. Parti marti bilmem ben, dedim. Israr ettiler. Adalet Partiliyim, dedim. Vay sen misin diyen, meğer onlar halkçıymış. Propagandaya çıkmışlar. Bir veriştirdiler bana. Ne nankörlüğüm kaldı, ne körlüğüm, ne kötülük gördün Halk Partisinden diye bağırıyorlardı. Sonra, sonunda da biraz ötede indiriverdiler beni.

Konuşmayı dinleyenlerden bir şoför:

— Sen o zaman kömür hırsızlığı yapıyordun değil mi, diye gülerek sordu.

İhtiyar Gazhane'de de çalışmış.

— Yok, diyordu, yirmi beş yıl çalıştım. Alnımın akıyla ayrıldım. Kazık atmışsam hısım akrabaya atmışımdır. Başkasına kazık atman ben.

Sevimli bir adamdı kamyon müteahhidi. Bunları söylerken hem ayaklarını kuruluyor, hem de göz kırparak şaka ediyorum, inanmayın sakın diyordu.

Kendisini emekliyim diye tanıtıyormuş herkese. Allahtan nerden emeklisin diye soran olmuyormuş. Sorsalar, arabacılıktan emekliyim diyecekmiş.

İhtiyarı dinleyenler Hamidiye suyunu övüyorlar:

— İstanbul'un en temiz suyu budur diyorlardı. Kahvenin altından akan lağıma o kadar alışmışlardı ki, onu görmüyorlardı. Bunu işaret etsek, lağım başka yerden geliyor, su başka yerden diye, savunmaya geçecekleri de muhakkaktı. Lağım başka yerden geliyor ve gele gele de Hamidiye Çeşmesinin tam yanını buluyordu. Bu rastlantılar ancak İstanbul'da görünen rastlantılardı.

Ihlamur'dan Mecidiyeköy'e doğru giden toprak yolu tutturduk. Sevdalılar için enfes yerlerdi buraları. Bir yanda sebzelikler, bir yanda ağaçlıklar, uzayıp giden bir toprak yol. Kafamızı kaldırarak bakıyorduk. Karşı tepelerdeki apartmanlara.

Bu vadinin içinde gecekondu semtleri vardı. Kadınlar çoluk çocuk ufacık tefecik evlerin önüne dökülmüşlerdi.

Elli altmış metre ilerde renkli renkli giyinmiş on, on beş kadın şiltelerin içine renkli renkli kırpıntılar dolduruyorlar, pamuk didiyorlardı.

Ara dayanamadı fotoğraflarını çekmeye gitti.

Kadınlar bir öfkelendiler, bir öfkelendiler. Gençten yağız yüzlü bir tanesi, hışım gibi koca bir taşı kapıp arabaya fırlatmaya kalktı.

Fırladım arabadan:

— Aman bacı ne yapıyorsun, yakışır mı sana taş atmak. Bırak bakayım o taşı elinden, dedim.

Kadın çok öfkeliydi.

— Ne diye çekiyorsunuz siz de resmimizi, diyordu.

— Sizin de dertleriniz, şikâyetleriniz var. Bu dertleri, bu şikâyetleri görüp anlamak istemeyenlere gösterip anlatmak istiyoruz onları.

— Resim çekmekle mi olurmuş bu?

Kadın azıcık sakinleşti. Arabaya bindik, yol da alabildiğine bozuktu. Sesler çalınıyordu kulağımıza:

— Namussuz herifler, itoğlu itler, adamakıllı taşlayacaksın bunları, geberteceksin ki anlasınlar.

Biz neyin anlaşılması gerektiğini anlıyorduk. Aaah keşke bir de onlar anlayabilseydiler.

CUMHURİYETE AĞIR BASAN OSMANLI — BEŞİKTAŞ'IN İÇLERİ — PANCURLARI KAPALI BİR KÖŞK — BOĞAZ TEPESİNDE DİNLENEN ÖLÜLER

İstanbul'a vaktiyle Bizans vurmuş damgasını, Ceneviz, o da vurmuş, Avrupa levantenizmi, o da vurmuş. Kırk beş yıllık Cumhuriyet ise, istampası az mürekkepli olduğu için olacak, damgasını tam çıkartamamış... Bizans'ın kendi ağırlığına denk düşen bir bütünlüğü, dengesi ve estetiği var. Ceneviz'in öyle. Osmanlının da öyle. Bütün kozmopolitliğine rağmen levantenizmin de öyle. Cumhuriyetin ise ne böyle bir bütünlüğü, ne böyle dengesi, ne böyle bir estetiği var. Bu öylesine belli oluyor ki İstanbul'da, insan — hele bir Cumhuriyetçi ise — Cumhuriyetin iç yapısındaki felsefe, fikir ve prensip yoksulluğunun ölçüsünü, İstanbul'un çizdiği tabloda yüreği burkularak seyrediyor.

Hemen hemen bütün eski semtlerin iç mahalleleri hâlâ daha tepeden tırnağa Osmanlı. Dar sokaklar, ahşap evler, bir mahalle çeşmesi, mezar kalıntıları, bir cami ve bir yatır, bir de sürüsepet çocuk. Buna demokrasi sosyal planda, üç yeni şey eklemiş. Semti güzelleştirme derneği, Kur'an kursu ve cami yaptırma derneği, komünizmle mücadele derneği... Mahallenin takkeli politikacıları bu derneklere gelen paraların harcama işleriyle uğraşıyorlar. İstanbul'un yan mahalleleri pıtrak gibi bunlarla dolu...

Bu örgütlere dayanan ve bu örgütleri finanse eden bir partinin kolay kolay seçim kaybetmesi mümkün değildir Türkiye'de. Cumhuriyetin yapısı Osmanlı kalıntısını sökememiş. Demokrasi ise mevcudun içinde en var olanı tutmaya yöneliyor ve Cumhuriyetin yapısını sağlamlaştırmaktansa Osmanlı kalıntısını sulamayı tercih ediyor.

Ve böylece İstanbul'un kenar mahallelerinde Osmanlılık, taşrada ağalık, Galata'da kompradorluk yeniden nefes alıp vermeye başlıyor. Buna demokrasi diyorlar Ankara'da. Gerçekte ise bu Ankara'nın demokrasisi değil, Osmanlı sarayının yapabileceği bir demokrasi. Vahdettin de demokrasi yapsa, demokrasi aynen böyle olurdu. Ankara demokrasisiyle saray demokrasisi arasında sonuç olarak fark kalmayınca, bu hercümerçte silinen Ankara'nın kendisi olmuş. Ve böylece demokrasi yapalım da Mustafa Kemal'i geçelim diyenler, yüzde yüz Mustafa Kemal'in gerisine düşmüşler. Tarih bunu ilerde tahmin ediyoruz ki aynen böyle yazacak.

Beşiktaş'ın içinde Tuzcu Baba Camii'ne doğru şöyle bir yürüyünüz. Osmanlı ahşabı, Cumhuriyeti tatmadan, betebeli Osmanlı apartmanına geçiyor buralarda. Birinci yıkık, ikincisi çirkin... Komprador levanten geleneğine dayanıyor, biliyor apartman yapmasını, esnaf ise apartmana özendi mi, dik, dar merdivenle kötü mozayiği aşamıyor.

Beşiktaş kahveleri Beşiktaş pazarı kırk beş yılda en belirgin olarak sadece iki yenilik tanımış, biri neon lamba, öteki buzdolabı.

Sokaktan geçen orta yaşlı birine:

Cumhuriyet ne getirdi sana, derseniz, bir anda hemen bir cevap alabileceğinizi hiç sanmıyorum...

Ama:

Demokrasi ne getirdi derseniz, derhal:

— Dinimizi, diyecektir.

Yıldız Bahçesi'nin yanından gayet iyi örülmüş iki yüksek duvarın arasından bir yol çıkıyor yukarı doğru. Gelip geçeni pek olmayan ıssız bir yol bu. Duvarları arasında öyle dimdik devam ediyor. Yolun ortasında bir kemer kapı. Geçiyorsunuz, sağlı sollu yüksek duvarlara bakarak kemer kapının altından, gitgide otlarla ballıbabalarla kaplı sel yatağı gibi bir bozulma oluyor yolda. Ve sonuna kadar çıktınız mı bir düzlüğe geliyorsunuz. Düzlüğü de geçerseniz yol tekrar yüksek duvarlar arasından otlar içinde bir kavis çizerek aşağıya iniyor.

Tam tepedeki düzlüğün denize doğru yönünde kos kocaman ahşap eski bir Osmanlı köşkü var. Konağın bahçesi set set ta aşağılara kadar iniyor. Buraya gelirken çıkılan yolun bir duvarı bu bahçenin duvarı, öteki duvar Yıldız Sarayı'nın duvarı. Köşkün bahçesinden içeri girdik. Manzara harikulade. Set set aşağıya inen altı dönümlük incir ağaçları, dut ağaçlarıyla kaplı koru halindeki bahçenin, ön kısmı hariç, geri kalanı bakımsız ve otlarla dolu.

Köşkü Yahya Efendi veresesinden Mahmut Bey diye bir zengin satın almış. Mahmut Bey ölmüş. Hanımı da burada oturmuyormuş. Onun için bekçi koymuşlar köşkün içine. Boğaza karşı İstanbul'un inci gibi bir yerinde böyle bir eşsiz eski zaman köşküyle karşılaşınca kendimi Alain Fournier'nin romanının içine düşmüş sandım. O romanda da böyle bir adsız köşk vardır. Çocukluk anılarıyla birlikte sadece hafızada kalmış bir köşktür bu, ve çocuk büyüdükçe bir türlü o köşkün nerede olduğunu bulup çıkartamamaktadır.

Osmanlı konağı pancurlarını kapamış derin bir uy-

kuya dalmıştı. Tek hayat izi sadece bekçi ailesinin oturduğu alt katta idi...

Bahçeden Boğaz meltemiyle karışık gölgeli bir yaz kokusu geliyordu. Sıcakla serin karışımı, toprakla ot karışımı, bakımsız meyve ağaçlarıyla kelebek karışımı bir kokuydu bu. Ve her şey aşağıya doğru inen yüksek duvarların içindeydi. Ve bekçi ailesinden başka kimsecikler yoktu.

— Ah burada ne güzel çalışılır, diye geçti aklımdan.

Çık yukarıya, aç pancurları, koy yazı masasını, kitaplarını, yazı makinesini... Boğaz'a karşı püfür... Yoruldukça in aşağıya, bir tur at ağaçların altında...

Güldüm, kendi kendime... Cumhuriyette demokrasi en büyük nankörlüğü önce satılmışlığı reddeden yazarlarına karşı göstermiş. Vazgeçtik köşkten konaktan, hayatımızı kurtarmamız bile büyük bir devletti hepimiz için.

Köşkten çıkınca geldiğimiz yoldan tekrar aşağıya inmeye başladık. Kemer kapının arkasındaki küçük Mecidiye Camii'nin minaresi, yeşil dallar ortasında bir masal şehrinin rüyası gibi altın yıldızlarıyla pırıl pırıldı. Ve kapının kemeri beklenmedik bir tuhaf büyücükle tam karşımıza çıkarıvermişti bu yeşiller ortasındaki yaldızlı minareyi.

İstanbul'un bilinmez yerlerindeki kemerlerin arkasında daima böyle şaşırtıcı mucizeler seyredilir. Belgrad Ormanlarındaki su kemerlerinin arkasında yazın güneş batışı bunlardan biridir. Arkalardan Beykoz'a inerken de ağaçlıklı yolun üstündeki kemer kapının gerisinde hayallerin bittiği yerde başlayan bir yeşilin dünyası çarpar gözlerimize.

İstanbul kadar keşfedildikçe berbat, İstanbul kadar keşfedildikçe güzel şehir kolay bulunmaz dünyada.

Yokuşu inerken solda Yahya Efendi Dergâhı'na doğru uzanan tarafa saptık.

Derin gölgeler ortasında set set mezarlar, paslı parmaklıklar içinde mezarlar, çarpılmış taşlı mezarlar, beyaz taşlı mezarlar. Aralarından daracık taş yolların geçtiği mezarlar. Üst üste mezarlar. Alt alta mezarlar. Kocaman kocaman mezarlar, küçük küçük mezarlar. Ve güneşin sızmadığı gölgeler. Ve loşluk. Ve eski Türkçe yazılı eski mezarlar ve arada sırada diş diş yeni Türkçe yazılı yeni mezarlar.

Mezarlar dergâha doğru kol kol, yata kalka, eğrile doğrula yürüyorlar gibiydi. Ve içeri kadar girmişlerdi.

Nitekim dergâha girer girmez sahanlığında da yanyana mezarlarla karşılaştık. Pencerelerden dışarı bakınca üst katlara tırmanacakmış gibi duran mezarlar görünüyordu. Dergâhın içindeki semahanenin de bir köşesinde büyük büyük mezarlar vardı. Yahya Efendi, müritleriyle birlikte burada yatıyordu.

Dergâhın bitişiğinde mezarlar ortasında denize bakan birkaç ufacık tefecik ahşap ev uzanıyordu. Bunların genç hanımları mezar taşlarının üstüne oturmuşlar, konuşuyorlardı. Çocukları mezar taşlarının arasında düşe kalka oynuyorlardı.

Dergâhın çevresini dolanırken bodrum pencerelerinden içeri baktım. Tahta masalar arasında atılmış bir tabut duruyordu. Herhalde son gelen misafirden arta kalmıştı.

Mezarlığın içindeki dar yollardan, deniz tarafındaki setlere indik. Aşağıya doğru uçurumlaşan birinci setin sonuna «Buraya çöp atmayınız» diye bir levha dikilmişti. Dirilerin ses çıkarmadığına ölüler isyan ediyordu. Ama

isyanları para etmemişti. Bir çöplük dereler gibi uzayıp iniyordu aşağıya.

Set set mezarlık Kız Kulesi açıklarına kadar genişleyen harika bir manzaraya açılıyordu. Beşiktaşlı Şeref'in mezarı da buradaydı. Aşağıda stadyum, Deniz Ticaret Lisesinin bahçesi görünüyordu.

Tam karşıda Ortaköy'e doğru bir okul daha vardı. Bundan tam otuz üç yıl önce bir pazar akşamı götürüp bırakmışlardı beni o okulun bahçesine. Aradan geçen otuz üç yıl içinde çocukluğumun tanıdık yüzlerinden önemli bir kısmı böyle İstanbul mezarlıklarına dağılıp gitmişlerdi.

Kaç tanesi Çamlıca'daki Selâmi Hazretleri'nin yanındaydı. İki tanesi, arabayla Ankara'ya gidip gelirken uzaktan selamladığım Merdivenköy'ün arkasındaki küçük mezarlıktaydı.

Ne kadar çok mezarlık vardı şu İstanbul'da.

Ölüler dünyasının siyah boşluğundan silkinerek çevirdim başımı. Boğaz mavi mavi akıyordu. Bir gemi geçiyordu. İnsanlar yaşıyordu. Gidip İstanbul'un bir gününü daha yazmak gerekiyordu.

Ve ölülere el sallayıp ayrıldık Dergâh Efendi Mezarlığından.

Siz hele biraz daha bekleyin bakalım, fazla kalamayız burada, dünyadaki işlerimiz henüz bitmedi, dedik.

Razı olmuş göründüler, sağa sola açılarak yol verir gibi oldular.

CHATEAUBRIAND'IN İSTANBUL'U — LAMARTINE'IN HAYRANLIĞI — NERVAL, FLAUBERT, GAUTIER DE GELMİŞLERDİ

Dünyada İstanbul hakkında yazılmış kitap ve yazıların değil kendilerini toplamaya, listesini bile çıkarmaya bir ömür kolay kolay yetmez herhalde. Nedense Türkiye'de kimse önem vermemiş böyle bir araştırmıya. Oysa bir dernek yahut bir enstitü bunları toparlasa ve Türkçeye çevirse, en zengin kitaplıktan daha zengin bir kitaplık yaratmış olurdu.

Elimdeki kırık dökük kaynaklara bakıyorum.

1919'da Jean Eberholt ortaçağdan on altıncı yüzyıla kadar İstanbul'a gelip İstanbul'u yazmış kişilerin bir listesini sıralamış.

Romanyalı Profesör M. N. Jorga'nın da on beşinci yüzyıldan günümüze kadar İstanbul'a gelmiş Fransız gezginleri üstünde bir incelemesi var.

1717'de devrin bilginlerinden Pitton de Tornefort, kralın emriyle şark yolculuklarıyla ilgili resimli bir kitap hazırlamış. Orada da İstanbul geniş bir yer alıyormuş.

Fransız Akademi üyelerinden Choiseul - Gouffier'nin de 1782'lerde aynı konuda yazdığı bir kitap var. Marsilya Akademisi'nden Guys de 1771'de epey şey yazmış İstanbul hakkında.

Baron de Tott'un «Tatarlar ve Türkler üzerinde gözlemler» adlı eseri ise hepsininkinden daha ünlü.

Willy Sperco da 1800'den 1955'e kadar İstanbul'a

gelmiş ve İstanbul'u yazmış Fransız yazarları üzerinde ince bir araştırma yapmış.

Sperco'nun kitabındaki isimler son yüz elli yıl içinde dünya edebiyatının zirvelerine kurulmuş isimler olduğu için, İstanbul'la ilgili bu küçük yazı serisinin içinde onlardan da söz açmayı uygun buldum.

Chateaubriand, 1806'da gelmiş İstanbul'a. Aslında sevgilisiyle İspanya'ya gidecekmiş, karısı durumu çakmasın diye daha önce Kudüs'e kadar bir yolculuk yapıp dönüşte usulca Madrid'e de uğramayı tercih etmiş. Yolculuğun paralarını da Rus kraliçesi Elizabeth vermiş. Kraliçe romantik bir kadınmış, çok severmiş Chateaubriand'ı. Kırk bin frangı hemen düşmüş.

2 Eylül 1806'de önce İzmir'e çıkmış Chateaubriand. Aslında Truva'ya gidecekmiş. Mihmandarı yolunu şaşırmış, çeşitli serüvenlerden sonra Marmara'yı kayıkla geçerek 13 Eylülde İstanbul'a varmış ve beş gün kalmış Istanbul'da.

Chateaubriand o devrin İstanbul'unu şöyle anlatıyor:

«Galata'ya yanaştık. Gemilerin, satıcıların hamalların kalabalığı ile rıhtımdaki canlılık hemen dikkatimi çekti. Gemiciler yüzlerinin değişik renkleri, değişik dilleri, değişik giysileri, entarileri, şapkaları, sarıkları ile iki dünyayı ayıran bu hudut bölgesine Avrupa ile Asya'nın hemen her köşesinden kopup geldiklerini derhal belli ediyorlardı. Hemen hiç kadın yoktu, tekerlekli araba görünmüyordu ve sürü sürü sahipsiz köpekler dolaşıyordu. Bu olağanüstü şehrin içinde ilk gözüme çarpan bu üç karakteristik şey oldu. Herkes yumuşak pabuçlarla dolaşıyor, ne araba, ne çan, ne de çekiç gürültüleri duyuluyordu. Onun için devamlı bir sessizlik hüküm sürüyor-

du. Çevrenizde sanki efendisinin gözünden kaçar gibi görünmeden geçivermek isteyen sessiz bir kalabalık görüyordunuz. Durmadan çarşılarla mezarlıklar arasında ilerliyordunuz. Sanki Türkler sadece almak, satmak ve ölmek için gelmişlerdi dünyaya. Caddelerinin ortasında duvarsız mezarlıklar fevkalade güzel bir selvi ormanıydı. Güvercinler yuva yapmışlardı bu selvilere ve ölülerin huzurunu paylaşıyorlardı.»

Lamartine birinci defa 20 Mayıs 1833'de gelmiş ve iki ay kalmıştı İstanbul'da. Yazdığına göre esir pazarlarından «Kollarının arasında yüzünde gayet soylu çizgileri olan melez bir bebeği tutmuş on sekiz yirmi yaşlarında fevkalade güzel bir zenci kızını» satın almak istemiş.

Esirci, kızın zengin bir Türk'e ait olduğunu, çocuğun da ondan olduğunu anlatmış ve efendisinin kızı cezalandırmak için sözde satılsın diye pazara gönderdiğini fakat kimseye satmayın diye de gizlice emir verdiğini söylemişti.

On yedi yıl sonra 21 Haziran 1850'de Lamartine bir kere daha geldi İstanbul'a. Türkiye'ye yerleşmek istiyordu. Bunun için Sultan Abdülmecid'e birçok mektup yazmış, Abdülmecid de kendisine İzmir civarında bir çiftlik hediye etmişti. Sultan ayrıca Lamartine'i Ihlamur Köşkü'nde de kabul etmiş ve kendisiyle konuşmuştu.

Sultan Mecid'in Lamartine'e verdiği çiftlik çok büyüktü. Ama şairin bunu işletecek sermayesi yoktu. Sermaye bulmak için Fransa'ya döndü, uğraşıp çabaladı, reklam mektupları yazdı, hisse senetleri bastırdı. Ama hiç kimse ilgi göstermedi çiftlik işine.

Lamartine ikinci gelişinden sonra yazdığı «Şarka Yeni Yolculuk» adlı kitabında Boğaz'daki sarayları şöyle anlatıyor:

«Geldiğimin ertesi günü Boğaz'da nezaket ve iş ziyaretlerine başladım. Yılın bu devresinde, saray, padişah, nazırlar, elçiler ile bütün İstanbul, bahçelerinin kokusunu ve surların serinliğini tenefüs etmek için Boğaz kıyısına inerler. İki çifteli bir kayık beni koydan koya sadrazamın yazlık sarayının kapısına kadar getirdi. Sadrazamın batı yakasına, babasının sevdiği köşkün karşısına yaptırdığı yeni sarayın önünden geçtim. Bizim batıdaki saraylar, bu yarım Hintli stilindeki, şarklıların hayalleri gibi devasa ve müthiş saraylar hakkında hiçbir fikir veremez. Üstelik bunlar bir rüzgârla devrilen çöl çadırları gibi de hafif ve temelsizdirler, sahiplerinin yahut sülalenin yok olmasıyla izleri siliniverir. Durmadan mırıldanan Boğaz'ın hızlı sularıyla granit rıhtımlar yıkanıyordu. Mermer sütuncuklar, oymalarla süslü kemerler, camlı, parmaklıklı, çiçekli teraslar süslüyordu sarayı. Her katta dalgaların nefesine pencerelerini açmış balkonlar vardı. Bunların bir tarafından alabildiğine deniz, öteki tarafından gül bahçeleri ve selvili yollar görünüyordu. Havuzlarda fıskiyeler oynaşıyordu, tavanlar taştan yontulmuş danteller ve zengin renklere süslüydü. Yabancıların gözlerine ebediyyen kapalı haremlerde, zevkli ve şehvetli hapishanelerinin esareti içinde odalıkların hareketsiz gölgeleri seziliyordu.»

Lamartine fazla bir edebiyat yığınına sarmıştır yazdıklarını. Ve o devrin yöneticilerine uzun uzun övgüler döktürmüştür. Bunları insan okurken çok şekerli bir şurup içermiş gibi oluyor.

Gerard de Nerval, bir sabah vakti Paris'te bir havagazı fenerine kendisini kravatından asarak ölen bu Fransız şairi de 1843'de gelmiş İstanbul'a. O tarihte eski dostu ressam Camille Rogier de İstanbul'daymış. Ondan bir-

çok şey öğrenmiş, Türklerle İstanbul hakında. Hatta bir aralık İstanbul'da çıkan Fransızca bir gazetede geçinmek için bazı yazılar bile yazmış.

Nerval'in bayram arifesi diye yazdığı bir yazı bir hayli ilginçtir. Burada o devrin ramazanlarını anlatıyor Nerval. Karagözleri, teravi namazlarını, gümrük memurlarının durumunu hatta Nerval'e satılan Hacıbaba macunu cinsinden bir suyu gülümseyerek okuyorsunuz.

Geçen yüzyılın ortasında İstanbul'a gelen Fransız yazarları arasında Gustave Flaubert de var. 16 Kasım 1850'de gelmiş İstanbul'a ve bir ay kadar kalmış. Ama doğrusu iyi gezmiş. Önce Galata Kulesi'ne çıkmış. Sonra Galata'nın kenar mahallelerini taramış. Galata mevlevihanesine, Üsküdar tekkelerine gitmiş, Bedesten'i, Topkapı Sarayı'nı eski eserler müzesini, camileri gezmiş. Ne Fener kalmış gitmediği ne Balat. Ne Belgrad Ormanları ne Göksu.

Flaubert'e bu yolculuk için Fransız Tarım ve Ticaret Bakanlığı punduna getirip para vermiş. Sözde Flaubert ticaret odasına yararlı incelemeler yapacakmış. Yazar tamamen unutmuş bu görevini ve sonra kitaplarında izlerine rastlanan birtakım aşklarla geçirmiş günlerini.

Flaubert Fındıklı Camii'nde bir cuma selamlığını anlatıyor. Çok ünlü bir Avrupalı yazarın gözünde bütün o saray merasimi tuhaf bir karikatür halini alıyor.

Sırasıyla İstanbul'a gelmiş ve İstanbul hakkında yazılar yazmış öteki Fransız yazarları da şunlar:

Maxime Du Camp, Theophile Gautier, Pierre Loti, Anna De Noailles, Hanri De Renier, Edmond About, Claude Farrere, Andre Gide, Maurice Barres, Pierre Benoit, Maurice Dekobra, Georges Simenon, Jean Cocteau, Georges Duhamel, Edouard Herriot, Louis Francis...

Bütün bunlardan burada ayrı ayrı parçalar vermeye imkân yok. Ancak bütün bunları toplayıp çevirmek gerektiğine inanıyorum. Yeryüzünün usta kalemleri İstanbul'u görmüşler, nerelerde hata etmişler, nerelerde dalgaya düşmüşler, nerelerde politika yapmışlar, nerelerde gerçekçi kalmışlar. İstanbul hakkında araştırma yapacak olanlar ellerinin altında bulmalı bu kitapların çevrilerini.

Benim görebildiğim kadar Avrupalı yazar İstanbul'u sadece sinema seyreder gibi seyretmiş. Şaşmış, keyiflenmiş kafa çekmiş, gezmiş, değişikliğe vurulmuş... Benim gördüklerim arasında hiçbiri derinliğine bir sosyal araştırmaya girişmemiş. İktisadi açılardan bir inceleme yapmamış. Hoş zaten o devirlerde bu tür incelemeler de bilinmiyordu. Emperyalizmin ne olduğunun ortaya çıkmasıyla başladı geri ülkelere hangi açılardan bakmak gerektiği anlayışı.

İstanbul hakkında geçmişte ve günümüzde yazılanların derlenip toparlanması, hangi sakatlıklar ve aldanışlar içinde oyalandığımızı ve kendi kendimizden dahi ne kadar habersiz olduğumuzu daha sağlam yakalamamız bakımından hepimize yardımcı olacaktır.

İstanbul dükalığı tam olarak iyice çözüldüğü zaman Türkiye'nin kördüğümü de daha kolay çözülecektir.

GÜLTEPE GECEKONDULARI — ORTAKÖY SIRTLARI — RUMELİ HİSARI'NDAN NAFİ BABA MEZARLIĞINA — İSTİNYE'NİN İÇLERİ — BOĞAZ'IN DURUMU

Planlı bir ekonomi yerine «Herkes başının çaresine baksın» anlamına gelen özgürlük içinde kalkınma anlayışının en belirgin sonucu büyük kentleri mantar tarlaları gibi çevreleyen gecekondular olmuştur.

İstanbul'da gecekonduları ikiye ayırmak mümkündür.

1 — Mahalle aralarındaki arsa boşluklarıyla, Sur diplerine, Boğaz tepelerine, eski konak yıkıntılarının içine beşer onar serpilmiş olan gecekondular. Bunlar tam anlamıyla kara bir sefalet yuvalarıdır.

2 — Zeytinburnu, Taşlıtarla, Gültepe gibi şehir büyüklüğündeki gecekondu bölgeleri. Bu bölgeler sanıldığı kadar karanlık bir sefaletin içinde değillerdir. Anadolu hatta İstanbul köylerine oranla yaşantı standartları çok daha yüksektir. Ana yolları, okulları, çarşıları, camileri ve az çok ışıklarıyla ortaklaşa kullandıkları bazı çeşmeleri vardır.

Bunlardan Gültepe'yi şöyle bir gözden geçirdik. Şişli'den Hürriyeti Ebediye'ye giden yol ile Levent'in önünden geçen Boğaz üst yolunun arasındaki vadi ve yamaçlar binler ve binlerce iki odalı küçük evlerle kaplıydı.

Gecekondular daima geniş bayırlara anfi şeklinde

yapılıyor ve birbirlerini kapatmıyor. Güneşe dönük küçük pencereleri, beyazlı mavili boyaları ve yer yer bir avuç yeşil bahçeleri ve ağaçlarıyla son demokrasi gelişmesinin dışında hiçbir devirde rastlanmayan garip bir şehircilik örneği veriyor bunlar.

Ana yoldan ayrıldıktan sonra evlere, çokçası birbirinin bahçesinden geçen keçi yolu gibi yollardan iniliyor. Hürriyet mahallesinde bunlardan birine doğru indik. Ortak çeşmeden entarili, kirli yüzlü küçük kız çocukları su doldurmaya çalışıyorlardı. İki odalı evlerin çabucak ve amatörce yapıldığı belliydi. Ama sahiplerinin bu evlere güçleri yettiğince bir özen göstermeye çalıştıkları da belliydi. Şişli'nin arka sırtlarından vadiye bakan bir evin bahçemsi terası önünde durduk. Şişmanca, güleç yüzlü, gençten bir hanım çıktı kapının önüne:

— Buyurun bir kahve için, dedi.

Kocası polismiş. Beş çocukları varmış. Çocuklardan bir tanesi kapının önüne dolaşıyordu. Gözünün altı morarmıştı:

— Ne oldu bunun gözüne, dedim.

Annesini kızdırmış, annesi de takunyasını kaptığı gibi bir tane vurmuş yüzüne. Öteki çocuklar da büyümüşler, okuyorlarmış.

Gecekondulular şimdilik büyük sıkıntılardan sökülüp geldikten sonra ne de olsa İstanbul'da başlarını sokacak iki odalı bir ev yapmanın «Şükür Allaha» tevekkülü içindeydiler. Kendilerini iktidarlara kabul ettirmişlerdi. Oy ağırlıklarını biliyor ve bunu muhalefet olarak kullanmaktansa kendilerine bir şeyler yaptırma yönünde kullanmayı tercih ediyorlardı. Örneğin bir yol, bir çeşme, bir okul daha, iktidarlar da bu kadarını yapıyorlardı. Ama bir kuşak sonra bu gecekonduların aynı uysallığı göstereceklerini ummak büyük safdillik olurdu. Yirmi otuz yıl içinde büyük kentleri kuşatıp kendilerini kabul ettiren ve

taştan ekmeğini çıkaran bu insanların on beş yirmi yıl içinde hangi ataklara yöneleceklerini kestirmek herhalde çok zor değildi.

Türkiye şimdiden esaslı bir toprak reformuyla şehirlere olan akını frenlemez ve canını dişine takıp bütün gücüyle endüstriye yönelerek büyük işletme siteleri kurmaya başlamazsa «Herkes başının çaresine baksın» anlayışının acısını pek ağır şekilde ödeyecekti.

Gültepe'nin üst Boğaz yoluna dayanan yamaçlarını da azıcık gezdik. Cami üstüne cami yapılıyordu. Ve evlerin lağımları dışarıya akıyordu. Bazı gecekondular azmanlaşmış aynı stilin apartmanı olmaya başlamışlardı.

Bizde iktisadi keşmekeşin sonucu olarak kendiliğinden ortaya çıkan çeşitli problemleri ancak «yasak savma» tutumuyla «idare etmeye» yönelmiş bir anlayış devam edip gidiyor. Bu anlayışa göre gecekondu sorununu çözmek çok zordur. Bu bir sosyal emri vakidir ve bu emri vaki devam edip gidecektir. Elbette cüce ölçülerle çözümlenecek işlerden değildir gecekondu davası. Ölçüleri büyüktür, planlı bir ekonomiyle bütçeyi milli gelir hesaplarını iyice kontrol edecek bir seviyeye çıkarır ve tüketim ekonomisini kısıtlayarak, şimdi delice görünen fakat aslında mümkün olan, yılda elli milyarlık yatırımlara doğru bir seferberlik açılırsa, Ataköy'e benzer on - on beş siteyle, yüz - yüz elli, on bin kişilik fabrika kökünden çözer bu davayı. Ve on yıl içinde bunun üstesinden gelmek olmayacak bir şey değildir. Asıl mesele kalkınmaların akıl almaz tuhaflıktaki tablosunu çiziyordu.

Ortaköy kıyısındaki kömür depoları, İstanbul'a karşı işlenen cinayetlerin bir başka örneğiydi. Kuruçeşme'deki kum depoları da buna tuz biber ekiyordu.

Kuruçeşme'nin arka sokaklarına saptık. Fırsat bulursanız kıyıdan yukarı doğru Alay Emini sokağı ile Mezarlık sokağından ve Keman sokağından şöyle bir geçi-

niz. Eğri büğrü yolların üstünde orası burası çarpılmış Osmanlı ahşabı ve bir mezarlık kalıntısı, şekilsiz birkaç apartmanla sarmaş dolaş «özgürlük içinde kalkınmanın» en akılsız örneklerinden birini daha veriyordu.

Ortaköy'le Kuruçeşme arasındaki tepelerde ise kişilere ait enfes koruların resmi geçidi uzanıyordu. Ürgüplü'nün korusu, Enver Paşa'nın korusu, Paçavracı Emin Bey'in korusu, sahip değiştire değiştire Boğaz tepelerinin tapusunu çıkaranların hâlâ daha devam eden saltanatını gösteriyordu. Ve koru saltanatı yer yer Boğaz'ın sonuna kadar devam ediyordu.

Rumeli Hisarı'ndan yukarlara doğru çıktık. Merdivenli daracık sokaklar, pencereleri dökülmüş, pervazları kopmuş Osmanlı ahşabıyla doluydu. Manzarası hariç, Edirnekapı'daki Surlara doğru yine merdivenlerle yükselen Sultan Hamamı mahallesine benzer yerlerdi buraları da... Birkaç apartman, birkaç villa mahallenin devam eden Osmanlı niteliğiyle iyiden iyiye zıtlaşıyordu.

En sağlam iki büyük anıttan biri Rumeli Hisarı, öteki de Robert College'in binalarıydı. Ahmet Vefik Paşa Kütüphanesi genişçe bahçesiyle Boğaz'ın baş döndürücü güzelliğine bakıyordu. Öğrendiğimize göre Amerikalılar kiralamıştı burasını da...

Daracık yollardan daha yukarılara doğru tırmandık. Ta Nafi Baba Mezarlığı'na kadar geldik. Burada çocuklar mezar taşlarının üstüne çıkıp cambazlık gösteriyorlardı. Mezarlığın bulunduğu tepenin içerilere doğru olan yönünde ise Fikir Tepesi'nin gecekonduları uzanıyordu...

İstanbul'un bu canım parçası da izanın kapsayamayacağı bir keşmekeşin içindeydi. Tekrar makilerle donanmış daracık köy yollarına benzer yollardan Boğaz kıyısına inmeye başladık. Bir yerde dört beş eşekli bir sakayla karşılaştık. Eşeklerle arabanın yanyana geçmesine imkân yoktu. Saka eşeklerini müsait bir yere kadar geri

sürdü... Asıl Boğaz buralarıydı. Yıkık Osmanlı ahşabı, çayırlar, bücür betonlar, küçük sebzelikler ve köy yollarına benzeyen daracık sel yatağı gibi yollarla sarmaş dolaş olmuşlardı.

Şayet Cumhuriyet başlangıçta bütün Boğaz kıyılarını on kilometre derinliğine olduğu gibi kamulaştırsa ve buraları oya örer gibi planlasa koruları, bahçeleri, onarılmış eski evleri ve tam yerine oturtulmuş modern binalarıyla bir milyon kişiyi barındıracak eşsiz siteler kurabilir, böylece hem konut sorunu çözümlenmiş hem İstanbul kurtulmuş, hem de kalkınma, dünyanın parmağını ağzında bırakacak gerçek bir kalkınma olmuş olurdu. Bütün bu sitelerin gelirleri Belediyeyi çok geniş ve etken mali kaynaklara sahip kılardı. Ne çöp derdi kalırdı ortalıkta, ne kanalizasyon derdi, ne su derdi...

Bugün ise «herkes kendi başının çaresine baksın» politikası her şeyi tam bir kargaşanın verimsiz kaosuna sürüklemişti. Şimdi Boğaz tepeleri birkaç bin zenginin ötesinde ne kimsenin işine yarıyor, ne de gerçek değerine kavuşuyordu.

Bütün buraları yeni baştan ele almak ve İstanbul'u gerçekten İstanbul yapmak bakalım hangi kuşağa nasip olacaktı...

Telli Baba'ya çıkıp dilekleri için dua sırasına girenler arasında henüz ne böyle bir dua eden ne de buna amin diyen vardı.

Kimisi lüks arabada, kimisi villasının balkonunda, kimisi gecekondusunda, kimisi yıkık evinin penceresinde bir türkü tutturmuş gidiyor ve hiçbir türkü ötekiyle uyuşmadığı için berbat bir kakafoninin gürültüsü, orkestra şeflerinin öksürük ve geğirtileriyle karışarak sözde Türkiye'nin sesi oluyordu. Ve bu korkunç gürültüye demokrasi konseri deniyordu.

BEYKOZ DALYANI — 71 YAŞINDAKİ KAYIKÇI — KANLICA'NIN YOĞURDU — ÇENGELKÖYÜ'NDEKİ ÇINAR

Öğle üstü evden gazeteye gelirken Çemberlitaş'a doğru yol tıkandı. Pek alışık olduğumuz bir trafik tıkanmasına benzemiyordu bu seferki tıkanma. Sol taraftan hiç araba inmiyordu aşağıya. Ve gidiş yolundaki arabalar bir milim dahi kıpırdamıyorlardı. Önümdeki arabayı bir hanım kullanıyordu. Uzayıp giden araba konvoyunun görünmeyen ucundan aşağıya doğru hızlı hızlı inmekte olan bir adam yanımdan geçerken pencereden başımı uzatıp sordum:

— Ne oluyor kuzum.

Adam:

— Polislerle gençler dövüşüyorlar, dedi.

Bir gün önce Üniversite sınavlarının polis denetiminde yapılması için alınan kararın gençlerde yarattığı tepki demek ki daha büyümüştü. Ana caddeden gazeteye gitmenin imkânı kalmamıştı. Öndeki arabaların bazıları manevra yapıp geriye dönüyorlardı. Bir fırsatını bulup sağdaki yollardan birine saptım. Arka taraflardan Sultan Ahmet'e çıkmayı düşünüyordum. Gedikpaşa'nın oralarda sağdan soldan koşuşanlar:

— Her taraf kesildi, asker geldi, diye bağırıyorlardı.

Arabayla yola devam etmenin imkânı kalmamıştı. Bıraktık arabayı bir tarafa. O sırada yüzlerce genç ellerinde taşlar sopalarla karşı yollardan aşağıya koşarak

ortalığı dolduruverdiler. Bir tanesi bir polis kalkanını tutuyordu başının üstünde, bir tanesi bir polisin miğferini, bir tanesi de bir polis cobunu kaldırmıştı havaya. Bunlar kendilerine saldıran polisten aldıkları ganimetlerdi. Zafer çığlıklarıyla gidiyorlardı.

28 Nisan'da da gazeteye gelirken Vilâyetin altında yine böyle bir yerde kalmıştım. Gençler aynı heyecan içinde «Menderes istifa» diye bağırıyorlar, polis yolları tutmaya çalışıyordu. O anılar geçti gözlerimin önünden.

Yavaş yavaş Divanyolu'na yürüdüm. Asker kesmişti caddeyi. Bir ere basın kartımı gösterdim.

— Kumandana söyle, dedi.

Kumandandan rica ettim Babıâli'ye gitmek için.

— Hemen çabuk gidin, dedi.

Vilayetin önünü de çift sıra toplum polisi kesmişti. Elimde basın kartı komseri buldum:

— Müsaade edin gazeteye gideceğim, dedim.

Aldı baktı karta.

— Buyurun dedi.

Ve indik gazeteye. Gazetede arkadaşlar, bazı toplum polislerinin gençlere benim adım eklenmiş küfürlerle bağırdıklarını söylüyorlardı.

— Ne yapacaksınız, onları böyle şartlandırıyorlar işte, dedim.

Ben ise bazan onlardan birinin oturduğu gecekondulara, mahalle aralarındaki çıkmaz sokaklardaki evlerine rastlıyordum, yaşadıkları hayatı biliyordum. Neyi kime karşı savunduklarının farkında bile değildiler. Fakirlik içinde dünyayı anlayamadan ekmek parası için polis olmuşlardı ve Üniversiteli gençlere düşman gözüyle bakıyorlardı. Gün gelecek ayılacaklar ve belki de vaktiyle toplum polisliği etmiş olduklarını ilerde herkesten saklamaya çalışacaklardı.

Gazeteye:

— Polis ateş açmış, iki genç ölmüş, gibi haberler geliyordu.

Ara:

— Nerde kaldım, diye telefon ediyordu.

Sözde Boğaz'ın Anadolu yakasını gezecektik. Ama doğrusu hiç havamda değildim.

Saat beşe doğru İstinye'ye geldik. Buradan da Paşabahçe'ye araba vapuru işliyordu. Kamyonlar sıraya girmişler bekliyorlardı. Babıâli çevresinde olup bitenlerden henüz kimsenin haberi yoktu. Genç bir kadın küçük gazinolardan birine oturmuş, yanında genç bir erkek, ayak ayak üstüne attığı çıplak bacağını oynata oynata dondurma yiyordu. Boğaz akşam güneşinin altında ışıklı mavilikleriyle serin serin akıyordu. Kıyılardaki zengin yalıları, tepelerden bakışan evler ve korularla fıstık ağaçları, kendi ılık dünyaları içindeydiler.

Araba vapurunun güvertesinden Boğaz'ın insanda yaşama gücünü tazeleyen güzelliğini seyrediyorduk. İç yüzünü çok iyi bildiğiniz bir kadının güzelliğine bakarken geçen duygular geçiyordu içimizden ve üç kelime yuvarlandı dudaklarımdan:

— Yazık şu İstanbul'a...

Araba vapurunun gemicileri:

— Ağabey bizim Taşlıtarla'yı da yazsana diyorlardı.

Bir tanesi:

— Sonunda mutlaka iyi olacak değil mi, dedi.

— Hiç kuşkunuz olmasın, iyi olmasını ne kadar ödeyebilirsek o kadar iyi olacak, dedim.

Paşabahçe'de araba vapurundan inince Beykoz'a doğru saptık. Boğaz'ın bu yakası karşısı gibi kartlaşıp

züppeleşmemişti. Güngörmüş bir mahmurluğun sakinliği içindeydi.

Beykoz'daki kıyı kahvesinde insanlar denizi seyrederek çay içiyorlardı. Çarşının dükkânları düğüne gitmek için süslenmeye çalışan mahalle genç kızları gibiydiler. Vitrinlerinde düdüklü tencereleri elektrikli ütüleri ve hattâ vantilatörleri bile vardı. Deniz kıyısındaki bir küçük kahvede erkekler pişti oynuyorlardı. Karşıdaki bir berber dükkânında bir erkek traş oluyordu. Caminin dibine üç beş kişi yanyana çömelmişti. Birkaç tanesi ihtiyar ve sakallıydı. Sokaktan başörtülü kadın grupları yürüyordu. Tepelere doğru ahşap evler ve fıstık ağaçları yükseliyordu...

Beykoz'dan bir sandala bindik. Güneş yakmayan bir sokulganlıktaydı. Deniz sakin, kıyılar sakindi. Harap bir iki büyük yalı birbirine yaslanmış uyukluyordu. Bir tanesinin tâ tepesindeki ucunda küçük bir göz açılmış gibi uydurma ufacık bir balkon yapılmıştı, mütevazi bir karı-koca akşam Boğaz'ının tadını çıkarıyorlardı...

Sandalla karşıdaki dalyana kadar gittik. Dalyanın iri uzun kazıklarının ucunda gözcüler oturuyorlardı. Kıpırdamadan heykelleşmiş gibi oturuyorlardı. Ağların dibinde bir kocaman siyah sandal duruyordu. İçindekiler gözcüler balığın geldiğini haber verince ağları kapatmak için bekliyorlardı.

Kayıkçımız ufacık tefecik dut kurusu gibi bir ihtiyardı.

— Kaç yaşındasın, dedim.

— Yetmiş bir, dedi.

Kırış kırış, kurabiye kadar sevimli bir yüzü vardı. Bir ayağını altına almış küreği öyle çekiyordu.

— Kimin bu dalyan.

Hüseyin Subaşı'nınmış. Hüseyin Bey ölmüş. Evlatlığı bakıyormuş şimdi dalyana.

— Dalyandaki balıkçılar para mı alır, pay mı alırlar, dedim.

— Pay alırlar, dedi.

— Yarı yarıya mı?

— Hayır, balığın dörtte üçü dalyan sahibinindir, dörtte biri de onların.

Mevsim bitip dalyan toplandıktan sonra Balıkhanedeki hesaplar ortaya konur ve balıkçıların hakları verilirmiş. O zamana kadar da patrondan avans alarak geçinirlermiş balıkçılar. Dalyanda 23 balıkçı çalışıyormuş. Beş ayda üç yüz bin liralık balık çıksa 23 kişi bunun dörtte birini yani 75 bin lirayı paylaşırmış. Aşağı yukarı bir balıkçının aylık kazancı üç yüz dört yüz lira civarında görünüyordu. Herhalde peşin alınan avanslar da bunları silip süpürüyordu.

Sandalcıya:

— Sen de balıkçılık yapıyor musun, dedim.

Yapıyormuş.

— Ne kazanırsın günde?

— Belli olmaz ki balığa bakar. Beş kilo on kilo olur bazen. Ve tuhaf bir gülücükle ilave etti:

— Bu yaştan sonra çok paraya da ihtiyaç yok.

Çocukları, torunları, torunlarının çocukları varmış. Ve hâlâ çalışıyordu. Doğma büyüme Beykozluymuş, babası da Beykozluymuş.

— Beykoz'un yerlisi çok azaldı, diyordu.

Saat yediye yaklaşıyordu.

Beykoz'dan Üsküdar'a doğru gitmeye başladık. Koruların boş bıraktığı tepelerde gecekondular görünüyordu. Yol Boğaz tepelerine tırmandıkça, aşağıdaki fıstık ağaçlarının gerisinden batan güneşin şavkı görünüyordu. Ve karşı kıyılar esmer bir kâğıt üstüne çini mürekkebiyle çizilen siluetler haline geliyordu. Boğazın suları ağır

ağır inen geceye doğru akıyordu. Vapurlar ışıklarını yakmışlardı.

Bir aralık bir kahve önünde durduk. Akşam ajansını merak ediyordum. Radyo sabahki olayları veriyordu. Üniversite tatil edilmişti. Kahvenin beyaz ceketli garsonu da yarım yamaklak dinledi haberleri:

— Vallahi bey, işler kötüye gidiyor, öyle değil mi dedi.

Dudaklarını ısırmış başını sallıyordu.

Kanlıca'da yoğurtlar yedik. Anadolu Hisarı'nda Göksu köprüsünün altındaki küçük balıkçı kahvesinde balıkçılar demleniyordu.

Yirmi dokuz yıl önce cumartesileri Anadolu Hisarı çayırının dibindeki bir köşke babamın bir dostuna çıkardım okuldan. İhtiyar bir nine bana pilav pişirirdi. Ne de güzel pişirirdi pilavı. Daha sonra da Beşiktaş'taki bir akrabaya aktarma olmuştum.

Boğaz tepeleri, karşı kıyılar kayıp gidiyordu. Kandilli, Vaniköy gerilerde kalmıştı.

Çengelköy'de durduk. Caminin arkasındaki kıyı kahvesine girdik. İstanbul'un en garip çınarı buradaydı. Boyu kadar uzun kalın bir dalını denize doğru alçacık uzatmış da uzatmıştı. Bu garip ve kalın dalın altına kırılmasın diye destekler koymuşlardı. Eskiden balıkçılar ağlarını asarlardı buraya.

Manavlar şıkır şıkırdı. Bir ciğercinin önünde siyah bir kedi yalanıyordu. Boğaz'a kaçamak gelmiş bir flört kıyı kahvesinden çıkmış ağır ağır yürüyordu. Gölgeleri birbirinin üstüne düşüyordu. İçlerinden geçeni sorsam, gölgelerini göstereceklerdi.

Beylerbeyi, Kuzguncuk ve Üsküdar'a gelip dayandık. Buraların da köşe bucağını, korularını, korularının tarihçesini yazmayı isterdim. Koskoca ayrı bir kitap olurdu. Ama İstanbul'u pehlivan tefrikası haline getirmeye

niyetim yoktu. Yaşarken yazılan İstanbul bir gıdımlık göz atmanın röportajıydı ve üç haftalık gezinti iki gün sonra bitecekti.

Beyazıt'ta yine gençler dövüşüyordu.

Geleceğin Türkiye'si ve İstanbul'u bu kavgaların ötesinde mayalanıyordu.

ÜSKÜDAR — FETHİ PAŞA KORUSU — ÇAMLICA — SALACAK KIYILARI

Üsküdar'ın masallara karışmış bir geçmişi var. Adı da zaten mitolojiden geliyor. Eski Yunan, Marmara kıyılarındaki ilk sitesini buraya kurmuş. Adına da Krisopolis yani Krises'in Kenti demiş. Krises, eski Yunan'ın ünlü kahramanı Agamemnon'un kızıdır. Vaktiyle buradaki Atinalılar, gelip geçen gemilerden vergi alırlarmış. Sonradan Romalıların ve Bizanslıların eline geçmiş burası. 7. Yüzyılın başında Bizans'ı zaptetmeye gelen İranlıların, sekizinci yüzyılda da Arapların eline geçmiş. Arkasından 26 Haziran 1203'de dördüncü Haçlı Seferleri sırasında İstanbul'u kuşatan Latinler almışlar burayı. Sonunda da İstanbul'un fethiyle Osmanlıların egemenliği altına girmiş, adı da Üsküdar olmuş.

Kıyıdaki Şemsi Paşa Camii İstanbul'un en eski camilerinden biri. 1471'de sonradan Müslüman olan Rumi Mehmet Paşa tarafından yaptırılmış. Camiye şöyle bir uğradık. Kütüphanesi tertemiz, parmaklıkları dışında kalan rıhtımda gençler balık yakalıyorlardı. Eski anıtlara zaafım vardır benim. Onlarda yüzyıllar içinde gelip geçmiş insanlığın soyut anılarını ve emek zaferini elimi uzatıp âdeta okşamak isterim. Şemsi Paşa Camii de beş yüz yıl önce Fatih devrini yaşamış bir cami idi... Bir değil, iki değil, üç değil, dört değil, beş tane yüz yıl akıp geçmişti üstünden.

Karşıdan araba vapurları geliyordu. Asya'dan Av-

rupa'ya, Avrupa'dan Asya'ya geçip duruyordu İstanbullular.

Üsküdar Meydanı da meydan yapmaktaki acemiliğimizin bir başka örneğiydi. Ne Beyazıt Meydanı'nı, ne Eminönü Meydanı'nı, ne Karaköy Meydanı'nı kıvıramamıştık. Üsküdar Meydanı da o beceriksizliğin son halkasıydı. Üstünde bit gibi arabaların kaynaştığı adamakıllı geniş bir beton kellik halinde duruyordu.

Üsküdar'dan Bağlarbaşı'na yöneldik. Soldan Sultantepe'yi kavisleyerek Kuzguncuk sırtlarındaki Fethi Paşa Korusu'na daldık. Bu koru yakın dostlarımın korusuydu. Ama dostlarım özel mülkiyet kıskançlığında olmadıkları için koru halka açık bir harika park haline gelmişti. Kadınlar, kızlar, gençler, dolaşıp duruyorlardı korulukta. Ağaçların zaman zaman tek, zaman zaman yoğun silüetleri ve dantelleri arkasından Boğaz'ın çeşitli görüntülerini seyrediyordunuz. Bir taraftan Beylerbeyi açıkları, bir taraftan Sarayburnu önleri görünüyordu. Yeryüzünde bir aşk dekoru aransa zannederim ki herkes buraları gördükten sonra oyunu İstanbul'a verirdi.

Bağlarbaşı, Altunizade köşkleri, Kısıklı, Çamlıca. O rahat tenhalık, bahçeler, ağaçlar ve derinliğine derinliğine birbirine karışarak uzayıp giden ton ton yeşiller.

Bilemezsiniz ne kadar çok severim, İstanbul'un bu taraflarını. Çocukluğumda bisiklete atlayınca Göztepe'den kanter içinde, Bulgurlu'ya vururdum. Kısıklı'dan Çamlıca'ya dimdik çıkan yokuşun başında sıra sıra büyük teyzelerim otururdu. Ümraniye yolunun biraz ötesinde babamın bekârlık evi vardı. İşgalde İngilizler iki defa kendisini buradan tutuklayıp götürmüşlerdi Bekirağa bölüğüne. Memduh Şevket Anadolu'ya kaçarken o evde gizlenmişti.

Çok daha çocukluğumda Göztepe'nin üstü kapalı,

iç tavanı resimli tek atlı arabalarıyla gelirdik Çamlıca'ya. Gece misafirliğinin tadı başkaydı. Üst kat odalarına yer yatakları serilirdi. Büyük teyzelerimle eniştelerim çok severlerdi küçük çocukları. Çekmecelerinden şeker, şamfıstığı çıkarıp verirlerdi. Kısıklı bahçesinde Naşit oynardı. Babam nargile içerdi, ben kâğıt helvası yerdim. Büyük eniştelerimin kimisi denizci, kimisi topçuydu. Dedem onlarla Çankkale'nin savunmasını konuşurdu. Her seferinde heyecandan ayağa kalkıp elleriyle tarifler yaparak tartışırlardı. Şimdi dedemle eniştelerim, anneannem Çamlıca mezarlığında yatıyorlar... Babamla babaannem yine yanyana Merdivenköyü mezarlığında. Bilmiyorum hâlâ birbirlerine misafirliğe gidip tartışıyorlar mı?

Çançanlı tramvaylar kalktıktan sonra daha da tatlı olmuş buraları. Deniz kıyısı modası sayfiye çığırtkanlığına da boğmuyor Çamlıca'yı. Her şey sessiz, sakin ve yeşillikler içinde. En az değişen yer yine galiba buraları İstanbul'da.

Çamlıca tepesindeki kahvede oradan buradan gelmiş arabalılar çay içiyorlar. Marmara ufukları, Kızkulesi ve kıvrıla kıvrıla uzanan Boğaz ve karşıda afisini hiç bozmayan küçük Çamlıca. Eski yazarlarla ozanlardaki İstanbul tutkusunu anlıyorum. Onlar bizim gibi sur çöplükleriyle Kasımpaşa yıkıntıları arasında dolaşmaktansa buralarda oturup Nedim Efendi'den mısralar okumayı tercih ederlerdi ve:

Gelmek'çün ikinci bir hayata
Bir gün dönüş olsa ahiretten
Her ruh açılıp da kâinata
Keyfince semada bulsa mesken
Talih ban dönse nazikâne
Bir yıldız verse mâlikâne

Bigâne kalır o iltifata
İstanbul'a dönmek isterim ben

Diye şiirler yazarlardı...

Onlar İstanbul'u sadece bu açıdan anladılar. Çürüyen ve kurtlanan İstanbul'la uğraşmak da bizlere düştü.

Çamlıca'dan doğruca Salacak'a indik. On yıl önce de Refik Erduran'ın yalısında oturmuştum burada. On yılda değişmiş ve değişmiş Salacak. Yarı yarıya Suadiye kopyesi olmaya yönelmiş. İskele dibindeki kıyı kahvesi şükür ki henüz kurtarmış paçayı. Orada bazı akşamlar Vâlâ Nureddin'le oturur rakı içerdik.

Yine akşam oluyordu İstanbul'da. Gözlerim çevremden çok kendi içimde ve içimdeki eski anılarda dolaşıyordu. Vâlâ'yı ölümünden üç gün önce Cerrahpaşa'daki yatağında görüyorum.

— Gördün mü bak ne hale geldik, diyor.

Kendisi için yazdığım bir yazı yaş gününe rastlamış. Yastığının altından onu çıkarıp gösteriyor. Zayıflamış yüzü ve burnunda oksijen tüpü.

Kıyı kahvesinin renkli renkli lambaları yanmıştı... Son sekiz vapuru yanaşıyordu iskeleye. O sırada binbir imkân sıralayıp ne istersin diye sorsalar:

— Bir yaz akşamı Salacak'taki küçük gazinoda oturup rakı içmeyi, derdim.

İstavritlerle izmaritler kızarıyordu tavada. Fıstıklı, üzümlü, zeytinyağlı biber dolmasının, dereotlu taze kokusu anason kokusuna karışıyordu, patlıcan tavaları dilim dilimdi, piyazın yumurta dilimleri zeytinyağını içmiş tel tel sovanlarla sarılmıştı. Renk renk lambalar sallanıyordu. Rakının buzlu beyazlığı, denizin mavimsi morluğuyla birlikte yudumlanıyordu. Ve Kızkulesi Boğaz'dan

kolunu uzatmış tokuşturmak istercesine kadeh kaldırıyor gibiydi. Bir mavna gidiyordu açıktan.

Aka Gündüz, Refik Halit, Nurettin Artam geliyorlardı masaya. Reşat Nuri ağzında küçülen sigarasıyla susuyordu. Saçları kırlaşmamış Çetin'ler dizi dizi oturmuşlar, bağıra çağıra konuşuyorlardı.

Halil Lütfü hâlâ vermiyordu paraları.

Ercüment Ekrem:

— Artık benden hiç söz açmıyorsun diyordu.

Çallı gülüyordu.

İstanbul akşamları, tehlikeli akşamlardır. Geleceği arayan gözleri bile bir yerde geçmişin hayallerine daldırabilir.

Bir tanıdık çehre durdu masanın önünde:

— Tanıdın mı, dedi.

— Hatırlıyorum, dedim...

— Söyle bakalım nereden...

Vakit kazanmak için:

— Galiba buralardan, dedim.

— Yok yok daha eskiye git, Ankara'ya...

Ayağa fırladım. Yedek Subaydaki tabur kumandanıydı... On dört yıl sonra ilk defa sivil elbiseyle görüyordum kendisini... Hoş oluyor böyle karşılaşmalar.

Derken bir genç dost geldi:

— Azıcık da bizimle oturmaz mısınız...

Oturur muyum, oturmaz mıyım... Otururum elbette... Uzun bir masada adlarını bilmediğim dostlar.

— Gençleri haklı buluyor musunuz?

— Elbette bulurum...

— Derslerine çalışsalar daha iyi değil mi?

— Toplum olaylarının dışında olan ders yoktur Üniversitede. Siz söyleyin asıl bana siz Türkiye'nin değişmesinden yana mısınız, değil misiniz?

Çeşitli cevaplar sıralandı.

— Yanayız...

— Az yanayız...

— Elbette yanayız...

— Eğer gerçekten böyle bir değişiklikten yanaysanız, bu değişikliğe dönük her hareketi tutmak zorundasınız. Politikacılar ise değişiklikten yana görünüp kendi çıkarlarını bozacak hiçbir değişikliği istemeyenlerdir. Ve bu noktada hepsi birbirinin ağzına tükürmüştür...

Salacak'ta geçmişin hayalleri uçup gitti. Günün gerçekleri geldi ortaya...

Gazinoyu da okumuş on, on beş genç birlikte çalışarak yönetiyor. Her müşteriye bir kalemle bir küçük defter veriyorlar.

— Buyurun hesabı siz tutun, diyorlar...

Bir küçük şişe kulüp rakısı, piyaz, pilaki, iki porsiyon patlıcan tavası, iki porsiyon biber dolması, peynir, üç büyük porsiyon taze balık, üç kahve otuz üç buçuk lira...

— Bu kadar ucuz hesap olmaz, dedim. İltimas yaptınız bana...

İsbat ettiler. Herkese hesap böyleymiş.

— Biz inandığımız bir ölçünün usulünü uyguluyoruz, dediler.

— Yürütemezsiniz, dedim. Tüm düzen değişmedikçe özel uygulamalar iflasa mahkûmdur. Sonunda mutlaka siz de değişeceksiniz.

— Göreceksiniz değişmeyeceğiz, dediler.

Bütün Boğaz lokantalarını biliyordum ben. Bunlar en ucuzundan da yarı yarıya daha aşağıya iş görüyorlardı.

İddiamızı bir daha yıla aynı tarihte bir ziyafetine pekleştirdik. Fiyatlar değişmezse ziyafet benden olacaktı...

Bir İstanbul günü de Salacak'ta böyle bitti.

SONUNDA BİZ BİTECEĞİZ, İSTANBUL HİÇ BİTMEYECEK

Dünyada en çok iskelesi olan şehir zannedersem İstanbul... Boğaz'ın Batı kıyısındaki iskelelere bakın; Kabataş, Beşiktaş, Ortaköy, Arnavutköy, Bebek, Rumeli Hisarı, Emirgân. Doğu yakasındaki iskelelere bir bakın; Salacak, Üsküdar, Kuzguncuk, Beylerbeyi, Çengelköy, Vaniköy... Marmara kıyısındaki iskelelere bir bakın: Haydarpaşa, Kadıköy, Kalamış, Moda, Fenerbahçe, Caddebostan, Suadiye, Bostancı. Sonra Ada iskeleleri sonra Florya. Sonra Haliç iskeleleri.

Nişanlılarda, flörtlerde İstanbul'u gezme merakı vardır. Önce bu iskeleleri dolaşsınlar, hem ilginç bir program yapmış olurlar kendilerine, hem de az çok İstanbul'da yaşanmakta olan hayatları görmüş olurlar.

Arkasından tren istasyonlarına gelir sıra Haydarpaşa, Söğütlüçeşme, Kızıltoprak, Feneryolu, Göztepe. Batı yakasında Sirkeci, Cankurtaran, Kumkapı, Yenikapı, Kocamustafapaşa, Yedikule.

Biz bu küçük yazı serisinde İstanbul'un semtlerinden dekorlarından, tezatlarından ve keşmekeşinden birer tutam vermeye çalıştık.

İstanbul'un tarihi, İstanbul'un mistiği, İstanbul'un anıtları, İstanbul'un sınıfları, İstanbul'un iktisadi mekanizması, İstanbul'un sosyal kurumları, hepsi hepsi ömür boyu çalışma isteyen ayrı ayrı ciltler dolduracak konular

bunlar. Ne çare ki bu konulara karşı yeterince bir ilgi henüz yok Türkiye'de.

İstanbul'da doğmuş büyümüşler dahi beş on semtin ötesinde İstanbul'u tanımıyorlar. Kaç Yeşilköylü Kayışdağ çevresini, kaç İçerenköylü Küçükçekmece Gölü'nün kıyılarını gezmiştir? Oysa insanın yaşadığı kentle ilgilenmesi, bütün girdisini çıktısını bilmesi bir başka uyanıklık getirir kişiye.

Biliyorum günlük yaşantının dağdağası, insanı belirli yollarla belirli yerlere tutsak ediyor. Yorgunluklar, üşenmeler, iktisadi zorluklar, hepimize koskoca İstanbul kentinde minicik minicik dünyalar kuruveriyor. Onların kabuklarını çatlatıp bütün şehri yaşayamıyoruz.

Kahvelerde azıcık yana dönmüş kasketi, uzamış traşı ile pişti oynayanlar, Bağdat Caddesi'nde son model araba yarıştıran on sekiz yaş çocuklarıyla kızlarını görmüyorlar bile. Çiftehavuzlar'daki villaların beyleriyle hanımları ise ne Çarşamba ile Çukurbostan mahallelerinden haberdardırlar ne de Yağ İskelesinden.

Aynı toplumun sınıfları birbirlerinden ilgisiz, hatta habersiz yaşıyorlar İstanbul'da...

Bu ilgisizliğin yarattığı kopuşma ile «Herkes başının çaresine baksın» felsefesinin doğurduğu kargaşa bunaltıkça bunaltıyor kenti... Ne şehrin kaynakları, ne insan gücü rantabl olarak kullanılabiliyor, ne herkesin hakkı olan sağlık, iş ve eğitim güvenliğiyle, eğlence olanakları herkesin yararlanabileceği bir nitelik gösteriyor.

Kimi bir sur kovuğunda bir yer geçirmiş eline, üç beş fıkara çırağı çalıştırıyor orada. Kimi Haliç kıyısında elli metre yer kapatmış, yılda milyon kazanıyor. Kimi hanlarda, gümrük komisyoncusu, kimi duraklarda araba değnekçisi... Belediyenin gelirleri tıkanık da tıkanık... Ne uzmanların ağırlığı var, ne plancıların. Şehircilik anlayışı doğmadan kuyruğunu titretmiş. Mahalle araların-

da takkeli politikacılar... Ve sorumsuz ortalığa salıverilmiş çocuklar.

Böyle şehir olmaz...

Bugün İstanbul, gücü gücüne yetenin manen maddeten yağmaladığı bir yağma Hasan'ın böreği...

Önüne gelen geçimini en kolay yoldan İstanbul'un İstanbul olma niteliğini kullanarak sağlama kurnazlığına düşmüş.

Vaktiyle halk dilindeki:

— İstanbul'un taşı toprağı, altın, sözü hiç de boşuna söylenmemiş...

Ama artık şehrin göğsü kolu, bacağı, gövdesi emildikçe emilmekten parça parça çürüyüp dökülmektedir.

Ve bu şehri kurtarmanın usulleri vardır...

Şehirdeki bütün fabrika ve atölyeleri ne pahasına olursa olsun şehrin yüz kilometre dışına taşımak bunun ilk şartıdır...

İstanbul'un İstanbul olma niteliğinden sağlanan kazançlar mutlaka Belediyeye dolayısıyla İstanbul'da yaşayan herkese ait olmalıdır.

Kıyılar hiç kimsenin tekelinde bırakılmamalı ve bina yapımıyla arsa alım satımı mutlaka kamulaştırılmalıdır.

İstanbul kurtulursa bu yönde gelişecek kesin bir planlamayla kurtulabilir.

Belediyenin geliri beş milyara doğru yükselir. Ne su derdi kalır, ne çöp derdi, ne gecekondu, ne de kimsesiz çocuk derdi...

İstanbul'da bir yandan yüz binlerce insan, her an yıkılma tehlikesinde olan harabelerde oturuyorlar. Bir yanda ise kışın sayfiye evleri, yazın da kışlık evler bom-

boş duruyorlar. Bu sonuna kadar kabul edilecek bir çelişki değildir.

Ayrıca kazanç kaynaklarının sağladığı gelir gayet kötü bölünmektedir şehirde... Hem milyonerlik müessesesi filizler çıkartmakta, hem sırt hamallığı devam etmektedir. Üstelik Türkiye ekonomisinin kaldıramayacağı bir tüketim ve israf vardır şehirde... Dolmuş ve gece kulüplerinin sayısı hemen hemen aynı oranda çoğalmaktadır.

Esrar her köşe bucağı azgın bir şekilde ele geçirmektedir.

Rüşvet çarkı her gün biraz daha hızlı dönmektedir.

İşsizlik, asayiş diye bir şey bırakmamaktadır.

Türkiye'yi kurtaracak yönetim, İstanbul'u gerçek yerine oturtacak olan yönetimdir.

Bu kısa yazı serisi içinde köşede kalmış yerlerden, Bizans'tan, Ceneviz'den, Osmanlılardan, Boğaz tepelerinden, günlük yaşantılardan küçük örnekler derlemeye çalıştık.

İstanbul'un çevresi, sayfiyeleri ve köyleri için de yine bazı bazı serileri hazırlamak yerinde olur.

İstanbul üstünde yoğunlaşacak bilinçli bir gazeteciliğin, birçok yararlar sağlayacağına, İstanbullulara ve Türkiye'ye içinden çıkılamaz sanılan dertlerin kaynaklarını ve düzeltme sistematiğini göstereceğine inanıyorum.

Ara Güler ile İstanbul'daki üç haftalık gezimizde, şimdiye kadar ileri sürdüğümüz iddiaları yerinde doğrulayan yüzlerce somut örnek gördük.

Bu örnekler, bunları görmek istemeyenlere de kısa zamanda kendilerini göstereceklerdir.

Fıstık ağaçlarının arkasından parıldayan denize ba-

karken İstanbul'a hayran olanlar, sevgililerinin ellerini tutarken dünyayı unutanlar, Boğaz gazinolarındaki eğlence akşamlarında Boş vermişim şarkılarında sarhoşluğa düşenler, Kasımpaşa'daki sefalet dünyasından yükselmeye başlayan sesleri de hatırlamalıdırlar.

Haliç kıyılarında inleyip duran araba kazasına uğramış ihtiyar. Merkezefendi'nin karşısındaki sur yamaçlarına dökülmüş çöplerden nafakasını çıkarmaya uğraşan kadınlar, Zeyrek'teki ahşap çöküntülerde barınmaya çalışanlar ve Haliç 9'un efendi kaptanı ve ateşçileri ve sahil yolunun dondurmacıları ve Beykoz'un balıkçıları hayalimde uzaktan merhabalar gönderiyorlar...

Orhan'ın mısraları yankılanıyor kulaklarımda:

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Hafiften bir rüzgâr esiyor,
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar ağaçlarda;
Uzaklarda, çok uzaklarda
Sucuların hiç durmayan çıngırakları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Bu şiirin gerçekten zevkine varmak ve İstanbul'u gözleri kapalıyken de dinleyebilmek isteyenler, daha önce İstanbul'u gözlerini açarak, hem de iyice açarak görmek ve anlamak zorunda olduklarını unutmamalıdırlar.

O zaman hem açıkgözlerin körlüğünü, hem de gözü açılmamışların uyanışını görecekler ve gelecekteki İstanbullarda çok daha mutlu yaşayacak insanlara kendi devirlerinin kötü acılarından insanlık adına bir özür selamı yollayacaklardır.

Yaşarken yazdığımız İstanbul elbette burada bitmedi... Yaşadığımız ve yazdığımız sürece de bitmeyecek. Sonunda biz biteceğiz, o bitmeyecek.

Hiç, hiç, hiç bitmeyecek...

2027 yılı...

Çetin Altan gibi 1927'de doğmuş olanların nüfus kâğıtları yüz yaşına basacak o tarihte...

Ve şimdilerin torunları, elli yaşlarında birer dede, yahut büyükanne olacaklar...

Acaba nasıl bir Türkiye'de ve nasıl bir dünyada yaşayacaklar? Geçmişi nasıl anımsayıp nasıl değerlendirecekler?

"2027 Yılının Anıları"nda, bu merakın trampleninden fırlamış sorular, çengel çengele tutunup fütirist tablolar çiziyor...

Kırk iki yıl sonra-ki çok da uzak sayılmaz- bakalım ne kadarı gerçekleşmiş, ne kadarı düşler fantazisinin bahçesinden çıkamamış olacak?

İnsanın belki de en kanatlı özgürlüğü, geçmişi de, geleceği de gönlünce canlandırabilme özgürlüğü... Kendinin içinde bulunmadığı bir zaman boyutunda dahi, bir dünya yaratabilme özgürlüğü...

"2027 Yılının Anıları"nda bu özgürlük alabildiğine sereserpe kullanılmakta... Öyle kullanılmakta ki, 21. ci yüzyılın ilk yarısındaki bir dede, sade yaşadığı ortamı değil, bugünkü dedesini de yazmakta...

Bu fütirist çalışmayı, yazarın altıncı basımını yapmakta olan "Al İşte İstanbul" yapıtıyla birlikte sunuyoruz...

Birincisinde kırk yıl sonrasının İstanbul'u ikincisinde yirmi yıl öncesinin İstanbul'u var...

2027'de her ikisini birden o günün İstanbul'uyla karşılaştırmak kimbilir ne kadar keyifli olurdu...

Çetin Altan da yirmi yıl önce yazdığı "Al İşte İstanbul" kitabını zaten şöyle bitirmiş:

.... O zaman hem açıkgözlerin körlüğünü, hem de gözü açılmamışların uyanışını görecekler ve gelecekteki İstanbul'larda çok daha mutlu yaşayacak insanlara kendi devirlerinin kötü acılarından insanlık adına bir özür selamı yollayacaklardır.

Yaşarken yazdığımız İstanbul elbette burada bitmedi... Yaşadığımız ve yazdığımız sürece de bitmeyecek, Sonunda biz biteceğiz, o bitmeyecek. Hiç, hiç, hiç bitmeyecek...

750 TL.